

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Üldkeeleteaduse õppetool

Olga Gerassimenko

**Infokäsitluspargiklid *ahah/axa, jah/da, mhmh/mxmx* ja *nii/mak*
eesti ja vene telefonikõnedes**

Magistritöö üldkeeleteaduse alal

Juhendajad:

Tiit Hennoste, MA

Leelo Keevallik, PhD

Tartu 2004

1. SISSEJUHATUS	4
2. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	6
2.1. VERBAALNE TAGASISIDE JA INFOKÄSITLUSPARTIKLID	6
2.2. OLULISEMAD VESTLUSANALÜÜSIS KASUTATAVAD ANALÜÜTILISED ÜKSUSED.....	10
2.2.1. Vooruliigendus (<i>turn-taking organization</i>).....	10
2.2.2. Sekventsiliigendus (<i>sequence organization</i>)	11
2.2.3. Parandusliigendus (<i>repair organization</i>)	11
2.3. PARTIKLITE PÕHIFUNKTSIOONID VARASEMATES UURIMUSTES	12
3. EESTI JA VENE TELEFONIKÕNEDE KORPUS.....	15
3.1. KOGUMINE	15
3.2. TRANSKRIPTSIOON	15
3.3. ANALÜÜS	16
4. PARTIKLITE ANALÜÜSI TULEMUSED	18
4. PARTIKLITE ANALÜÜSI TULEMUSED	18
4.1. АНАН/АХА	18
4.1.1. Reaktsioon enesetuvustusele.....	18
4.1.2. Reaktsioon direktiivile	22
4.1.3. 3. voor küsimussekventsisis	25
4.1.4. 3. voor parandussekventsisis.....	27
4.1.5. 3. voor direktiivsekventsisis.....	29
4.1.6. 2. voor küsimus- või parandussekventsisis	30
4.1.7. Reaktsioon lõpusignaale.....	32
4.1.8. axa korduslausungi lõpus	34
4.1.9. Partikli kasutusala	37
4.2. ЈАН/ДА	39
4.2.1. Reaktsioon kutsungile	39
4.2.2. Reaktsioon enesetuvustusele.....	40
4.2.3. Reaktsioon soovile	42
4.2.4. Reaktsioon ettepanekule	44
4.2.5. Küsisõna ja vastus küsimus- või parandussekventsisis	45
4.2.6. 3. voor küsimus- või parandussekventsisis	47
4.2.7. Paranduse algatus	50
4.2.7. Reaktsioon pooleliolevale infole.....	52
4.2.8. Partikli kasutusala	54
4.3. МНМН/МХМХ	55
4.3.1. Reaktsioon pooleliolevale infole.....	55
4.3.2. Vastuvõtuteade	59
4.3.3. Vastus küsimus- või parandussekventsisis	61
4.3.4. 3. voor küsimus- või parandussekventsisis	63
4.3.5. 4. voor küsimus- või parandussekventsisis järel	68
4.3.6. Reaktsioon lõpusignaale.....	71
4.3.7. Partikli kasutusala	73
4.4. НИ/ТАК	74
4.4.1. Reaktsioon infosoovile või -küsimusele	74
4.4.2. Reaktsioon soovile	81
4.4.3. Reaktsioon pooleliolevale infole.....	83
4.4.4. Sekventsisi lõpetaja	86
4.4.5. Järelduse vormistaja.....	94
4.4.6. Partikli kasutusala	99
5. KOKKUVÕTE	100
KASUTATUD KIRJANDUS	104
РЕЗЮМЕ	107

<i>Частицы da/jah, aha/ahah, mxmx/mhth и так/ni в эстони- и русскоязычных телефонных разговорах.</i>	107
LISA	110
TRANSKRIPTSIOONIMÄRGID	110

1. Sissejuhatus

On üldtuntud tõde, et keelekasutus eeldab keeleüksuste ja nende rakendamisreeglite tundmist. Enamiku keelereegleid omandame ja kasutame alateadlikult, eriti suulise suhtluse puhul. Kõnekeele uurija Auli Hakulise tabavat ütlust mööda on kõnelejad “oma otsustest ja reageeringutest teadlikud ainult siis, kui vestluse masinavärk streikima hakkab“ (Hakulinen 1986: 449). “Masinavärk” funktsioneerib normikohaselt, tõrgeteta just teadvustamata ühisnormide järgimise varal. Kui aga normid ei ole kõnelejal ühised, muutub nende teadvustamine oluliseks ja mitteteadvustamine ohtlikuks: kui õpitavate ja õpetatavate keelereeglite rikkumises tunneb vestluskaaslane hõlpsalt ära (vabandatava) vea ning võib üritada olukorda selgitada, siis “endastmõistetavate” normide tundmist kahtluse alla ei seata ja ootuspäraste reageeringute puudumist või väljavahetamist tõlgendatakse vaikumise oma, “loomulikke” kategooriaid rakendades. Ning et enim kasutame keelt igapäevases vahetus suhtlemises, on keeleõppes grammatilise kompetentsi kõrval üha enam hakatud väärtustama suhtluskompetentsi, suhtlusüksuste ja nende funktsioonide, ka suhtlusstrateegiate õpetamist (Hennoste, Vihalemm 1999).

Praktilises keeleõppes rakendamist väärivaks suhtlusnähtuseks on peetud tagasisidet, kõneleja reageerimist vestluskaaslase eelnevale sõnumile (Gardner 1998: 205–207). Signaalides, kas sõnum on vastu võetud, mõistetud, teatud efekti põhjustanud, suunab kõneleja vestluse edasist käiku ka siis, kui piirdub minimaalse reaktsiooniga; ometi kasutatakse tagasisideüksusi ka kõnelejavahetuse vahendina ja vestluse sisemiste (sekvents)piiride markeritena. Eri keeleühiskondades kasutatava tagasiside hulk ja eelistatavad liigid võivad erineda (Clancy et al. 1996, Heinz 2003). Ökonoomsem ja sagedasim on tagasiside andmine infokäsituspartiklite abil. Käesolev töö jälgib nelja keskse partikli esinemist eesti ja vene telefonikõnedes, üritades kindlaks määrata nende põhifunktsioonid ja olulisemad erinevused partiklite kasutamises.

Töö teine osa annab põgusa ülevaate tagasiside ja infokäsituspartiklite uurimisest ning vaeb formaalse ja funktsionaalse lähenemise eeliseid ja puudusi. Samuti püüab see vastata küsimustele, mis on tagasiside ning mis on infokäsituspartiklite osa selles.

Töö kolmas osa tutvustab analüüsi aluseks olevat korpust, kirjeldades keelematerjali kogumist ja analüüsiprotseduuri.

Töö neljas osa vaatab valitud partiklite põhilisi kasutuskontekste ja funktsioone, kõrvutades allkorpuste funktsioonirühmi.

Tahaksin väga tänada oma juhendajaid Leelo Keevallikut ja Tiit Hennostet igakülgse abi, väärtuslike nõuannete ja kaasamõtlemissüsteemide eest. Olen samuti tänulik suulise kõne ja dialoogirühma liikmetele Mare Koidule, Andriela Rääbisele ja Riina Kasterpalule, kes on pakkunud abi ja julgustust, töö keelilise korrektsuse eest hea seisnud Mari-Liis Kalvikule ja Jekaterina Margile.

2. Teoreetilised lähtekohad

2.1. Verbaalne tagasiside ja infokäsitluspartiklid

Tagasiside uurimise alguseks saab pidada 1952. aastat: ingliskeelseid vestlusi uurinud C. Fries pani tähele üksikuid väljendeid, mis märgivad kuulaja tähelepanu – *uh huh, yeah, I see, good* etc. Nende vahendite uurimist jätkavates töödes (Kendon 1967; Dittman, Llewellyn 1967, viidatud: Добрушина 2000: 141) nimetati neid saatesignaalideks (inglise *accompaniment signals*) – ent paremini on juurdunud Victor Yngve määratlus 1970. aastast – *backchannel communication*, mida eesti keelde tõlgitakse sõnaga *tagasiside* (Heinz 2003: 1114–1115, Hennoste 2000b: 2232). Tagasiside hulka kuuluvad leksikaalsed ja mitteleksikaalsed (sealhulgas mitteverbaalsed) kuulaja reaktsioonid eelnevale sõnumile: kas sõnum on vastu võetud, mõistetud, teatud efekti põhjustanud (Clancy et al. 1996: 356). Termin on õnnestunud, kuna kajastab nähtuse faatilist olemust, kontakti ja keskustelu ülalpidavat ja juhtivat rolli. Hiljem on sarnasest suhtluseesmärgist lähtudes tagasiside hulka paigutatud lisaks lühisignaalidele ka partneri jutu kajakordused, vestluskaaslase repliigi täiendamised, pikemad hinnangu- ja tundeväljendused (Stubbe 1998: 265–267, Добрушина 2000: 136).

Küll aga tekitas nähtuse esmane määratlus probleeme ja edasisi segadusi. Vajadus eristada kuulajat ja kõnelejat tingis käsituse tagasisidesignaalidest kui mitteprimaarsetest kõnevoorudest (inglise *non-primary turns*). Auli Hakulinen (1986: 456–457) pani varasemas kõnekeele ülevaates ette eristada kahte repliigi põhitüüpi: kõnevooru ja tagasisidet. Kõnevoor (*turn*) on intuiitiivselt määratletud dialoogiüksus, ühe kõneleja jätkuv häälesolek (ten Have 1999: 111, Hennoste 2000b: 2229). Pikka aega on tagasiside uurimustes (Oreström 1977, Allwood 1993, Clancy et al. 1996, Stubbe 1998) jagatud voore täisväärtuslikeks kõnelejavooredeks ja tagasiside lühiüksusteks, mille eesmärk on lükata vooruvõtmist edasi. Kõnelejale antakse teada, et kuulaja püsib kuuldel, saab sõnumist aru ja kõneleja võib jätkata; kõnelejavahetust ei toimu.

Sellise lähenemise kriitika (Hennoste 2000b: 2232–2233) osutab, et iga kõnevoor on muude tegevuste seas ka tagasiside, iga vastutegevus signaliseerib seda, et vestluspartner on kuuldel ja saab aru. Pealegi ei moodusta tagasisidesignaalid vooru alati üksi, vaid tihtipeale kuuluvad

pikema voo ru koosseisu. Ka tagasiside funktsioon pole ühtne – suulise kõne uurimise klassikud Emanuel Schegloff ja Gail Jefferson on 1980. aastate alguses märkinud (Schegloff 1982, Jefferson 1983, viidatud: Добрушина 2000: 136–137), et “mitteprimaarsed voo rud” ei moodusta monoliitset tervikut, nende vahel on kindlad funktsionaalsed ja positsioonilised erinevused. Tagasisidesigna al võib olla jätkaja (inglise *continuer*), voo ruõiguse tagasisaatmine kõnelejale (nt tõusva intonatsiooniga hääldatud *mm*, *nii*) ning vastuvõ tuteade (inglise *acknowledgement*), info piisavuse või samameelsuse markeerimine (*jah*).

Tiit Hennoste paigutab suulise eesti keele ülevaates (Hennoste 2000a: 1775–1792) tagasisidesigna alid Auli Hakulise partiklijaotust järgides suhtluspartiklite alla, nimetades neid dialoogipartikliteks. Dialoogipartikleid määratletakse neutraalsete reaktsioonidena eelnevale või pooleliolevale kõnevoorule (Hakulinen 2000, viidatud: Hennoste 2000a: 1774). Samuti suunavad need vestluskaaslase järgnevat juttu, osutades kuuldel olemist ja teemast distantseerumist (*mhmh*, *nii*), samameelsust (*jah*, *okei*) või seda, et eelnev sõnum oli uudiseks (*ahah*). Reaktsiooni vestluspartneri sõnumile väljendavad ka afektiivsed partiklid (*mnjah*, *jess*, *sorri*), mis aga “näitavad eeskätt kasutaja tundeid ja meeleolusid, nad ei juhi partneri tulevast keelelist tegevust.” (Hennoste 2000a: 1793) Leelo Keevallik käsitleb *ahah*-partikli analüüsisvas töös “funktsionaalselt sarnaseid keelendeid” *ahah*, *jaa/jah/jajah*, *mhmh/ðhðh/öhöh* ja *no(o)/noh* infokäsituspartiklitena, mille peaeesmärk on markeerida info vastuvõ ttu (Keevallik 1999: 50). Kuna need partiklid markeerivad vestluse struktuuri, aidates vestluskaaslasel vestlust edasi arendada, võib neid vaadelda ka vestluse sidusust kajastavatena diskursusmarkeritena (Keevallik 1999: 34).

Nähtust erinevalt käsitlenud uurijad on ka eri uurimismeetodite pooldajad. Tagasiside termini kasutajad Maria Stubbe (1998), Rod Gardner (1998), Bettina Heinz (2003) on rakendanud statistilist analüüsi, liigitades vaadeldavaid üksusi väga peenelt intonatsioonikontuuri (tõusev, langev, langev-tõusev), funktsiooni ja esinemiskoha järgi (lausungi-, voo ru-, kõneaktipiir). On uuritud eri tagasisiderühmade esinemissagedust, inimgruppide eelistusi ja erinevusi tagasiside kasutamisel. Uuritavad vestlused on hoolikalt valitud suurtest kõnekorpus tust kõnelejate vanuse, soo, tutvusastme ja keelelise tausta põhjal (näiteks ei leia sotsiolingvistika üldtuntud tõde naiste suurema tagasiside kasutamise kohta (Swann 2000: 230) tõestust Maria Stubbe (1998) polüneeslasi ja eurooplasi kõrvutavas uurimuses). Statistilise analüüsi tulemused ei paista vahel lõpuni usaldatavad (ei ole kindel, kas Maria Stubbe 8 kõnelõigu põhjal arvatud praktiliselt konstantne vahe samast vanuse- ja soorühmast eri rahvaesindajate vahel oleks

kehtinud ka teiste kõnelejate puhul), kuid põhiüldistused peavad paika ning annavad infot keeleühiskondade erinevuste kohta.

Vestlusanalüüsi rakendanud uurijad – eesti partikleid uurinud Leelo Keevallik ja Tiit Hennoste – ei grupeeri kõnelejaid (oluline on kontekst, konsituatsioon, mis alati ainulaadne). Ka ei luba vestlusanalüüsi ideoloogia uurimismaterjali kohta hüpoteese püstitada, lähtuma peab üksnes materjalist, otsides vaadeldavate üksuste seaduspärasusi, järk-järgult laiendades materjali hulka ja kontrollides üldistusi uute kõnesituatsioonide peal (ten Have 2000: 107–108). On valitud kindlad partiklid ning vaadeldud nende paiknemist ja funktsiooni just konkreetse kõnelõigu suhtes. Mikroanalüüs, mis lähtub üksusest ja mitte funktsioonist, on statistilisest analüüsist usaldusväärsem ja sobib paremini keeleühiskonna normide kirjeldamiseks, kuna ei sõltu ega saa olulist mõjutust uurija eeldustest ja klassifikatsioonivalikust. Klassifikatsioon ei ole analüüsi aluseks, vaid luuakse analüüsi käigus, kõrvutades ja rühmitades analüüsitud keeleüksusi. Üksuste esinemissageduse statistikast on tähtsam “jälgida nende esinemust vestlusjärjendites” (Keevallik 1999: 53).

Keeleühiskondade võrdlus justkui ei mahuks hästi vestlusanalüüsi ideoloogiasse, kuna eeldab eelnevat hüpoteesi ja materjali võrreldavust. Ometi on vestlusanalüütikud edukalt kirjeldanud institutsionaalse vestluse seaduspärasusi, lähtudes eeldusest, et kõnelejad arvestavad oma keelelises tegevuses institutsionaalset konteksti (Hutchby, Wooffitt 1998: 146). Harukordselt viljakaks osutunud “puhta lehe” taktika ei tohikski absolutiseeruda: küberneetika rajaja Norbert Wieneri sõnul saab maailma nähtustes seaduspärasuste otsimine põhineda üksnes aksioomil, et need seaduspärasused ka olemas on; miski ei saa tõestada, et “järgmisest minutist alates ei muutu maailm sarnaseks krocketimänguga raamatust “Alice imedemaal”.” (Винер 1966: 195). Paratamatult peame keeleuurimise puhul usaldama enda igapäevakogemust ja intuitsiooni. Nõnda soovitab Paul ten Have hilises vestluseanalüüsi praktilises käsiraamatus (ten Have 1999: 131–134) kindla uurimishuvi korral koostada materjalikorpus, lähtudes seejuures siiski vaid kõige üldisematest kriteeriumitest.

Usaldades keelekasutaja taju ning teiste uurijate tulemusi, võime analüüsis lähtuda keeleüksuste sarnasest funktsioonist ega pruugi tagasiside mõistest loobuda. Ehkki Tiit Hennoste on teinud ettepaneku kasutada “tagasisidet” ühe “dialoogipartiklite” sünonüümina (Hennoste 2000a: 2233), ei kattu need mõisted täielikult. Dialoogipartiklid on regulaarne ja ökonoomne tagasisidestrategia, kuid see pole ainus viis vastavat suhtlusesmärki saavutada

(kajakordused esinevad samuti regulaarselt). Ka võivad dialoogipartiklite hulka kuuluvad üksused olla homonüümsed teiste partikliliikidega. Parandusprotsessis osalevaid *jah*'i, *ahah*'i ja *mhmh*'i liigitab Tiit Hennoste (2001: 184–185) toimetamispartikliteks (sest nad on partneri teksti toimetamisega seotud); ometi võib küsimus- ja parandussekvensi eristamine mõnigi kord osutada võimatuks taustainfo puudumise tõttu analüüsijal. Partikkel *nii* reaktsioonina vestluskaaslase antud infole või vestlusosalise enda antava info liigendajana võib olla kas dialoogi-, piiri- või toimetamispartikkel. Üldisem termin *infokäsituspartiklid* (Keevallik 1999: 50) vastab käesoleva töö eesmärgile ehk rohkem, kuna võimaldab vaatluse alla võtta kõik partiklite esinemisjuhud. Küll aga vajaks korrigeerimist tagasiside mõiste määratlus: vältimaks voorude kaheldavat liigitamist primaarseteks (kõneleja) ja mitteprimaarseteks (kuulaja) voorudeks, peaksime loobuma tagasiside käsitlemisest kuulaja reaktsioonina. Tagasiside võiks niisiis olla reaktsioon vestluskaaslase kõnele (eelnevale või poolleiolevale kõnevoorule), mis signaalib, et sündmus või teade on vastu võetud ja kuidas seda on vastu võetud (Hennoste 2000a: 1778).

Vestlusanalüütikul tekib õigustatud küsimus tagasiside ja parandussüsteemi vahekorra kohta. Enamikus tagasiside uurimustes ei ole need lahutatud. Tagasiside alla on paigutatud nii selgitust nõudvaid küsimusi (*questions directed at clarification*, Gardner 1998: 204) kui vestluskaaslase repliigi täiendamisi (*collaborative finishes*, Clancy et al. 1996: 360; *sentence completions*, Stubbe 1997: 226). Vestlusanalüüsis kuuluvad mõlemad parandusmehhanismi valdkonda: selgitusküsimus on reformuleeringualgatus vestluskaaslase algatatud ja kõneleja lõpetatud parandussekvensis, partneri repliigi täiendamine on reformuleeringu läbiviimine vestluskaaslase (algatatud ja) lõpetatud parandussekvensis (Strandson 2000: 13–14). Tundub olevat mõistlik eristada tagasisidet, mis märgib teabe vastuvõtmist, ning suhtlusprobleemide lahendamiseks kasutatavat parandussüsteemi. Eriti õigustatud on selline eristus keeleõppes (Hennoste, Vihalemm 1998).

Tagasiside kui nähtuse uurimise vajalikkust rõhutab Austraalia uurija Rod Gardner, kelle kogemus keeleõppijatega näitab, et tagasiside mõjutab oluliselt vestluse arengut, kuigi seda tihtipeale ei teadvustata (Gardner 1998: 220–221). Kõneldu vastuvõtu märkimisel on inimesel valida efektiivsete ja ökonoomsete dialoogipartiklite (jätkajate, vastuvõtuteadete, hinnanguüksuste) ning konkreetsemate ja informatiivsemate tagasisidelausungite vahel. Kultuuriti võib erineda vestluse sujumiseks vajalik tagasiside hulk, eelistatavad tagasiside liigid, eri üksuste funktsiooniti jaotumine (Clancy et al. 1996: 379–383,

Stubbe 1998: 260–263). Emakeelena kõnelejate tagasiside repertuaar on tunduvalt rikkam; keeleõppijad ei kasuta kogu võimalikku diapasooni, kipuvad teatud üksustega liialdama ja üksuse valikuga eksima. Kommunikatsiooniprobleemide vältimiseks on tarvis välja selgitada keeleühiskondade vastavaid norme.

Loomulikus, ebateadlike otsustustega reguleeritavas keelekasutuses on primaarne suhtluseesmärkide saavutamine, mitte teatud keeleüksuste kasutamine. Sellepärast on funktsionaalne lähenemine formaalsest õigustatum. Ometi nõuaks kahe keeleühiskonna tagasiside normide kindlakstegemine suurt materjalihulka ja mahukat eeltööd. Käesolev töö on sellise eeltöö katse, mis piirdub väiksemahulisema ja formaalsema lähenemisega, jälgides nelja partikli esinemist vene- ja eestikeelsetes telefonikõnedes, püüdmata funktsioonipiire seada. Paraku on vene suulise kõne empiiriline uurimine alles lapsekingades: Ameerika lingvistide tagasiside uurimusi refereerinud 2000. aasta lühiartiklile (Добрушина 2000) ei ole viie aasta jooksul järgnenud ühtegi suuremat uurimust. Seetõttu oleks kõigepealt vaja määrata vene partiklite põhifunktsioonid.

2.2. Olulisemad vestlusanalüüsis kasutatavad analüütilised üksused

Vestlusanalüüs uurib esmajoones kõneleja- ehk vooruvahetust vestluses, mis määrab vestluse struktuuri (Hutchby, Wooffitt 1998: 38). Kuna vestlust ehitatakse üles lineaarselt, iga kõnevooru analüüsitakse vestluskaaslase järgneva kõnevooru abil, mis väljendab muu hulgas seda, kuidas vestluskaaslane on eelnevast voorust aru saanud või seda tõlgendanud (Hutchby, Wooffitt 1998: 15). Vestlusanalüüs käsitleb kõnes kolme põhilist süsteemi:

2.2.1. Vooruliigendus (*turn-taking organization*)

Vestlus koosneb kõnevoorudest. *Kõnevoor* on elegantselt sõnastatuna “vestluse edasiviimine ühe osaleja poolt, mis kestab seni, kuni teine vooru üle võtab” (Strandson 2002: 9). Vooru vorm, sisu ning pikkus pole ette määratud, vaid varieerumisvabad (Hutchby, Wooffitt 1998: 47); sellest hoolimata toimub vooruvahetus enamasti sujuvalt, ilma vestlust häirivate pikemate pealerääkimiste või suuremate vooruvaheliste pausideta. See on võimalik, kuna vooruvahetus põhineb kindlatel reeglitel, mis rakenduvad igas potentsiaalses voorusiirdekohas (*transition relevance place, TRP*). Voorusiirdekohta on võimalik ära tunda või ennustada, sest seda iseloomustab intonatsiooniline, süntaktiline või pragmaatiline

lõpetatus. Kui tegemist on kõigil kolmel tasandil lõpetatud üksusega, nimetatakse üleminekupunkti kompleksseks voorusiirdekohaks (*Complex TRP*). Käivitus algoritm: kui häälesolija ei ole valinud järgmist kõnelejat, on igal kaasvestlejal võimalus vooru üle võtta; kui keegi seda ei tee, on häälesolijal võimalus jätkata (Sacks, Schegloff, Jefferson 1974: 704). Kõnevoorud koosnevad vooruehitusüksustest (*turn construction unit/component*), voorusiirdekohaga lõppevatest suhtlusüksustest, mis on määratletud süntaktiliselt ja intonatsiooniliselt (Sacks, Schegloff, Jefferson 1974: 702). Eesti vestlusanalüüsis kasutatakse valdavalt sama tasandi mõistet *lausung* (Rääbis, Vellerind 2000: 148). Lausungina käsitletakse eelkõige intonatsiooniliselt lõpetatud või iseseisvat üksust (suulise kõne korpuse transkriptsioonis piirimarkeriks punkt) ning osalausungina sellest väiksemat prosoodiliselt iseseisvat üksust (Hennoste 2000b: 2227–2228). Kuna registratuurikõned koosnevad enamjaolt lühikestest üksustest, piirdub käesolev töö lausungi terminiga, mis hõlmab ka osalausungit.

2.2.2. Sekventsiliigendus (*sequence organization*)

Vestlus on üles ehitatud järjendite ehk sekventsidenä. Sekventsid koosnevad lähestikku asetsevatest sisult seotud voorudest. Õigupoolest ennustab teatud määral iga kõnevoor, mis liiki vooru tema järel oodata on (Rääbis, Vellerind 2000: 149). Teatavad kõnevoorud aga nõuavad enda järel kindlat tüüpi vooru (ettepanek eeldab nõustumist või keeldumist, küsimus vastust). Kahe tihedalt seotud vooru järjendeid nimetatakse *naaberpaarideks* (*adjacency pairs*). Naaberpaari (tingimata eri kõnelejate esitatud) esi- ja järelliige ei pruugi asetseada kõrvuti, neid võivad lahutada mitmesugused vahesekventsid; ent esiliikme esitamise järel tekkinud järelliikme ootus püsib kogu vahesekvensi vältel (Hutchby, Wooffitt 1998: 39–40). Kui järelliikme esitajal on valida kahe vastandliku võimaluse hulgast (hinnanguga nõustumine või mittenõustumine, palve täitmine või täitmata jätmine), eristatakse eelistatud ja mitte-eelistatud järelliiget. Eelistatud voorud sõnastatakse sirgjooneliselt ja esitatakse viivitamata, mitte-eelistatud vooru püütakse edasi lükata, pehmedada, seletuse või põhjendusega varustada (Hutchby, Wooffitt 1998: 43–46).

2.2.3. Parandusliigendus (*repair organization*)

Kuna suuline suhtlus sõltub suuresti kõnetempost ega võimalda erinevalt kirjalikust suhtlusest parandamist või meeldejätmist vajava üksuse juurde tagasi tulla, tekib kõnelejatel sageli vajadus juba välja öeldud lausungid ümber teha või vestluskaaslase lausungi/vooru sisu

täpsustada. Rääkimisel, kõne kuulamisel ja sellest arusaamisel tekkivate probleemide lahendamiseks kasutavad vestluskaaslased kindlas järjestuses reegleid, mis moodustavad parandusmehhanismi. Eneseparandust eelistatakse vestluskaaslase algatatud parandusele; vestluskaaslase algatatud ja kõneleja lõpetatud parandust eelistatakse vestluskaaslase lõpetatud parandusele (Sacks, Schegloff, Jefferson 1977, viidatud: Strandson 2000: 11–17). Kui paranduse algatus ja parandus on eri kõnelejate esitatud, moodustavad need naaberpaari, mida võib laiendada paranduslõiku lõpetav 3. voor (Hennoste 2000a: 1782).

2.3. partiklite põhifunktsioonid varasemates uurimustes

Eesti *ahah*-, *jah*- ja *mhmh*-partiklite põhifunktsioone suulistes vestlustes on esimesena kirjeldanud 1999. aastal Leelo Keevallik, keskendudes *ahah*-partiklile ning kirjeldades ta kohta vestluspartiklite süsteemis. Leelo Keevalliku telefonikõnede korpuse analüüsi tulemusi on arvestanud 2000. aasta Tiit Hennoste eesti suulise kõne ülevaade, mis kirjeldab kesksete partiklite funktsioone TÜ suulise kõne korpuse põhjal; kõige üksikasjalikumalt iseloomustab ta kolme keskset dialoogipartiklit (*ahah*, *jah* ja *mhmh*).

Kokkuvõtvalt on partiklite põhifunktsioonid järgmised:

ahah markeerib partiklilausuja informeeritusseisundi muutust peamiselt vestluspartneri algatatud uue info järel, paranduse järel, 3. vooruna küsimus-vastussekventsisis ja meeldetuleku või avastuse markeerijana. Kõigis nendes kontekstides osutab partikkel vestluskaaslase infot uueks, oluliseks ja terviklikuks; need funktsioonid võivad esineda koos ja ka eraldi. Partiklil on positsioonilisi ja häälduslikke variante, kuid põhifunktsioonid jäävad üldjoontes samaks (Keevallik 1999: 35–46).

jah saab olla vastus küsimusele, nõustuv reaktsioon palvele, nõustumine vestluskaaslase väitega, paranduslõiku algatav ja lõpetav partikkel. *jah* on mitmetähenduslik ja mitmeti kasutatav sõna, ent põhiliselt väljendab ta kinnitust vestluskaaslase info suhtes (Hennoste 2000a: 1785–1787).

mhmh'i kasutuskontekstid on hajusamad; Tiit Hennoste väitel on tema keskseks tähenduseks distantseerumine (vooru võtmisest, seisukohavõtust, kogu jutuajamisest). *mhmh* esineb narratiivi vältel kuuldeloleku ja voo-ust loobumise markeerijana, kõrvalepõikest distantseerujana (sealhulgas palve ja küsimuse järel), 3. vooruna küsimus- või parandussekventsisis. Üksiesinev *mhmh* loovutab voo-õiguse

vestluskaaslasele, ent *mhmh'*iga võidakse ka vóoru üle vótta, jätkates enda lausungiga (Hennoste 2000a: 1788–1792).

Partiklit *nii* tema suhtlusfunktsioonides on esimesena kirjeldanud Renate Pajusalu (1999) oma eesti keele deiktikuid käsitlevas doktoritóos. Tema on täheldanud, et *nii* toimib vestlustes samaaegselt eelmise teema lõpetajana ja uue alustajana (Pajusalu 1999: 71). Nagu teisedki deiktikud, minetab *nii* dialoogilises kasutuses oma deiktulist funktsiooni ning täidab teksti ülesehitavat funktsiooni (Pajusalu 1999: 70).

Tiit Hennoste suulise suhtluse ülevaates käsitleb *nii*'d kõige põhjalikumalt piiripartiklite all, aga liigitab keelendi selle erisugustes funktsioonides ka dialoogi-, intensiivsus- ja toimetamispartiklikuks. Tema kirjeldatud partikli funktsioonid on piiri markeerimine monoloogis (Hennoste 2000: 1799), paranduste algatamine ja lõpetamine (Hennoste 2000: 1800), lausungiosa esiletóstmine (Hennoste 2000: 1806) ning vestluskaaslasele vóoru tagastamine (Hennoste 2000: 1779). Erilist tähelepanu póörab ta partikli prosoodiale.

Leelo Keevallik on 2000. aasta artiklis „Keelendid *et* ja *nii et* vestluses” *nii*'d pógusalt käsitletud ning osutanud, et *nii* pole seotud mitte üksnes teema-, vaid ka tegevusevahetusega (Keevallik 2000: 350–351). Liitpartikli *nii et* funktsioonidena nimetab artikkel järelduse vóõi kokkuvótte tegemist enda vóõi vestluskaaslase jutust ning uude vestlusfaasi üleminekut (Keevallik 2000: 345–350).

Tartu Deiksise kogumikus peatselt ilmuv Leelo Keevalliku artikkel „The deictic *nii* in interaction” käsitleb *nii* esinemisjuhte mitmesugustes vestlusliikides, keskendudes kahele kasutuskontekstile: demonstreerimise vahend (kónesoleva karakteristikutele viitamine) ning úhelt tegevuselt teisele ülemineku vahend. Mitteverbaalseid tegevusi sisaldavate silmast-silma vestluste náitel on demonstreeritud, et teksti liigendamiskontekstis *nii*'l on osa laiemast funktsioonist, úhelt tegevuselt teisele ülemineku markeerimisest. Sotsiaalselt asümmeetrilistes vestlustes kasutab *nii*'d see osaleja, kellel on õigus tegevusi sooritatuks vóõi lõpetatuks lugeda. *nii* märgib úldiselt tegevuse lõppu, mis vóimaldab uuele tegevusele üleminekut, kuid jätab vestluskaaslasele vóimaluse sellega nõustuda vóõi mitte nõustuda. Leelo Keevallik käsitleb vaadeldud kasutuskontekste arengukontinuumina „viisiadverb > úhelt tegevuselt teisele ülemineku vahend > teksti liigendaja”.

Neid tulemusi on käesolev töö arvestanud analüüsitulemuste üldistamise etapil.

3. Eesti ja vene telefonikõnede korpus

3.1. Kogumine

Analüüsi aluseks on töö autori poolt lindistatud ja litereeritud telefonikõnede väikekorpus. Korpuses on 81 vene- ja 64 eestikeelset kõnet (kokku üle 1,5 tunni helilindistust), mis on lindistatud nelja polikliiniku registratuuris 2000.–2002. aastal. Telefonikõned said valitud seetõttu, et nende puhul on helisalvestus ammendav: vestluskaaslased ei kasuta mitteverbaalseid vahendeid, mis lindistamisseadmele kättesaamatud. Vestlused on autentsed: iga registratuuri puhul on lindistatud kõik päeva jooksul peetud kõned. Enamikus on need infodialoogid: registratuuri helistav inimene soovib infot arstide vastuvõtuoja, vastuvõtule pääsemise jms kohta. Vähesel määral on ka töölaseid vestlusi polikliinikutöötajate vahel. Vestlustele on iseloomulik spontaansus, need ei ole varem läbi mõeldud või pikalt ette planeeritud; samas on situatsiooni reeglid osalejatele hästi tuntud ja vestluse struktuur võrdlemisi jäik. Enamiku vestluskaaslaste taust ei ole anonüümsuse tõttu teada, kuid lindistamise paigad on valitud nii, et omavahel vestleksid ühe keele emakeelena kõnelejad, kelle suhtlusnormid sarnased. Venekeelsed kõned pärinevad kahest domineerivalt venekeelse elanikkonnaga linnast (Kirde-Eestis), kus eestikeelsed patsiendid on praktiliselt välistatud. Eestikeelsed kõned on lindistatud väikelinnas ja maakonnakeskuse linnaosa polikliinikus (Lõuna-Eestis), kus venekeelsete patsientide olemasolu on vähetõenäoline. Igatahes ei ole analüüsitud kõnedes ühelgi kõnelejal aktsenti või võõrapärast keelekasutust täheldatud.

Paraku ei ole korpus ikkagi päris tasakaalus: eestikeelses allkorpuses valitsevad vastuvõtule registreerimise kõned ja venekeelses kojukutsete registreerimised; eestikeelses on kaks registraatorit ja venekeelses kindlasti üle viie inimese (registratuuritöötajad vaheldusid ning kõiki samast vanusegrupist naiste hääli osutus võimatuks täpselt identifitseerida). Ka tingib teatud suhtlusstiili erinevusi allkorpusetes asutuse suurus: venekeelsed kõned on enamikus pärit suurest polikliinikust, kus registraatoritel on rohkesti tööülesandeid, seetõttu on kõned lühemad ja tempo kiirem. Seetõttu loobusin statistiliste erinevuste arvutamisest ning tõlgendamisest, keskendudes kvalitatiivsele analüüsile.

3.2. Transkriptsioon

Vestlusanalüüsi aluseks on eelkõige meetodiline ja üksikasjalik kuulamine, mida nimetatakse ka lähikuulamiseks (*close-hearing*) või korduvas kuulamiseks (*repeated listening*).

Transkriptsiooni kasutatakse abivahendina (Hutchby, Wooffitt 1998:73–75). Kõik selle korpuse kõned on transkribeeritud TÜ suulise kõne rühmas kasutatava Jeffersoni transkriptsiooni abiga. Transkribeeritavateks nähtusteks on sõnad ja muud suhtlusüksused, pausid, kõne omadused, kõnelejavahetused, transkribeerija kahtlused ja oletused (lähemalt suulise kõne rühma veebileheküljelt: <http://sys130.psych.ut.ee/~linds/Jeff.html>, vt samuti lisa, transkriptsioonimärgid). Eesti kõnede puhul on üleskirjutus häälduspärane, vene kõnede puhul on redutseeritud vokaalid ja helitustatud konsonandid märgitud kirjakeelepäraselt selgema loetavuse huvides (vene suulise kõne transkribeerimise ühistava alles puudub, vähestes teada uurimustes (Современный русский язык 2003) juhitudakse kirjakeele ortograafiast ja punktuatsioonist [sic!]). Harjumuspärane partikli kirjapilt *узу* on asendatud *мхмх*'ga (hääldatakse suletud huultega) ning *ага аха*'ga (hääldub tegelikult nende foneemide vahepealne heliline *x* ehk γ) varasemate võõrkeelsete uurimuste tava jälgides. Transkriptsioonis on märgitud üksnes selged intonatsioonipiirid; ebamäärasuse või neutraalsuse korral on intonatsioon jäetud märkimata.

Kõik isiku- ja asutusenimed, aadressid, telefoni- ja isikukoodinumbrid on osalejate anonüümsuse huvides transkribeerimise käigus muudetud; asendusüksused on valitud nõnda, et kõne rütm säiliks (silpide arv, rõhu asukoht, võimalusel sõnavälde on sama: Anneli – Jaanika etc)

3.3. Analüüs

Lähtudes igapäevakogemusest ja ka sellest, et tõlkesõnaraamatud (Tamm 1977, Kähar 2000) vahendavad partikleid vastastikku sama põhitähendusega või samakõlaliste vastetena (*jah – да, ahah – ага, mhmh – узу, nii - так ja vice versa*), olen vaadelnud neid erikeelsete vastetena ning mitte kaheksa erineva partiklina. Partiklite hääldusvariandid on vaadeldud koos. Allkorpused on analüüsitud üksteisest sõltumatult: iga partikli esinemisjuhte vaadeldes olen püüdnud määrata partikli funktsiooni eelmise voo ja võimalusel kõnelõigu suhtes ning grupeerida sarnaseid juhte. Seejärel olen partiklite kaupa kõrvutanud eesti ja vene allkorpuse funktsioonirühmi ning kirjeldanud regulaarseid sarnasusi ja erinevusi. Suureks abiks on seejuures olnud suulise kõne rühmas kasutatav dialoogide märgendusjuhend (2004) ja mõningane dialoogiaktide märgendamise kogemus. Uurimus ei ole statistiline: funktsioonijaotus pole range ning iga funktsioonirühma puhul on kirjeldatud prototüüpsed, vahel ka piiripealsed näited. Võrdluskriteeriumiks on peetud teatud üksuse teatud kontekstis/funktsioonis esinemist või mitteesinemist, mitte funktsioonirühmade suurust.

Analüüsitud allkorpused on peaaegu võrdse pikkusega (umbes 45-50 minutit lindistust kumbki, eestikeelses allkorpuses 8326 tekstisõna, venekeelses 8816 tekstisõna). Vene kõnede tempo on suulise kõne rühma hinnangu järgi mõnevõrra kiirem, nii on sarnase kestusega vene allkorpuses 81 ja eesti allkorpuses 64 kõnet. Partiklite esinemust allkorpustes tutvustab alljärgnev tabel 1.

Tabel 1.

Eestikeelne allkorpus (8326 tekstisõna) 64 kõnet		Venekeelne allkorpus (8816 tekstisõna) 81 kõnet	
mhmh	142	mxmx	137
ahah	50	axa	67
ahaa	10		
aa	10	a(a):	10
Ah	10	ax	6
jah	243	да	194
Jaa	27		
Nii	52	так	91

Partiklite suhtelised esinemused on märkimisväärselt sarnased; suurim on lahknevus eesti *jah/jaa* ja vene *да* esinemuse vahel ning eesti *nii* ja vene *так*'i esinemuse vahel, mis on usutavasti korrelatsioonis analüüsi näidatud enim erineva tegevusulatuslega.

4. Partiklite analüüsi tulemused

4.1. *ahah/axa*

Selles peatükis vaadeldakse partikli *ahah/axa* kasutamist eesti ja vene kõnede allkorpuses, grupeerides esinemisjuhte sekventsli liigi alusel ja partikli asendi alusel sekventsli. Fikseeritakse partikli kasutamise sarnasusi ja erinevusi allkorpuste vahel, kirjeldades prototüüpeid ning piiripealseid juhtumeid; püütakse võrrelda partikli kasutusala allkorpustes.

4.1.1. Reaktsioon enesetuvustusele

Vene allkorpuses esineb *axa* korrapäraselt vestluse algusosas äratundmisreaktsioonina enesetuvustusele, mida kohtab küll ainult töötajate vahelistes kõnedes. Äratundmist on siin käsitletud laialt: tegu ei ole tingimata isiku identifitseerimisega, pigem märkimisega, et lausujal tekib mingi mõtteseos, tutvustatav isik või olukord ei ole temale võõras. *axa* on enamasti enesetuvustusele peale räägitud ega võta vestluskaaslaselt voo üle (näide 1), oodates jätkamist – algussoovi või küsimuse esitamist. Jätkaja-*axa* võib selles kontekstis osutada ka info uudsust, ebaootuspärasust, rutiinist väljatulekut (vrd näide 2, kus uue, ent ootuspärase info puhul kasutatakse jätkajana *mxmx*'d). Paraku on allkorpuse vähesed enesetuvustust sisaldavad kõned peetud kolleegide vahel, mis ei võimalda äratundmise ja mitteäratundmise kõrvutamist. Ainus vene allkorpuse kõne, kus helistaja ja vastaja on omavahel võõrad ja kus enesetuvustuse järel kasutatakse muud jätkajat (näide 3), ei luba kahjuks kindlaid järeldusi teha.

(1)

p55

З – meditsiinitöötaja, naine

О – registratuuritöötaja, vanem naine

1. ((звонюк))
2. О: регистратура поликлиники.
3. (.)
4. З: добрый день.
5. О: [здравствуйте.]
6. З: [На'дин, это не] 'вы?
7. (.)
8. О: да=да=[да]

9. З: [‘На]дя, (.) извини пожалуйста, это Ма‘рина Юрьев[на.]
 10. О: [аха]
 11. З: мы знаешь делали за‘прос (.) на одново (.) му‘щину, (.) он был у ‘Вольперта,

Helistaja tunneb nähtavasti vastaja häälest ära, kuid küsib ettevaatlikult kinnitust (rida 6). *Надин* on vanemõde, kelle kohalolek registratuuris ei ole enesestmõistetav – see võib olla küsimuse eitava vormi, nime täiskuju ja *teie*-asesõna kasutamise põhjuseks (9. rea voorust läheb helistaja üle *sina*’le ja tuttavate jaoks tavalisemale nimekujule). Vastaja annab lakoonilise kinnituse (rida 8), seejärel tutvustab helistaja ennast. Vastaja 10. rea *аха* on tema jaoks piisav äratundmismärk ning 11. reas asub ta helistamise põhjuse juurde.

(2)

p57

З – patsiendi ema

О – registratuuriõde

1. О: поликлиника.
2. З: добрый день.=
3. О: =добрый.
4. (.)
5. З: наш доктор э (.) семейный Коро`лёв,
6. О: **мхмх**
7. (.)
8. З: вот, и нам бы надо `на=дом вызвать.
9. О: а што случилось [такое?]

Peale tervituste vahetamist (read 2–3) asub helistaja olukorda kirjeldama. Kojukutsete registreerimisel on tavalisem teistsugune teabepaigutus: teatatakse oma soovist arst välja kutsuda, seepeale küsib registratuuritöötaja arsti nime. Siin alustab helistaja olukorra (osalisest) tutvustamisest (rida 5); voo ru intonatsioon annab märku sellest, et ta kavatses jätkata. 5. rea info on registraatorile uus, ent ka ootuspärane, kuna kuulub registratuurikõnede rutiini juurde. 6. rea jätkaja-*мхмх* võtab ootuspärase info vastu ja tagastab kõnelemisvoo ru vestluskaaslasele. Järgneb piiritleja *вот*, kojukutse soov (8. rida) ja rutiinne vastuküsimus kaebuste kohta (9. rida).

(3)

p39

З – polikliiniku vanemõde

О – haiglatöötaja, mees

1. О: ало.
2. З: .х здравствуйте?
3. О: здравствуй[те.]
4. З: [х] извините пожалуйста это с поли`клиники беспокоят.
5. (.)
6. О: **да я слуша[ю.]**
7. З: [х] у нас здесь в-в (.) пришли в-в (.) проводят кажется для ком`пьютера какие-то в прово`да, (.) и вот `им `нужен э`лектрик.
8. (.)
9. О: а, на поли`клинику элект[рик?]
10. З: [да,] на поли`клинику.
11. О: так вы: не сю`да [зво`ни]те, вас обслуживает Ва`силь, в инфекци`онном отде`ле[нии.] ((несколько раздраженный тон))

Taustainfost selgub, et polikliinikut teenindavad haigla tehnikud. Polikliinikusse on vaja elektrikut ja vanemõde helistab haiglasse. Pärast tervituste vahetamist vabandab ta tülitamise eest ja tutvustab oma asutust (rida 4). Mikropausi järel võtab vestluskaaslane tutvustuse vastu ametliku kinnisvormeliga *да я слушаю* (rida 6), mis osutab tutvustuse piisavaks ja lubab helistajal oma jutuga edasi minna. Järgmises voorus kirjeldab helistaja situatsiooni ja esitab oma soovi. 9. real järgneb vastaja infoseisundi muutust signaaliv *a* ning paranduse algatus, mis eeldab kinnitust või ümberlükkamist just rõhulise *на поликлинику* suhtes. 10. rea paranduse järel saab vastaja lõpuks toimuvast tervikpildi ja ütleb helistajale, et ta ei ole õige inimene, kelle poole sooviga pöörduda. 7. rea vooru rohked takerdumised lasevad siin oletada kahte tõlgendust. Juhul, kui helistaja tõlgendab 6. rea neutraalset jätkajat piisava reaktsioonina enesetutvustusele, võivad takerdumised ja vestluskaaslase 9. rea paranduse algatus viidata pelgalt formuleerimisraskustele. Juhul, kui 6. rea reaktsiooni ei tõlgendata piisavana, võivad järgmise vooru formuleerimisraskused olla seotud ootamatu vajadusega olukorda täpselt kirjeldada; sel juhul oleks paranduse algatus seotud nii 7. kui 4. rea vooruga.

Eesti kõnedes reageeritakse enesetuvustusele (nagu muulegi sissejuhatavale infole) *jah/jaa*’ga sõltumata sellest, kas tegu on võõra või tuttava olukorraga (vrd näide 4 ja 5); võimalik, et äratundmist signaalib *jah*’i intonatsioon, mida siin töös ei ole vaadeldud. Kogu eesti allkorpuses leidub üksainus vestluse alguse *ahah*, mis järgneb soovist ja enesetuvustusest koosnevale voorule; see on vaadeldud järgmises alapeatükis (4.1.2, näide 7).

(4)

e2

H – patsient, naine

V – registratuuriõetaja, naine

1. V: registratuur tere
2. H: oi tere ‘ommikust? (.) ma helistan selle ‘Kärdlasse sõidu pärast ‘uu[esti].
3. V: [**jaa?**]
4. H: ee ega ta nüüd enne üheksat ikka ei ‘lähe [{veel}]

2. rea vöorus tutvustab helistaja ennast, tuletades meelde mingit eelmist kokkulepet (*uuesti*). Vestluskaaslase töusva intonatsiooniga *jaa*’d peab ta piisavaks äratundmisreaktsiooniks ja asub oma palvet ettevalmistava küsimuse juurde. 4. rea küsimuses kasutab ta mitu deiktulist keelendit (*nüüd, ikka, veel*), mis eeldavad vestluskaaslaselt konteksti tundmist. *jaa* väljendab siin just konteksti äratundmist (kokkulepe ei pruugi olla sõlmitud ainult ühe isikuga).

(5)

e6

H – patsient, naine

V – registratuuriõde

((kutsung))

V: registratuur tere

H: tere päevast, `mind pani nagu `kuuendaks doktor `Pisik ee (.) `neuroloogi juurde või
`kuskile `kirja,=

V: =**jaa**

H: `Reelika `Saluvere `nimi, palun `öelge mis `kellaks ma pean `tulema.

Helistaja alustab kõnet tervituse ja olukorra kirjeldusega, tema 3. rea infoandmise lausungi lõpu intonatsioon viitab sellele, et infoandmine jätkub. Otsaräägitud neutraalne jätkaja-*jaa* (rida 4) on tema jaoks piisav vastuvõtusignaali ning ta jätkab oma nime ja soovi esitamise (5. rida). Helistaja ei eelda registraatoripoolset äratundmist, kuna tutvustab ennast registraatori 3. rea reaktsiooni järel.

4.1.2. Reaktsioon direktiivile

Direktiivi järel (direktiivina on dialoogide märgendamisejuhendi järgi [2004: 36–47] käsitletud soovid, ettepanekud, pakkumised ja palved) märgib *axa* eelkõige eelnevas voorus esitatud info piisavust (iseloomulik on enne prognoositavat lausungi lõppu pealeräägitud *axa*, vt näide 6). Vähesed soovile järgnevad vene *axa*'d korpuses on esinenud just vestluse alguses ning täidavad tõenäoliselt ka äratundmisfunktsiooni (tegu on alati töökaaslaste peetava kõnega). Rutiinsete kliendikõnede puhul reageeritakse infosoovile pea eranditult infoandmisega. Eesti kõnede puhul on alussoovi järel tavaline *jah/jaa*, mis märgib soovi vastuvõttu ja sellega nõustumist (4.3.3.); *ahah* on esinenud vestluse alguses ühelainsal korral (näide 7) ning esialgu on võimatu kindlaks teha, kas *ahah* täidab seal erisugust funktsiooni või on pelgalt *jah*'i sünonüüm. Võime üksnes nentida, et *ahah* on eesti registratuurikõnede alguses äärmiselt harv.

(6)

p23

3 – arst, vanem naine

O – registratuuritöötaja, naine

1. 3: э здравствуйте.
2. O: здравствуйте.
3. 3: мне 'сорок чет'вёртый по[смот'рите {пож-}]
4. O: [аха, сейчас,] чё-то у вас там много'вато се[водня.]
5. 3: [о:й?]
'да:?

Tegu on rutiinse situatsiooniga, arst 3 küsib oma piirkonna koduvisiite (rida 3). Registraator, kellele olukorra piiritlemiseks piisab piirkonna numbrist, katkestab arsti eelaimatava soovivooru *axa*'ga ning asub soovi täitma, osutades otsimise ajal

kaastundlikult visiitide ebatavalisele rohkusele; järgneb vestluskaaslase emotsionaalne üllatusreaktsioon.

(7)

e44

H – arst, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. ((kutsung))
2. V: registratuur [tere]
3. H: [tervist,] kule tahaks gastro`skoopiat, doktor `Alpikann siin.
4. (.)
5. V: **ahah?** (...) ee `neliteist sep`tember kas: (.) kell `kaheksa sobib=h.
6. H: jah, ma arvan `küll.
7. (.)

3. voorus palub arst panna haigele gastroskoopia aeg kinni, lisades vooru lõppu enesetuvustuse. Registratuuritöötaja 5. rea tõusva intonatsiooniga *ahah* reageerib nii enesetuvustusele kui soovile; selle tõusev jätkaja-intonatsioon võiks eeldada soovi konkretiseerimist. Ent vestluskaaslane tõlgendab *ahah*'i arvatavasti piisava vastuvõtreaktsioonina ja pausi ehk otsimispausina, kuna ei võta vooru üle. Registratuuritöötaja pakub registreerimisaja, vormistades selle *kas*-küsimusena, et partnerile korrigeerimisvõimalus jätta, mida ta aga ei kasuta (rida 6).

Reaktsioonina direktiivile on eesti *ahah* vene *axa*'st tavalisem, ent esineb põhiliselt vestluse keskel (vestluse algussoovile reageeritakse reeglina *jah/jaa*'ga). Seejuures *ahah*'iga kaasneb tavaliselt reaktsioonivoorus ka direktiivi täitmisega seotud muu keeleline tegevus (näide 8): *ahah* üksi on pelgalt reaktsioon eelmises voorus esitatud infole ega garanteeri lausuja nõustumist direktiivi täita. Näites 9 kutsub üksik *aa* esile direktiiviütleja lisaseletusi.

(8)

e4

H – haiglatöötaja, mees

V – registratuuritöötaja, naine

H: ee (.) `mis kell ta `Kärdla läb.=

V: =kell `üheksa.

(.)

H: kell `üheksa jah

V: mhmh

(...)

H: uhuhuh (.) kui ta `äkki `tuleb sinna las ta `helistab mulle `mobla peale.

(.)

V: **ahah**, hästi, ma ütlen `edasi.

H: n[oh]

V: [mhmh]

Eespool kõnes küsib haiglatöötaja registraatorilt, ega autojuhti registratuuris ei ole, ning saab eitava vastuse. Real 1 esitab ta täpsustava küsimuse autojuhi oodatava äramineku kohta, millele registraator kiire vastuse annab. Järgneb paus ja üleküsimine kordus, mille vestluskaaslane *mhmh*'iga kinnitab (read 4–5). 6. rea pikk paus ja 7. rea voores edasilükkamisüheem *uhuhuh* (nagu ka 0,5-sekundiline paus real 3) reedavad tõenäoliselt jätkamisraskust. 7. rea voores esitab helistaja kaudse soovi/käsu, mille vastaja osutab 9. rea *ahah*'i abil uueks ja oluliseks infoks ning nõustub seda edasi andma. Nõustumist väljendavad leksikaalsed vahendid; kui V oleks piirdunud *ahah*'iga, oleks H nähtavasti jätkanud tema veenmist (vrd näide 9).

(9)

e64

H – patsiendi sugulane, vanem naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: [> ahah, <] aga öelge temal on noh e vaja see mis `Jaanimägi saadab ühesõnaga kõik [need noh] (.) e `proovid {tal} kas `tolleks peaks olema `söömata ka vä.
2. V: [mhmh]
3. V: mm
4. H: ei vist ei `pidand [vä.]
5. V: [vot] ma ei `oska öelda, (.) kui e ta ommiku nüüd `läheb jah. (.)
6. H: ei ma mõtlen et ma oleks ta homme homme ta [läheb mm] siia m `Parkeri juurde et [kella üheksa-]

7. V: [ahah ahah]
 [.hh aga `helis]tage oma `perearstile tema `kindlasti teab öelda.
8. H: **aa**.
9. V: sis on ikka `kindlam.
10. H: mhmh
11. V: jah,
12. H: [* mhmh *]
13. V: [et `proovi]ge perearsti[le.]
14. H: [jah,] ma [`helistan]
15. V: [mhmh?]

Helistaja, vanem daam, registreerib oma õde arsti juurde ja keset vestlust meenub talle küsimus, kas proovideks peab olema söömata (rida 1), millele registratuuriõde ei oska kohe vastata. Real 5 püüab ta vastuse tingimusi täpsustada (*kui e ta ommiku nüüd läheb jah*), kuid saab vastust pakkuvale küsimusele mitteootuspärase *ei*-vastuse ning markeerib selle vastuvõtmist kahekordse *ahah*'iga. Seejärel katkestab ta vanaproua laialivalguvat vastust ettepanekuga otse perearsti poole pöörduda (rida 7). Vanaproua 8. rea langevat *aa*'d ei tõlgenda ta piisava nõustumismärgina, kuna jätkab põhjendusega. Ka 10. rea *mhmh* on nõustumiseks liiga nõrk ning vastaja rõhutab ettepaneku üle (rida 11, 13). Rahule jääb ta peale nii pikka paigaltammumist üksnes selge nõustumisvooriga *jah, ma helistan* (rida 14), mille entusiastlikku vastuvõtmist signaalib ülesminev *mhmh*.

4.1.3. 3. voor küsimussekvents

Vestluse põhiosas on nii *ahah* kui *axa* sagedasim uue või tähtsa info markeri osas, kuid eelkõige kolmanda vooruna: küsimus – info andmine – *ahah/axa* (näited 10–11). Iseloomulik on *ahah/axa* sellistele küsimus-vastussekventsile, kus küsijal on mingisugune oletus olukorra kohta, ent vestluskaaslase vastus seda ei kinnita või esitab lisaks täpsustavat või asendusinfot (vrd *mxmx/mhmh*'i kasutus küsimus-vastussekventsides: üldküsimus – kinnitus – *mxmx/mhmh*).

(10)

e7

H – helistaja, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. V: registratuur tere
2. H: tere päevast. (.) 'oskate te öelda kas 'ultraheli kabinetti saab elistada 'tavatelefonile.
3. V: e ei 'saa ainult ma saan 'ühendada siit.
4. H: **ah[ah]**
5. V: [ol]ge 'liinil.

3. voor on registratuuritöötaja vastus helistaja eeluurivale küsimusele. Vastust ei saa nimetada rangelt mitteootuspäraseks (*kas*-küsimus võiks reeta helistaja kahtlust); eitavale vastusele järgneb samas voorus vastaja ettepanek (*ma saan ühendada siit*). 4. vooru helistaja *ahah* on märk vastusvooru vastuvõtmisest, seepeale annab registratuuritöötaja temale edasise tegevusjuhise (5. voor).

(11)

p8

З – patsiendi ema

О – registratuuritöötaja, naine

1. О: ['ждите доктора.] 'будет [{она.}]
2. З: [{-----}] [а] (.) вот до сколь'ки она принимает во 'сколько примерно [штобы там]
3. О: [ну она сѐ]ня работает в 'вечер,
4. З: [в 'вечер.]
5. О: [значит] будет 'до 'трѣх 'часов [у вас.]
6. З: [аха]
7. О: ['пожалуста]
8. З: [мхмх, мхмх,] 'всѐ, спа'сибо.

З on kutsunud arsti haigele lapsele koju, registreerimissekventsi lõpetab О 1. voor (*oodake arsti, ta tuleb*). З katkestab selle täpsustava küsimusega, mis kellani arst vastu võtab ning millal umbes teda oodata on (*до сколько* eeldab, et vastuvõtt on hommikust). О vastus (read 3, 5) on mõnevõrra ebaootuspärane: selgub, et arsti vastuvõtuaeg on hoopis õhtul ning ta jõuab haige juurde varem. З 4. rea kordus võib osutada vastuse mitteootuspärasusele ja ka olulisusele, kuid nii vooru intonatsioonimustrist kui eesoleva küsimuse teisest poolest (*во сколько примерно штобы*) selgub 3. rea vastuse pooleliolek. 6. rea *aha* on vastuse lõpule peale räägitud olulisima vastuse osa, kellaaja

järel. 4. rea kordust on nähtavasti võimalik interpreteerida ka paranduse algatusena (kuigi vene üleküsimistele on üldiselt omane tõusev intonatsioon), sel juhul viib 5. rea voor ühtlasi läbi paranduse ning *axa*'d võib pidada paranduse hindamise partikliks. Igatahes tõlgendab O seda küsimus-vastussekventsi sulgemisena ning algatab lõpusekventsi (rida 7), mille 3 tõrkumata vastu võtab.

4.1.4. 3. voor parandussekventsis

Nii *ahah* kui *axa* on regulaarselt esinenud kolmanda vooruna ka parandussekventsis (näited 12–14). Partikkel märgib paranduse piisavust ja olulisust, aga ka mitteootuspärasust (vrd 3. vooru *mhmh*'i kasutus parandussekventsis üldküsimuste eelistatud kinnituste järel, 4.3.4.).

(12)

e10

H – patsient, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. V: nii (.) siis on 'kolm'teist sep'tember kell 'kümme 'nelikümmend.
2. H: aa (.) 'nii 'kaua.=
3. V: =.jah?
4. (.)
5. H: noh see on 'mis 'päev.
6. V: > see on 'neljapäevane päev. <
7. H: a ku- mis 'kell mis 'kell ki- 'kell
8. (.)
9. V: > kümme nelikümmend <
10. H: **ahah**, aitäh
11. V: palun?

Helistaja tahab pääseda eriarsti vastuvõtule ning peale andmete pärimist pakub registratuuritöötaja vastuvõtu aja (rida 1). Selle ebaootuspärasusest annavad märku nii helistaja järgmise vooru *aa* kui rõhutatud hinnang *nii kaua*, millele vastaja reageerib kaastundliku sissehingatud *jah*'iga. Ehk on helistaja hinnangus ka lootus lähemat aega saada (varem oli juttu sellest, et patsient pidavat olema kõne toimumise päevaks registreerunud), kuid et registratuuritöötaja ei võta vedu, täpsustab patsient alistunult

(*noh*) nädalapäeva (rida 5). Registratuuri töötaja vastus on hääldatud kiire tempoga, mis võib märku anda kõne lõpetamise soovist, ning 7. real kiirustab helistaja kogeldes enne kõne lõppu kellaaega üle küsima. Läbiviidud paranduse (rida 9) piisavust markeerib ta *ahah*'iga ja algatab kohe lõputänu sekventsi. Kuigi *ahah*'ile eelnev voor kordab varem öeldud infot, võib helistaja tõlgendada seda ka uue infona (juhul, kui ta polnud kellaaega meelde jättnud, keskendudes kuupäevale) või markeerida *ahah*'iga kogu olulise info kättesaamist ja kõne lõpetamise võimalikkust.

(13)

p2

З – patsient, mees

О – registratuuri töötaja, naine

1. З: подскажите, как Фа'лангин с'едня работает.=
2. О: =так, за Фа'лангина работает доктор Мар'тынова. се'водня работает она с две'нацати до че'тырнацати.
3. З: аха, а медсест'ра э-это Фа'лангина?
4. О: Фалангина в кабинете с ут'ра, с вось'ми до две'нацати. пожалуста.
5. З: медсест'ра, да?
6. (.)
7. О: ну, медсест'ра се'час работает, с вось'ми до две'нацати, а 'доктор которая замещает Фа'лангина, с две'нацати до 'двух.
8. (.)
9. З: **аха**. (.) [ясно.] спасибо.
10. О: [пож-]

Helistaja küsib Falangini-nimelise arsti tänast vastuvõtuaega ja saab vastuseks arsti asendaja vastuvõtuaega. Info uudsust ja ootamatust märgib ta 3. rea *ahah*'iga ning asub täpsustama, kas asendaja töötab Falangini medõega. Registratuuriõde vastuse kummaline vorm (täiend *Фалангина* ilma põhisonata tekitab segadust) tingib vestluskaaslase paranduse algatuse (rida 5). Paranduse algatus on vormistatud kinnitust nõudva küsimusena. Kinnituse asemel seletab õde olukorra üksikasjalikult lahti. Seejärel suleb helistaja parandussekventsi uudsust ja piisavust markeeriva *axa*'ga, mida vestluskaaslane tõlgendab lõpetamise võimalikkuse märgina, alustades *palun*-lausungit (rida 10).

(14)

p14

З – patsiendi isa, noorem mees

О – registratuuriõde

1. О: [ˈждите] доктора.
2. З: а ког`да будет?
3. О: .xx (.) ой, так, `Васина работает сѣдня (.) после `часу ждите.
4. (.)
5. З: к `часу?
6. О: `после ча[су.]
7. З: [а,] `после часу. [ха-рашо.]
8. О: [* мхмх *]

Eespool kõnes palub isa haigeksjäänud tütrele arsti koju saata. Registreemisrutiin lõpeb О 1. rea lausungiga *ждите доктора*. Seda laadi kõnedes on see tavapärase lõpusignaal, nii et 2. rea täpsustav küsimus on 3-le ehk mõnevõrra ootamatu (kuigi järgmise, 3. rea vooru sõnastamisraskused on kindlasti seotud ka vastuse otsimisega). Keset lausungit sõnastab ta oma vastuse ümber. Mikropausi järel algatab helistaja parandust üldküsimuse vormis (rida 5). Et ta tõlgendus on vale, viib vestluskaaslane parandust läbi info uuesti andmisega, rõhutades erinevat eessõna. 3 7. rea vooru *a* markeerib paranduse piisavust (see on parandusvoorule peale räägitud rõhutatud eessõna järel) ning võimalik, et ka üllatust, kuna seejärel kordab 3 parandusvoor. Sellele ta enam kinnitust ei oota, kuna esitab lõpusignaali *хорошо*, kuid О peab siiski vajalikuks 8. rea voores vaikset kinnitust anda.

4.1.5. 3. voor direktiivsekvents

Vene allkorpusele on omane ka sekvents soov/ettepanek – nõustumine/info andmine – *axa* (näide 15), mis eesti allkorpuses puudub. Nähtavasti siiski ei ole erinevus põhimõtteline, vaid tuleneb korpusematerjali piiratusest: eesti allkorpuses ei esine juhtumisi kõnesid, kus infosoov (või ettepanek) saaks ebaootuspärase vastuse.

(15)

p45

З – patsiendi ema

О – registratuuritöötaja, naine

1. З: добрый день, [это] 'Кярдла, да?
2. О: [доб]
3. О: да.
4. (.)
5. З: это вас из 'Вальяла беспокоят, у меня м (.) направ'ление я взяла с 'сыном, (.)
ээ ему три'нацать лет, э в апреле будет че'тырнацать, я хотела к психи'атру
попасть, (.) [к Пер'филь]евой или ещё [{бы}] к ко'му=ни[будь.]
6. О: [.xx] [мхмх:]
7. О: [э э] вы 'знаете, вот 'эTOT
'детский психи'атр (.) у 'нас 'сечас бо'леет.
8. (.)
9. З: а: [(.) а ког'да] она будет?

5. voor on helistaja ähmaselt väljendatud soov. Ta esitab kogu enda arvates relevantse info (helistan Valjalast, pojale anti saatekiri, ta saab varsti 14, tahaks pääseda kindla arsti vastuvõtule või kas või teise arsti juurde) ning ootab registratuuritöötajalt infot või tegutsemist (registreerima asumist). Registratuuritöötaja saab probleemist üsna pea aru ning püüab kõnelejat katkestada (6. rea sissehingamine), seejärel signaalib ähmase jutu mõttest arusaamist *мхмх*'ga ning annab 7. real mitteootuspärase vastuse (lastearst on üks ja parajasti haige). Helistaja üllatusele osutab nii 8. rea mikropaus kui 9. rea venitatud *aa*. Seejärel asub ta kohe täpsustama, millal vastuvõtu võimalus avaneb.

4.1.6. 2. voor küsimus- või parandussekvents

Vene *axa* on mõnel juhul esinenud ka naaberpaari järelliikmena, teise vooruna. Võimalik, kuigi mitte eriti tavaline, on *axa* jaatava vastuse positsioonis (näide 16), kuid põhiliselt kasutatakse seda parandust läbiviiva kinnituseks (näide 17). Eesti *ahah*'ile tundub see positsioon olevat võõras, küll aga esineb regulaarselt mõlemas sekvents teise vooruna *jah*, mis vene *da*'le mõeldamatu.

(16)

p56

З – medõde

О – medõde

1. З: [я горю вы ‘знаете,] (..) не ‘знаю я горю ‘девочка не долж‘на отвечать. [мхе мхе]
2. О: [как ‘ты вчера,] мхе {вчера те} ‘тётенька какая-то чу‘жая или ‘девочка, [не ту‘да наверно набирают.]
3. З: [мхе мхе мхе .xx] наверно, .x ну да‘вай тогда, [всего.]
4. О: [ну чево] {а} ты с регистра‘туры [звонишь, да, там не под‘ключе]но?
5. З: [да: да да да]
6. З: **аха** не не [не]
7. О: [от] А‘риши она зво‘нила, ни‘чë не спрашивала?

З helistab haigele töökaaslasele, et tööalast nõu küsida, ning kui nõu on antud, järgneb mitteametlik jutt sellest, kuidas teistel ei ole õnnestunud O-ga ühendust saada (keegi tüdruk olevat toru võtnud ning З on kaaslastele kinnitanud, et tüdruk ei peaks O telefonis vastama). Selle peale tuletab O naeruga meelde З enda eilset valeühendust ning oletab, et numbrit on korduvalt valesti valitud (rida 2). Järgmises reas nõustub З vestluskaaslase oletusega ning teeb ettepaneku kõne lõpetada. Järsk lõpetamine on O-le ootamatu ja ebameeldiv, millele osutab 4. vooru mittemõistmise sõnastus (*ну чево*) ning see, et ta üritab sellele selgitust leida, pakkudes hüpoteesi kõne järsu lõppemise kohta. Ta esitab reastikku kaks küsimust (rida 4). Esimesele, jaatavas vormis esitatule (*а ты с регистратуры звонишь, да*) vastab З mitmekordse nõustuva *да*’ga. Teisele, eitavas vormis esitatud küsimusele (*там ((kabinetis?)) не подключено?*) vastab З hüpoteesi kinnitava *аха* ja nõustuva mitmekordse eitusega. *аха* kasutus võib olla tingitud nii *да* kahemõttelisusest eitava küsimuse puhul kui O hüpoteesi õigsuse kinnitamisest (edasisest vestluse käigust selgub, et З ei saa vabalt rääkida ning O on ta äkilise sõnanappuse põhjuse ära tabanud).

(17)

p23

З – arst, vanem naine

О – registratuuriõde

1. О: [xx] 'четыре у вас. [(.) Ваба]'дусе двацать восемь 'трицать один,
2. З: [четыре, пять]
3. (.)
4. З: так,
5. О: Ваба'дусе двацать восемь 'семдесят восемь,
6. З: двацать восемь 'трицать один, [(.) двацать восемь]
7. О: [аха, и Ваба'дусе] двацать восемь 'семдесят
восемь.
8. З: 'семият восемь,=
9. О: =аха, 'Карлова сорок семдесят 'восемь?
10. (.)
11. З: 'сорок? (.) ['семдесят {пять}]
12. О: ['сорок сем]десят 'восемь.
13. З: мхмх

Registratuuriõde loetleb arstile tema koduvisiite selleks päevaks (read 1–5). Esimese aadressi vastuvõtmist signaalib arst jätkajaga *так* (rida 4). Vestluskaaslase järgmise vooru info tekitab segadust, kuna tänav ja maja number on samad, ning arst alustab üleküsimist (rida 6). Registratuuriõde katkestab ta vooru esimese parandust algatava lausungi järel, kinnitades lausungi õigsust partikliga *аха* ja korrates info järgmist osa. 8. rea paranduse algatusele saab arst vastuseks jällegi kinnitava *аха* ja järgmise portsjoni infot, mille ta jällegi üle küsib (hämmastaval kombel on nüüd teise ja kolmanda aadressi korterinumbrid samad, mis võib uuesti tekitada näpuvea kahtlust).

4.1.7. Reaktsioon lõpusignaalile

Eesti *ahah* vestluse lõpus võib informeeritusseisundi muutust signaalides tõenäoliselt osutada muuhulgas ka sellele, et saadud info on kõne lõpetamiseks piisav (näide 18 lühikese ühe küsimussekventsiga kõne, eespool näide 12 pikema kõne kohta), ent kunagi ei märgi see

lõpusignaali vastuvõtmist ega sellega nõustumist. Vene *axa* on üsna tavaline nii üksiku vastuvõtu- või nõustumismärgina kui ka lõpurituaalide koosseisus (näide 19).

(18)

e27

H – patsient, naine

V – registratuuritöötaja

((kutsung))

V: registratuur tere

H: tervist, palun {`öelge} mis `kellast täna ee (.) `nahaarst vastu võtab.

V: `nahaarst võtab `kella `kolmeteistkümnest `kaheksateistkümneni=h.

H: **ahah**, suur tä[nu]

V: [ai]täh palun

2. ja 3. rea tervitustele järgneb helistaja avatud küsimus (*mis kellast*). Registratuuritöötaja annab vastuse, mille piisavust osutab helistaja *ahah*'i ja (tugevamalt) lõpetamist algatava tänulausungiga (rida 5). Vestluskaaslase pealeräagitud voor võtab lõpetamise vastu (V reageerib kummaliselt mõjuva tänuga, kuid sõnastab selle sujuvalt ümber).

(19)

p26

32 – patsient, naine

O – registratuuritöötaja, naine

1. 32: [a] у неё обычно чет- ва:п'ще не будет теперь [по четвер'гам?]

2. O: [xx сев-] нет, у неё
`просто се`водня нет приёма.

3. 32: ах [не:т?]

4. O: [мхмх] [мхмх]

5. 32: [вап'ще] не будет, ни [‘вечером (.) ни:]

6. O: [‘нету ‘нету] при[ёма.]

7. 32: [спа]сибо.

8. O: пожалуйста, **аха**.

32 pärib perearsti vastuvõtuaega ning saab registratuuriõelt vastuseks, et vastuvõttu ei toimu. Järgneb pikk paranduste jada (1. kuni 6. rida), kus helistaja algset küsimust mitut moodi reformuleerib. 2. rea parandusele reageerib ta nähtavasti pigem pettumust kui üllatust väljendava kordusega (info ei ole temale peale üleküsimist uus). See sisaldab *axa* voorualguselist varianti *ax*, mida vestluskaaslane kinnituse nõudena tõlgendab ning järjekordse kinnituse annab (rida 4). Järgneb veel üks ümbersõnastav küsimus ja selle täpsustusi katkestav nõustuv vastus; lõpuks tunnistab helistaja vestluskaaslase paranduse keskel kõnelust ammendatuks ja tänab. O võtab tänu vastu *palun*-lausungiga ning signaalib täiendavalt arusaamist vestluskaaslase soovist lõpetada voorulõpu intonatsiooniliselt iseseisva *axa*'ga.

4.1.8. *axa* korduslausungi lõpus

Huvitav on ka vene *axa* seos vastusele või parandusele järgnevate kordustega. *axa* esineb regulaarselt selliste vastuvõtukorduste lõpus, mida vestluskaaslane tõlgendab paranduse algatusena (näide 20). Eesti *ahah* kordusele ei järgne; küll võib *ahah*'i lühivariant *ah* eelneeda vastust pakkuvale ümbersõnastamisele (Keevallik 1999: 47), kuid vaadeldavas korpuses pole seda ette tulnud.

(20)

p37

3 – patsient, naine

O – registratuuritöötaja

1. 3: это 'значит еси если она наш семейный 'врач мне 'сюда обращаться.
2. O: да, ((раздельно)) 'Муста 'семь.
3. 3: 'Муста 'семь, [аха,] спасибо.
4. O: [да]
5. O: м (.) пожалу[ста.]

Näitelõigule eelnenud kõnelõigus on helistaja küsinud perearsti vastuvõtuaega ja saanud teada, et arst enam polikliinikus ei tööta ning võtab vastu uuel aadressil *Муста семья*. Näitelõigu 1. real algatab ta paranduse, paludes kinnitust oma järeldusele. Järgneb vastaja jaatus ja rõhutatud aadressi ülekordamine. 3. rea voores signaalib helistaja eelmise lausungi olulisust vastuvõtukorduse ja *axa*'ga ning algatab tänusekventsi, ootamata

vestluskaaslase reaktsiooni. Ometi tõlgendab vestluskaaslane 3. rea kordust paranduse algatusena ja vastab *axa*'le pealeräägitud *ða*'ga. Järgmises voorus võtab ta vastu vestluskaaslase tänu.

Igapäevakogemusest lähtudes oletasin, et venelased kasutavad eestlastest rohkem vastuvõtukordusi, mida vestluskaaslane üle ei kinnita. Korpuse korduste analüüs tõestas aga, et korduste kinnitamine või kinnitamata jätmine on seotud kõneleja rolliga institutsionaalses infodialoogis. Mõlemas allkorpuses ei kinnitata üle registraatori kordusi (näited 21–22), küll aga patsiendi omi (näited 23–24). See ei sõltu korratava info liigist (ehkki oleks võinud oletada, et nimede ja numbrite kordusi kinnitatakse kindluse mõttes üle) ega ka korduse intonatsioonilisest muustrist (ehkki oleks võinud arvata, et pikema lausungi koosseisus olevaid kordusi tõlgendatakse vastuvõtukordustena ega kinnitata üle).

(21)

p24

З – patsiendi ema

О – registratuuritöötaja, naine

1. О: сколько 'лет?
2. З: 'два 'года.
3. (.)
4. О: 'два 'годика, щас минуточку, (...) адрес ка'кой?
5. З: Мат'росов трицать че'тыре пиисят о'дин.
6. (.)
7. О: **Мат'росов трицать че'тыре пиисят о'дин**, как фа'милія?
8. (0.5)
9. З: Жив'цов.

Eespool kõnes on helistaja palunud saata perearst haigele pisipojale koju ja kirjeldanud kaebusi. Registratuuritöötaja on asunud kutset registreerima ja küsib lapse andmeid. 1. rea küsimusele vastust saanud, kordab ta seda neutraalse intonatsiooniga üle (rida 4) ja palub vestluskaaslasel oodata; pikemale tehnilisele pausile järgneb uus küsimus. Ka 5. rea vastusele järgneb neutraalne vastuvõtukordus ja uus küsimus-vastussekvents (read 7–9).

(22)

e11

H – patsient, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. V: e (.) `seitseteist sep`tember on `välja `pakkuda, kell `viisteist `nelikümmend.
2. H: `ommiku poole, ma olen `õhtu poole [`tööl]
3. V: **[`hommi]ku poole**, no siis on `kakskümmend sep`tember `üheksa `nelikümmend.
4. H: `kakskümmend se- mis `päev see [on.]

Eespool kõnes on helistaja palunud registreerida teda kõrva-kurguarsti vastuvõtule. Real 1 pakub registratuuritöötaja välja registreerimisaja, ent helistaja lükkab selle tagasi, teatades soovitud ajavahemikku ning lisades järgmises lausungis põhjenduse. Registratuuritöötaja ei vaja nähtavasti täpset põhjendust, ta võtab enne selle lõppu vooru üle, korrates olulise osa helistaja vooruüksusest (rida 3; kordust kasutab ta nii vooru ülevõtmiseks kui korratava info olulisuse märkimiseks). Järgmises lausungis esitab ta uue ajapakkumise. Helistaja ei pea vajalikuks kordust üle kinnitada; ajapakkumise järel algatab ta küsimusvahesekvents (rida 4) enne pakkumisega nõustumist.

(23)

3 – helistaja, naine

O – registratuuriõde

1. 3: скажите пожалуйста, Ма`ринина `как принимает сегодня?
2. (..)
3. O: минуточку, щас по`смотрим. (...) ((в сторону:)) спасибо Катя. так, Ма`ринина сегодня работает с: полвто`рово до шес`ти.
4. 3: > с полвто`ро[во до] шес[`ти] до восем[`нацати спасибо.] <
5. O: [мхмх,] [мхмх,] [пожалуйста (.) мхмх]

Real 1 esitab helistaja küsimuse arsti tänase vastuvõtu kohta. Kahe pikema (2. ja 3. rea) otsimispausi vahel palub registraator oodata; tänab enda kõrval olevat töökaaslast (tõenäoliselt andmete kätteandmise eest) ning annab nõutud info, signaalides selle juurde üleminekut partikliga *так* (3. rida). Järgmisel real kordab helistaja vastuslausungi olulisema osa, kellaaja, järgneb korduse osaline ümbersõnastus ja tänu (4. rida).

Intonatsioon on kogu kiiresti lausunud voo vältel ühtlane ning annab põhjust arvata, et kordus on eelkõige meeldejätmiskordus. Sellegipoolest kinnitab registraator korduse õigsust kahe enne selle lõpu pealeräägitud *mxmx*-partikliga; seejärel kasutab ta lõpusignaali *palun*-lausungit (rida 5). 4. voo ühtlase intonatsiooni tõttu ei ole selge, kas kõneleja ei lase vestluskaaslase lõpusignaalil oma voo mõjutada või reageerib pealeräägitud *palun*-lausungile voo lõpu sujuvalt tänulausungiga. 5. rea kolmas *mxmx* võib olla nii kinnitav reaktsioon 4. voo ümbersõnastamisele kui lõpumarker.

(24)

e19

H – patsient, vanem mees

V – registratuuriõõtaja

1. H: te:rvist, (.) ma (...) ‘paluksin=e sellist ‘asja teada et kuna (.) ‘Männistele saab (.) ‘p(h)anna järjekorda.
2. (.)
3. V: mt ta nüüd ‘puhkusel ja tuleb nüüd ok‘toobri ‘esimesel ‘nädalal, (.) nii=et ‘kuskil sep‘tembri ‘lõpu poole. ((kõne toimub septembri alguses))
4. (.)
5. H: **sis sep‘tembri lõpu [poole]**
6. V: [jah,] siis helistage tagasi.
7. H: ahah

Kõne alguses küsib helistaja, millal eriarsti vastuvõtule registreerida saab (rida 1). Vastusest selgub, et arst on puhkusel ja registreerida saab alles kuu lõpus. Järgmise voo korduse eesmärk on tõenäoliselt üleküsimine (5. rida); sellele osutavad kordusvoo parandusmehhanismi abivahendina kasutatav partikkel *sis* (vrd Jansons 2001: 76), vestluskaaslase kinnitav ja täpsustav vastus (rida 6) ning selle asjakohasust ja piisavust osutav 7. rea *ahah*.

4.1.9. Partikli kasutusala

Vene *axa*’l on eesti *ahah*’ist märkimisväärselt laiem kasutusala: *axa* on loomulik ja sage nii kolmanda kinnitava voo kui jaatava vastusena küsimus- või parandussekventsipuhul, nõustumisvoo direktiivi järel, äratundmisreaktsioonina enesetuvustusele või vestluse

põhisoovile, lõpurituaalide koosseisus. Eesti *ahah* pole kordagi järgnenud küsimusele või paranduse algatusele, on olnud harvem sekventsi sulgeva kolmanda vooru positsioonis ega esinenud korduslausungi järel. Üllatuseks oli *ahah*'i üliharv kasutus vestluse alguses; julgeksin väita, et see viitab erinevusele põhitähenduses: eesti *ahah*'ile on omane eelkõige signaalida üllatust, vene *axa* on pigem kinnituspartikkel. Mitmeid *axa* funktsioone täidab eesti keeles partikkel *jah*.

4.2. jah/ða

Peatükis võrreldakse partikli *jah/ða* kasutamist eesti ja vene kõnedes. Määratletakse partikli asend sekventsis ja funktsioon sekventsi suhtes, fikseeritakse esinemuste sarnasusi ja erinevusi allkorpustes, esitatakse paralleelse sama tegevusvälja partiklitega.

4.2.1. Reaktsioon kutsungile

Kuigi kogemus ütleb, et nii *jah* kui *ða* on rutiinne kutsungi vastuvõtmise sõna, kohtab selles korpuses sellist partiklikasutust vähe, ainult registratuurist väljahelistamistes (näited 25–26), kuna tavaliste infokõnede puhul võtab registratuuritöötaja kutsungi vastu asutuse tutvustamisega. Need analüüsitulemused on kooskõlas Andriela Rääbise suulise kõne korpuse andmetega: Rääbis eristab ametiisiku kasutatavat rutiini (kutsungi vastuvõtmine valdavalt asutuse- või isikututvustusega) ning eraisiku rutiini (*hallo(o)*, *jah* ning *jaa* reaktsioonina kutsungile). Eraldi paigutab Rääbis mobiiltelefonikõnesid, kus kõne alustamise süsteem on radikaalselt teine, kuna numbri seotus omanikuga on suurem (Rääbis 2000: 412–413).

(25)

p9

З – registratuuritöötaja, naine

О – peaarst, mees

1. ((в сторону: аха))
2. ((звонок))
3. О: [да?]
4. З: [.xx] Валерий Валентинович, здравствуйте, ма'шинка есть.
5. О: иду выхожу.
6. З: пожалуста.

Lühike polikliinikutöötajate omavaheline kõne. Registratuuriõde teatab peaarstile, et temale on auto järele tulnud. З. real võtab peaarst kutsungi vastu tõusva partikliga *ða*.

(26)

e9

Н – autojuht, mees

V – haiglatöötaja, mees

1. ((autojuht valib numbri, kutsung))
2. V: **jah?**
3. (.)
4. H: tere?
5. (.)
6. V: tere
7. (.)
8. H: no kuidas 'on.
9. (.)
10. V: ei kuule ma sain {'asjaga --}

Eelnevas allkorpuse kõnes on haiglatöötaja jätnud autojuhile registratuuri teate, et ta ühendust võtaks. Autojuht helistab tagasi mobiiltelefonile ja kutsungi vastuvõtmise *jah* teisel real võib olla seotud ka sellega, et telefon kuvab helistaja numbrit (selle kasuks räägib ka eneseesitluste puudumine kõnes ja üldine suhtluse lakoonilisus).

4.2.2. Reaktsioon enesetutvustusele

Eesti *jah* esineb regulaarselt enesetutvustuse järel, märkides, et tutvustus on piisav või signaalides äratundmist (näited 27–28). Vene kõnede puhul on äratundmisreaktsioonina tavalisem *axa* (vt 4.1.1.), *da* puhul väljendab äratundmist eripärane intonatsioon (näide 29). Harilikult toimivad enesetutvustusele järgnevad partiklid jätkajana, eeldades vestluskaaslaselt helistamis põhjuse tutvustamist. Eesti *ahah*'i kasutust reaktsioonina selgele enesetutvusvoorule pole allkorpuses ette tulnud, ent näide 7 (4.1.2.), kus *ahah* võtab vastu soovist ja enesetutvustusest koosneva vooru, ei luba sellist kasutust sootuks välistada.

(27)

e12

H – linnavalitsuse sotsiaaltöötaja, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. ((kutsung))
2. V: registratuur tere
3. H: e tere päevast. (.) .hh mina (.) tülitan teid Kärkla > linnavalitsuse < 'sotsiaalabi osakonnast.=

4. V: =**jaah**?
5. (.)
6. H: nii:, mina paluksin seda 'Kilu Ni'nelli (.) hh 'perearsti, kas tal 'on perearst määratud.

2. real võtab helistaja kutsungi vastu tavapärase vormellausungiga, mis sisaldab asutuse tutvustamist ja tervitust. Helistaja tervitab vastu ja tutvustab omakorda ennast või õigemini oma asutust. Enesetutvustuse vastuvõtmist signaalib vastaja tõusva venitatud *jah*'iga (rida 4), mis saadab kõnevooru tagasi helistajale, kuna helistamise põhjus on veel välja ütlemata. Helistaja 6. rea *nii* tähistab piiri enesetutvustuse ja infosoovi vahel.

(28)

e16

H – arst, naine

V – registratuuriõetaja, naine

1. ((kutsung))
2. V: registratuur tere
3. H: tere (.) e 'kuidas ma saan=t=e kas sa 'võid mulle öelda, ma 'röntgenist helis[an,]
kas: kes valveki'rurg on.
4. V: **[jah]**
5. (...) ((V hingab kuuldavalt))
6. H: a 'kust ma selle ['teada saan, kas] 'kiirabist vä. (.)

Tegemist on haiglatöötajate omavahelise kõnega. Registratuuriõe tervitusvoorule järgneb helistaja vastutervitus ja ametialane küsimus. Enesetutvustus (*ma röntgenist helistan*) viiakse läbi muuseas, küsimuse vahele lükituna (rida 3), ning vastaja pealeräägitud *jah*'i neutraalne intonatsioon signaalib ka arusaamist sellest, et helistaja voor on alles pooleli. Kuigi info vastuvõtmise ning jaatava vastuse *jah* võivad kõne alguses segi minna või kokku sulanduda, on selle näite *jah* reaktsioon just enesetutvustusele, kuna 3. rea lõpuni on registratuuriõetajal võimatu *kas*-küsimusele jaatavalt vastata. 5. rea pikem paus näitab, et tal on raskusi vastamisega, ning järgmises voorus esitab helistaja täpsustava küsimuse.

(29)

p31

З – medõde

О – medõde

1. ((набор номера, шум и разговоры в помещении))
2. ((звонки))
3. О: алё?
4. З: Мусь?
5. О: дау?
6. З: я иду в каби`нет, ты `можешь позвонить?
7. О: @ а че`во? @ ((низкий, удивленный голос))
8. З: не ну (.) `чё я не мог`ла с тобой при `Буше говорить-то.

Tegemist on kahe töötaja pooleraviisilise kõnega. Helistaja võtab töökaaslasega ühendust registratuurist ja palub tal endale kabinetti tagasi helistada (teistest allkorpuse kõnedest selgub, et polikliinikus toimivad teatud väljahelistamise piirangud). Selle näite puhul on äratundmis-*da* (rida 5) samal ajal ka vastus kinnitust otsivale küsimusele (*kas Musja?*), aga selle mitteametlik hääldus ja ka tõusev intonatsioon osutavad, et vastaja on helistaja häälest ära tundnud. Seejärel esitab helistaja küsimuse vormis oma soovi (rida 6), vestluskaaslane küsib imestades vastu, milles asi (tal on selge, kellele ja kuhu ta peab helistama, kuid ta ei saa aru, miks helistaja seda palub), ning saab põhjendava vastuse.

4.2.3. Reaktsioon soovile

Infosoovi esitamise järel signaalib aga eesti *jah* hoopis soovivooru vastuvõtmist või sellega nõustumist, seejärel asub *jah*'i ütleja vastuse tingimusi täpsustama või vajalikku infot andma (näide 30). Vene *da* selles positsioonis ei esine, vestluse põhiküsimuse või soovi järel on tavaline vastuvõtupartikkel *mak* (näide 31–32).

(30)

e5

H – helistaja, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: registratuur [jah]

2. V: [jaa]
3. (.)
4. H: mina {---} ma tan 'neuroloogile ühte 'patsienti panna jälle
5. (...)
6. V: ee **jah** Pohlamoos 'Nele võtab praegu [vastu.]

Eespool kõnes on vestluskaaslased juba tervitused vahetanud, kuid halva kuuldavuse tõttu küsib helistaja 1. real üle, kas teda on ikka registratuuriga ühendatud, ning saab sellele kinnituse (read 1–2). Seejärel esitab ta soovi. 6. rea *jah* signaalib soovi vastuvõtmist ja ka sellega nõustumist, kuna kohe seejärel asub *jah*'i lausuja asjakohast infot andma. *jah*'ieelne paus ja üneem *ee* võivad tähendada ka seda, et vastaja on juba alustanud info otsimist, sel juhul on *jah* ühtlasi ka märk helistaja soovi täitmise võimalikkusest (*jah*, patsienti on võimalik registreerida Nele Pohlamoosi vastuvõtule).

(31)

З – helistaja, noorem naine

О – registratuuriõde

1. З: добрый день.
2. О: добрый [день, {>поликлиника<}]
3. З: [подскажите] `Павлова сёдня `как принимает.
4. (.)
5. О: так, `Павлова она сиодня до `часу работает
6. З: до ч- `оч=хорошо?

Selles lühikeses infokõnes kutsungi vastuvõtmine kõnevälistel põhjustel viibib ning helistaja alustab ise tervitusega (rida 1). 2. real tervitab registraator vastu ja tutvustab asutust, kuid tutvustus jääb 3. rea pealeräägitud infosoovi varju. Infosoovi vastuvõttu signaalib 4. rea mikropausi järel registraatori *так*, millele järgneb infoandmine. 6. real hakkab helistaja saadud infot kordama, jätab korduse pooleli ning annab infole emotsionaalse hinnangu.

(32)

p38

З – patsient, noor naine

О – registratuuritöötaja, naine

1. З: здравствуйте.
2. О: добрый [день?]
3. З: [а мне] нужно (.) вра'ча 'на дом 'вы[звать.]
4. О: [.xx] **так**, а 'кто у вас семейный доктор?
5. З: доктор (.) Мед'ведкова=x.

Peale tervituste vahetamist (read 1–2) sõnastab helistaja kaudselt (*мне нужно*) oma soovi. Vastaja signaalib direktiivi vastuvõtmist partikliga *так* ja hakkab täpsustama vajalikke andmeid, nagu koju kutsutava perearsti nime (read 4–5).

4.2.4. Reaktsioon ettepanekule

Märkimisväärne erinevus keeliti ilmneb partiklite kasutamises vestluse põhiosas. Eesti *jah* esineb korrapäraselt vooruüksuste järel, mis nõuavad nõustumist, kas otseste või kaudsete ettepanekute järel. *jah* kinnitab arusaamist eelmisest voorust ja nõusolekut, seepeale minnakse vestlusega tavaliselt edasi (näide 33). Vene *да* ei esinenud selles positsioonis kordagi.

(33)

e52

H – haigla autojuht, mees

V2 – kooli medõde

1. V2: e-ei et `omme ei lähe et `esmas[päeval.]
2. H: [et ei ei] aga (.) kui kui `Tosna ei saa. no Tosna jääb sis teiseks `korraks [jah.]
3. V2: [no] `Tosna jääb teiseks [korraks, noh.]
4. H: [ahah, (.)] no lähme `esmaspäeva hommikul. kell `õheksa või. (.)
5. V2: ma `tulen sulle `ise sinna, s ei pea `meeles pidama. [no=üt]leme `üheksa sis jah.
6. H: [jah]

7. H: hästi.

Lepitakse kokku aeg vallakoolide läbisõitmiseks. Näitelõigule eelneva jutu käigus selgub, et Tosna koolis ei saa vajalikud nimekirjad esmaspäevaks veel valmis, ning ühiselt otsustatakse Tosna esialgu plaanist välja jätta (read 2–4). Seejärel (real 4) nõustub autojuht esimeses voorus pakutud esmaspäevaga ning pakub omakorda välja kellaaja. Vastuseks saab ta medõelt pakkumise *ma tulen sulle ise sinna*, millele lisandub põhjendus, ja kinnitab järgnevas voorus (rida 6) oma nõusolekut üksiku *jah*'iga, mis kattub vestluskaaslase uue täpsustava lausungi algusega. Real 7 väljendab autojuht oma nõusolekut uuesti, nähtavasti tahtes pealeräägitud vooru üle rõhutada ja ka täpsustusele reageerida.

4.2.5. Küsisõna ja vastus küsimus- või parandussekvents

Mõlema keele puhul on tavaline *jah/da* kasutamine üldküsimuse küsisõnana ja jaatava vastusena üldküsimusele. Seda ka juhtudel, kui üldküsimus algatab parandust (juba jutuks olnud info küsitakse üle või sõnastatakse ümber); vestluskaaslase vastus paranduse algatusele on paranduse läbiviimine (vt näide 34).

(34)

e6

H – patsient, naine

V – registratuuritöötaja

1. H: tere päevast, 'mind pani nagu 'kuuendaks doktor 'Pisik ee (.)'neuroloogi juurde või 'kuskile 'kirja,=
2. V: =jaa
3. H: 'Reelika 'Saluvere 'nimi, palun 'öelge mis 'kellaks ma pean 'tulema.
4. (..)
5. V: see on siis 'täna, **jah**. ((vestlus toimub kuuendal))
6. H: **jah**
7. (..)
8. V: kuidas 'nimi oli.

Peale tervitust juhatab patsient oma palvet/soovi sisse olukorra kirjeldamisega (rida 1). 2. rea *jaa*'iga signaalib vastaja eelmise voo vastuvõtmist ja sellest arusaamist; ka mõistmist, et helistaja kavatseb jätkata. Järgneb helistaja enesetutvustus ja palve. 5. rea voor on paranduse algatus, täpsustav tõlgendusettepanek, sellele lisanduv küsipartikkel *jah* on intonatsiooniliselt eraldiseisev üksus (lühemate küsimuste puhul võib *jah* küsimuse intonatsioonikontuuri sisse sulada). 6. real kinnitab helistaja vastaja tõlgendust üksiku *jah*-partikliga. Peale pausi alustab 8. rea voor uut parandussekventsi, küsides üle helistaja nime.

Nii *jah* kui ka *da* võib esineda kinnitust otsiva küsimuse järel ka koos olulise infoosa kordusega, nagu näites 35.

(35)

p28

З – patsient, naine

О – registratuuritöötaja, naine

1. З: [девушка] будьте добры скажите пожалуйста а Зыкина сёдня как будет [при]нимать?
2. О: [.xx]
3. О: так, с:еводня четверг она до двенацати работа[ет.]
4. З: [а] завтра тогда? *
[{сёдня} уже не успеем.] *
5. О: [.xxx ээ] та:к, ээ завтра пятница у нас э (.) какое число? (.) сёдня седьмое, [да?]
6. З: [седьмое] да, зав[тра восьмое.]
7. О: [завтра восьмое] чётное, с девяти до часу.

Helistaja küsib, mis ajal võtab arst sel päeval vastu (rida 1). Kui registratuuritöötaja vastusest (rida 3) selgub, et samal päeval vastuvõtule enam ei jõua, küsib helistaja järgmise päeva kohta. Järgmine päev on reede ja üle reede arstid vahetuvad, sellepärast ei ole registratuuriõde kohe valmis vastama (üneemid 5. rea voo alguses, venitatud *так*) ja küsib helistaja käest kuupäeva. Talle meenub, et parajasti peaks olema seitsmes, ja ta küsib sellele kinnitust küsipartikli *da* abil. Real 6 kinnitab helistaja seda korduse ja

kinnitava *da*'ga, lisades vajaliku järelduse, mida vastaja kordab ja ütleb seejärel nõutud vastuvõtuaja.

4.2.6. 3. voor küsimus- või parandussekvents

Eesti kõnedes on *jah* esinenud – tõsi küll, üsnagi vähe – ka paranduse hindajana, s.o parandusvoorst arusaamise ja parandusvooru piisavuse näitajana. Tavalisem on parandussekventsi lõpetaja kohal *ahah* või *mhmh*, *jah* esineb paranduse järel nähtavasti siis, kui tal on muidki funktsioone täita, nagu näites 36.

(36)

e41

H – helistaja

V – registratuuriõõtaja

1. ((kutsung))
2. V: registratuur tere?
3. H: tere. .hh öelge kas te teate (.) e 'maavalitsuses (.) Ka 'riimova 'Milvi `telefoninumbrit.=
4. V: =e=jaa, kaheksakend 'kaks viis seitse 'kaks. (.)
5. H: 'viis seitse 'kaks.
6. V: jah.
7. H: **jah**, aitäh.
8. V: palun?

Tegemist on lühikese infoküsimise kõnega. Registratuuriõde võtab kõne vastu rutiinse tervitusfraasiga, helistaja tervitab vastu ja esitab oma küsimust viisakas *kas*-küsimuse vormis (rida 3), millele registratuuriõde järgmises voorus jaatavalt vastab ja soovitud teavet annab. 5. real küsib helistaja telefoninumbri lõpu üle ning saab üleküsimisele kinnituse. Järgnev 7. rea *jah* annab märku nii paranduse (kinnituse) õnnestumisest kui ka sellest, et kõne eesmärk on täidetud; koos tänusõnaga on see lõpetamise pakkumine, mille vastaja järgmises voorus ka vastu võtab. Teine, vähem tõenäoline tõlgendus ütleks, et *jah*'iga märgib helistaja üleküsimise järel ka info kiire ülestähendamise lõppu.

Eesti *jah* saab olla 3. voor ka kolmikus täpsustav küsimus – vastus – *jah* (näited 37–38). Ka neis signaalib *jah* info vastuvõtmist ja osutab selle piisavaks. Vene *da* on kogu korpuse materjalis 3. vooruna esinenud ainus kord (näide 39) ja üsna eripärase olukorra puhul. Näide 39 erineb eelmistest näidetest kardinaalselt: mõlemas eestikeelses näites on tegu lihtsa infoküsimusega, mis saab ootuspärase vastuse; venekeelses näites on vastus mitteootuspärane ning olukord ebaharilik (polikliinikusse helistaja pärib arsti vastuvõtuoja kohta, ent temale vastatakse, et arst töötab oma büroos). Kuid see näitabki, et *da* ei ole 3. vooru positsioonis sage ega loomulik. Selles näites signaalib 3. vooru *da* üllatust mitteootuspärase infoandmise järel ning temale eelnev voor seletatakse/rõhutatakse üle. Pealerääkimise tõttu on partikli intonatsioonimuster tuvastamatu; siiski tundub, et see peaks olema tõusev paranduse algatus, kuna minul kui keelekandjal on raskusi neutraalse *da* hääldamisega selles positsioonis. Renate Pajusalu ettepanekut mööda võiks selle näite *da* olla ka pealerääkimise tõttu katkenud kinnisväljendi osa (*da что вы говорите* vms).

(37)

e36

H – patsient, mees

V – registratuuriõde

1. H: mhmh mhmh ja [see on] nüüd `aigekassa rahadega või?
2. V: [* jah *]
3. V: ikka haigekassa rahadega `jah. (.) kui te olete `kindlustatud, ja kindlustus `olemas ja.
4. H: > **jaa**, < ja see ei ole nüüd `oluline et `Vooremaa see (.) `haigekassa on.
5. V: ee (.) vat ma ei `oskagi nüüd `öölda (.) nad vist ikka `kehtivad `igal `pool vä.

Näitelõik pärineb kõnest, kus patsient uurib mandlioperatsiooni tegemise võimalikkust ja tingimusi. Näitelõigu alguspartiklid (1. rea *mhmh*'id ja 2. rea sissehingatud *jah*) kuuluvad eelmise sekventsijuurde ja jäävad näite analüüsis käsitlemata. 1. rea küsimus on vestluses mitmes tingimusi täpsustav küsimus. See on vormistatud üldküsimusena ning vestluskaaslase vastus 3. real kinnitab seda tõlgendust tugevalt (*ikka*, kordus ning *jah*). Mikropausi järel lisab registraator reservatsiooni. Vestluskaaslase kiiresti hääldatud *jaa* järgmise vooru alguses signaalib tervikvastuse vastuvõtmist, vooru ülevõtmist ja üleminekut järgmise küsimussekventsijuurde. Võimalik, et kiire *jaa* on ka info asjakohasuse ja olulisuse märk: *jaa*'le järgnev lausung jätkab sama teemat ning näitab, et

info on helistaja jaoks ootuspärane, aga ka oluline, kuna 4. rea küsimus täpsustab, kas tema olukord rahuldab registraatori mainitud lisatingimust.

(38)

e11

H – patsient, naine

V – registratuuri töötaja, naine

1. V: e (.) 'seitseteist sep'tember on 'välja 'pakkuda, kell 'viisteist 'nelikümmend.
2. H: 'ommiku poole, ma olen 'õhtu poole ['tööl]
3. V: ['hommi]ku poole, no siis on 'kakskümmend sep'tember 'üheksa 'nelikümmend.
4. H: 'kakskümmend se- mis 'päev see [on.]
5. V: [see] on (.) 'neljapäev.
6. H: **jah**. (.) oodake 'üks 'moment, ma võtan [{-}] kakskümmend 'välja.
7. V: [*mhmh*]

Eespool kõnes on helistaja teatanud, et tahab pääseda arsti vastuvõtule. 1. real pakub registratuuri töötaja kuupäeva ja aja. Helistaja pakub välja omapoolse paranduse, vestluskaaslane osutab parandust oluliseks vastuvõtukorduse abil ja korrigeerib ajapakkumist (rida 3). Helistaja kordab uue aja üle, kuid katkestab kordamise ja täpsustab, mis nädalapäev see on (rida 4). Vestluskaaslase vastusest arusaamist väljendab ta *jah*'iga (rida 6). Oletatavasti oleks siin võimalik ka *ahah* või *mhmh*, mis annaks voorule teistsuguse tähendusvarjundi (*ahah* võiks näiteks tähendada seda, et seoses neljapäevaga helistajale miski meenub). Peale mikropausi palub ta registratuuri õel oodata, kuni saab oma plaane kontrollida; 7. rea *mhmh* võib olla palvega nõustumine või ka jätkaja takerduvale põhjenduslausungile. Pole välistatud ka analüüs, mis tõlgendab 6. rea *jah*'i nõustuva reaktsioonina 3. rea vooru ettepanekule vahesekvents järel.

(39)

p37

3 – patsient

O – registratuuri töötaja

1. 3: здравствуйте, (.) можно узнать, как принимает врач 'Борисова сегодня?
2. (.)

3. O: .xx вы знаете, она работает=е (.) в офисе своём (.) на Муста семь.
4. (.)
5. З: [да]
6. O: [они] у нас уже не работают.
7. З: да:?
8. O: да.
9. З: это значит еси если она наш семейный врач мне сюда обращаться.
10. O: да, ((раздельно)) Муста семь.

Patsient küsib registratuurist järele, kuidas tema perearst sel päeval vastu võtab (rida 1), ja saab ootamatu vastuse, et arst töötab nüüd teisel aadressil oma büroos. Patsiendi üllatusest annab märku 4. rea mikropaus ja üksik partikkel *da* 5. real; üllatusreaktsiooni peale rõhutab vastaja eelmise info 6. vóorus üle veidi teisiti sõnastatuna. Patsiendi järgnevad paranduse algatused (tõusva intonatsiooniga üleküsiliv *da* 7. real ja ümbersõnastamine 9. real) on nähtavasti põhjustatud tema teadmatusest, kuidas sellises olukorras toimida: kas temalt eeldatakse ravisutuse või hoopis perearsti vahetamist.

4.2.7. Paranduse algatus

Huvitav on, et eesti registratuurikõnedes ei esine üksik tõusva intonatsiooniga *jah* kordagi kinnitust otsiva paranduse algatusena, kuigi eesti suulise kõne korpuses sellist kasutust kohtab (Strandson 2000: 32). Vene kõnedes esineb mitu parandust algatavat *da*'d (näited 40–41). Võib muidugi mõistatada, kas erinevust ei põhjusta keeliti parandust algatava *da* ning *jah*'i informaalsuse erinev aste, kuid ilmselt on põhjus ikkagi kõneolukordade ja ehk ka idiolektide erinevuses: rutiinikõnedes sellist nähtust ei kohta.

(40)

p77

З – medõde

O – tema ema, vanem naine, räägib murdeaktsendiga

З: если чё `надо ты позво`ни мне.

(.)

O: а от`суда `можно [{позвонить}]?

З: [да. (.) `нам] `можно позвонить.

O: хоро[шо.]

З: [да?]

O: хорошо.

(.)

З: ну `ладно тогда, всё, да`вайте.

Näitelõik on võetud medõe isiklikust kõnest. Ta helistab koju emale ja teatab, et ei saa enam töölt helistada värskel väljahelistamise piirangu tõttu. 1. real teeb ta emale ettepaneku endale töö juurde helistada, kui selles peaks vajadus tekkima. Mikropausi järel algatab ema vahesekvents, täpsustades, kas ta saab (linnast) helistada. Tütar kinnitab seda *da*'ga vooru lõppu ootamata ning rõhutab jaatust veel selgesõnaliselt üle (rida 4). Seepeale väljendab ema ettepanekuga nõustumist. Enne sõna lõppu algatab tütar tõusva *da*'ga paranduse (rida 6), mille ema eelmise vooru kordusega läbi viib. Paranduse algatus on nähtavasti seotud ema vaikse häälega (eespool kõnes on juttu magavast lapsest). Paranduse läbiviimisega jääb tütar rahule ja esitab lõpusignaali (rida 9).

(41)

p69

З – helistaja, patsiendi ema

O – registratuuritöötaja, naine

1. З: девушка: (.) скажите вот (.) у меня парень (.) восем`нацать лет,
2. O: мхмх
3. З: `на дом в в у вас (.) как, (.) он всё равно ещё у`чащийся же `да считается?
4. O: [{ну он} `учится?]
5. З: [у него темпера]`тура. [да.]
6. O: [он] `учится?
7. З: он `учится да, в у`чилище.
8. O: ну: конечно. [а `кто] семейный доктор?
9. З: [да?]
10. З: у `вас ну как там у вас там `платное што-то я не-е давно [не бы`ла,]
11. O: [`кто се]`мейный доктор?
12. З: у нас Хруста`лёв.=
13. O: =а он застра`хован?

14. (.)
15. З: да, застрахован.=
16. О: =ну так (.) без проблем, [ко]нечно.
17. З: [да?]
18. (.)
19. З: в смысле без всякой оплаты, да?
20. О: ну а как же, пять крон только если, но и то учащимся они не платят пять крон [за визит.]
21. З: [ну всё] тогда, можно [да вызвать?]
22. О: [мхмх, адрес] какой?

Helistaja tahab palavikus pojale arsti koju kutsuda, kuid tunneb muret visiiditasu pärast. Ta alustabki kõnet küsimusest, kas 18-aastast poega peetakse veel (tasuta teenindatavaks) õppuriks (read 1–3). Mõne täpsustava küsimuse järel annab registratuuritöötaja jaatava vastuse ning küsib perearsti nime, asudes kutset registreerima (rida 8). Murelik helistaja püüab asja ikkagi üle küsida tõusva *da*'ga real 9, kuid registratuuritöötaja ei lase vooru käest. Real 10 naaseb helistaja üleküsimise juurde, põhjendades seda oma teadmatusena (*я не: давно не была*) ja ähmase oletusega (*у вас там платное что-то*). Registratuuritöötaja ometigi ignoreerib üleküsimist ja katkestab vestluskaaslase ebaolulist juttu, nõudes järjekindlalt arsti nime (rida 11), kuid hiljem peab siiski vajalikuks täpsustada, kas poisil on kindlustus olemas (rida 13). *da*-vastuse peale kinnitab ta uuesti, et kõik on korras (rida 16), kuid helistaja palub 17. real siiski veel ülekinnitust. Ka see üleküsimine *da* jääb vestluskaaslase järgmise lausungi varju, ning mikropausi järel sõnastab helistaja paranduse algatuse ümber (temale ei piisa kinnitusest, et probleeme ei peaks tekkima, ta tahab teada, kas maksta siiski tuleb või mitte). 20. vooruga jääb helistaja lõpuks rahule ning lõpetab 21. vóorus pika eelsekventsi ära.

4.2.7. Reaktsioon pooleliolevale infole

Eesti *jah* on kõnedes esinenud ka jätkajana vestluskaaslase infoandmisvooruga järel, kuuldeloleku ja vastuvõtu signaalina, kui infoandmine on alles pooleli. Selgesti ilmneb see telefoninumbrate ja isikukoodide osakaupa ütlemisel (näide 42). Vene kõnedes *da*'d jätkajana ei kasutata. Samas positsioonis võib esineda *так* või *мхмх* (4.3.1., näide 44).

(42)

H – patsient

V – registratuuri töötaja

V: registratuur tere

H: ma: nüüd annan [selle] 'koodi.

V: [jah]

(...)

H: see on see 'nime 'all.

V: jaa 'nime 'all, nii [palun]

H: ['neli] (.) 'neli 'seitse

V: **jaa**

H: 'kaks 'viis

V: **jaa**

H: 'üks 'kolm

V: **jah**

H: 'kolm 'viis

V: **jaa**

H: 'kuus 'neli (.) 'üks.

(...)

V: * nii * (...) on teil 'tavaline visiit, =ega te ei aja neid 'puudepabereid ega midagi.

Tegemist on nii-öelda jätkukõnega: patsient helistab tagasi, kui on leidnud haigekassakaardi, millelt isikukoodi vaadata. 1. rea tervitusele vastab ta meeldetuletava enesetutvustusega, mis on samaaegselt ka ettepanek poolelijäänud tegevust jätkata. Vastaja 3. voo *jah* peaks olema kas äratundmis- või nõustumis-*jah* ja 6. voo *jah* koos kordusega parandust läbiviiv kinnitus. *jah/jaa* partiklid 8., 10., 12. ja 14. real on jätkajad, mis signaalivad, et vastaja on isikukoodi eelneva osa õigesti kuulnud ja ka arvutisse sisse löönud, helistaja võib jätkata. Kahte pikka tehnilist (andmete sisestamisega jms seotud) pausi (read 16, 17) eraldab partikkel *nii*, mida tavaliselt kasutatakse sekvents lõppedes, kuid pikema pausi ees vaikselt hääldatuna on see pigem endale kui vestluskaaslasele suunatud piiripartikkel, mis käib kõnevälise tegevuse (nt arvutiandmete jälgimise) kohta ning annab partnerile märku tegevuse toimumisest ja kõneleja soovist voo hoida (dialoogide märgendusjuhend 2004: 94). Seejärel esitab helistaja uue registreerimiseks vajaliku küsimuse (rida 17).

4.2.8. Partikli kasutusala

Vene *da*'l on eesti *jaa/jah*'ist selgelt kitsam kasutusala: temagi esineb põhiliselt vastusena kinnitust ootavale küsimusele ja kinnitust ootava küsimuse lõpuküsisõnana, kõne alguses on ta rutiinne kutsungi vastuvõtusõna ja võib signaalida partneri äratundmist – aga ei saa kunagi olla jätkaja (nt telefoninumbri või isikukoodi osakaupa ütlemisel), nõustuv reaktsioon direktiivile ega kolmanda vooru kinnitus küsimuse ja vastuse järel. Vabatahtliku reaktsioonina osutab eesti *jaa/jah* info tavalisusele või isegi korduvusele, vene *da* aga pigem mitteootuspärasusele ja võib algetada parandust, selgitust. Suure osa *jaa/jah*'i funktsioonidest täidavad vene keeles eri mahus *mxmx* ja *axa*, aga ka *mak*.

4.3. *mhmh/mxmx*

Selles osas kõrvutatakse *mhmh*'i ja *mxmx* kasutamist sarnastes järjendites. Määratletakse partikli funktsioon eelmise vooüksuse ja sekvensi suhtes, grupeeritakse näiteid, kirjeldatakse prototüüpeid ja piiripealseid juhte.

4.3.1. Reaktsioon pooleliolevale infole

Tavalisim on *mxmx/mhmh*'i kasutus jätkajana. Märgatavat erinevust eesti ja vene telefonikõnede vahel ei olnud, nagu võiski kogemusest arvata. Jätkaja rollis *mhmh* on tihti peale vestluskaaslase vooüksuse/lausungile peale räägitud toetusmärki (vt näide 43) või signaalib ta vestluskaaslase lausungi järel poolelioleva info vastuvõtmist ja edasimineku võimalikkust (näited 44–45). Partikli intonatsioon on enamasti neutraalne, harva õhutavalt tõusev (näide 46).

(43)

e57

H – registratuuritöötaja, naine

V – vanemõde

1. H: [no et] kui ma 'lähen ära 'reede õhtu panen 'kinni ja ennem ma ei ava seda v-
vaheust siin kui esmaspäeva 'hommiku sis.
2. (.)
3. V: ee=jah. (.) siis 'surnukuuri 'võti (.) 'sel 'juhul
4. H: [**mhmh**]
5. V: ['peab] olema 'kind[lasti] 'vastuvõ[tus.]
H: [**mhmh**] [**mh**][**mh**]
6. V: [ka] 'vastuvõtus e (.) see 'võti 'siis kui
'sina 'lahkud.
7. H: **mhmh**
8. (.)
9. V: 'pool viis.
10. H: **mhmh** [(.)] aga need 'koristusruumi võtmed [need]
11. V: [{ja}] [otot] neid 'koristusruumi 'võtmeid ma
praegu 'mõtlen,

Reale 1 eelnevas kõnelõigus küsib registratuuri töötaja vanemõelt nõu, mis teha haigla ja polikliiniku ühiskasutuses olevate võtmetega peale peaarsti korraldust, et tema peab töölt lahkudes haigla ja polikliiniku vaheukse kinni panema. Real 1 kirjeldab ta probleemset olukorda, millest arusaamist signaalib vanemõde *jah*'iga. Nii *jah*'ieelne paus ja üneem kui pausid tugevalt rõhutatud sõnade vahel osutavad, et vastaja mõtleb pingsalt formuleerimise ajal, ning helistaja pealeräägitud *mhmh*'id (read 4 ja 6) signaalivad arusaamist jutu pooleliolemise, aga ka toetust, tähelepanelikku kuuldelolekut. Kuigi 7. rea voo lõpus intonatsioon langeb, on info andmine alles pooleli (jutt ei ole ainult surnukuuri võtmest) ning helistaja 8. rea neutraalne *mhmh* märgib arusaamist sellest. Tõepoolest, V jätkab täpsustusega, kuid info oluline osa on veel välja ütlemata, nii et helistaja reageerib jälle kord *mhmh*'iga. Nähtavasti arvab ta siiski, et vestluskaaslane läheb jutuga vales suunas, kuna katkestab *mhmh*'ile järgnevat lausungit (*{ja}*) täpsustava küsimusega; ometi selgub kaaslane vastusest, et ta kavatseb just tahetud suunas jätkata.

(44)

p14

3 – patsiendi isa

O – registratuuriõde

1. O: [мхмх, а теле‘фон] дома?

2. (.)

3. З: ну мо‘бильный толь[ко.]

O: [xx] гово‘рите мобильный.

4. (.)

5. З: ноль два два,

6. O: мхмх

7. (.)

8. З: шестесят два,

9. O: мхмх

10. З: четырнадцать, [‘де]сять.

O: [мх]

11. (.)

12. З: [всё?]

13. O:[‘ждите] доктора.

Näitele eelnevas kõnelõigus kutsub helistaja arsti koju pisitütre juurde ja registratuuritöötaja asub kutset registreerima; saades teada, et trepikojas on inglise lukk, küsib ta kodust telefoni (rida 1). Helistaja vastab, et helistada saab ainult mobiilile, ning saab käsu öelda mobiilinumbr (read 3–4). Numbri ütleb ta osakaupa selgete intonatsioonipiiridega ning iga lausungi piiril märgib info kättesaamist ja jätkamise võimalikkust vestluskaaslase *mxmx*. 12. rea partikkel on tõenäoliselt lühikeseks lõigatud partneri pealeräägitud lausungiga. Viimase (11. rea) lausungi langev intonatsioon ja ka üldteadmise mobiilinumbrite pikkuse kohta lasevad vastajal aimata, et info andmine on lõppenud, ning jätkajat ta enam ei lausu. Mikropausi järel võtavad kõnelejad vooru üheaegselt: helistaja peab vajalikuks kinnitada, et on küsitud infot lõpuni andnud (rida 14), vastaja peab infoandmise sekventsiga juba ammendatuks ja annab käsu arsti oodata, algatades lõpusekventsiga (rida 15).

(45)

e12

H – sotsiaaltöötaja

V – registratuuriõde

1. H: Helmi, (.) nii, (.) Ni‘nell. (.) .hh seitse kuuskümmend ‘viis,
2. V: jah
3. H: kolm‘teist,
4. V: **mhmh**
5. H: üks‘teist,
6. (.)
7. V: jah
8. H: ‘viiskend viis ‘viiskend neli.
9. (...) ((V toksib arvutisse))
10. V: nii, tema ‘perearst on ‘Tõistre ‘Maren.

Eespool kõnes on sotsiaaltöötaja küsinud, kes on tema kliendi, Ninell N. perearst, ning registratuuritöötaja on küsinud vastu kliendi isikukoodi, mida helistaja on hakanud nimekirjast otsima. Real 1 annab ta vestluskaaslasele märku, et otsimine on käimas, nimede loetlemisega. Vajaliku isikukoodi leidmist signaalib ta piiripartikliga *nii* ja kliendi nime rõhutamisega, seejärel asub osakaupa koodi ütleva (read 1–8). Esimese

infolausungi vastuvõtmist ja järgmise oodatust märgib vastaja neutraalne *jah* (rida 2), mille ülesandeks võiks olla ka näidata helistaja valmidust infot vastu võtta (infoandmine järgneb pikale otsimisele). Teisele infoportsjonile järgneb neutraalse intonatsiooniga *mhmh* (rida 4), helistaja jätkab infoandmisega. 7. rea neutraalne *jah* ei paista funktsioonilt *mhmh*'ist erinevat, järgneb viimane koodiosa ning pausi järel ütleb andmeid arvutisse sisestanud registratuuritöötaja perearsti nime.

(46)

p63

З – medõde

О – registratuuritöötaja

1. З: заказать ис'торию ой [эту вот]
2. О: [‘карточку,] да?
3. З: ‘карту да. [Масля]‘ков Инно‘кентий?
4. О: [мхмх]
5. О: минуточку. (.) так, (.) Масля‘ков Инно‘кентий, (.) мхмх?
6. З: Гагарина че‘тыре девяносто ‘три.

Helistaja tahab teraapiasse tellida meditsiinkaarti, mida ta 1. voorus ekslikult haiguslooks nimetab. Kui see eksitus parandatakse (read 2–3), hakkab ta loetlema patsiendi andmeid, andes tõusva intonatsiooniga märku, et info andmine on pooleli. Tema voorule peale räägitud registratuuritöötaja *мхмх* suleb eelneva parandussekventsiga (voor 4). Järgneb palve oodata, mikropausijärgne partikkel *так* nähtavasti signaalib tagasitulekut andmete vastuvõtmise juurde, O kordab patsiendi nime, mida ta tõenäoliselt kirja paneb (kaarte hoitakse teises ruumis). Tema vooru lõpu järsult tõusev *мхмх* kõlab kui raadioamatööri *kuuldel!*, signaalides, et vestluskaaslane võib poolelioleva infoga jätkata, ning too jätkabki patsiendi aadressiga. *мхмх* eripärane intonatsioonimuster võib olla seotud just sellega, et ta ei järgne tavapäraselt partneri lausungile, vaid esineb partneri lausungit kordava vooru lõpus.

4.3.2. Vastuvõtuteade

Sekventsi sulgeva vastuvõtuteate funktsioonis olid nii eesti *mhmh* kui vene *mxmx* vastu ootusi äärmiselt harvad (3–4 näidet kummaski allkorpuses) ning toimisid samuti sarnaselt (näited 47–48). Kuna vastuvõtuteadet kasutatakse vooru ülevõtmiseks (Dialogide märgendamisjuhend 2004: 90), võib uskuda, et vastuvõtuteadete vähesust tingib institutsioonivestluse range küsimus-vastusstruktuur, kus vestluskaaslastel on üldiselt teada, kes ja millal vooru üle võtab, ning vooruvahetust ei pea eraldi märkima. Nähtavasti on *mhmh/mxmx* ka suhteliselt nõrk vahend sekventsi lõpu signaalimiseks: näites 47 lisatakse *mxmx*'le ka leksikaalne piisavuse marker *всё ясно*, näites 48 võtab kõneleja *mhmh*'iga vooru üle vestluskaaslase ülekinnituse järel.

(47)

p7

З – patsiendi ema

О – registratuuritöötaja, naine

1. З: скажите пожалуйста а 'как можно записать ре'бёнка (.) к глаз'ному вра'чу.
2. О: к главному?:? это: у нас производится 'запись с 'полвось'мого ут'ра.
3. (.)
4. З: 'каждый день.
5. О: 'каждый 'день, (.) .х на не'делю впе'рёд запись у нас идёт.
6. З: mxmx=
7. О: =то=есь вот поне'дельник на поне'дельник, 'вторник на 'вторник и так далее.
8. (.)
9. З: mxmx, всё яс[но.]
10. О: [по]жалуста

Esimeses voorus küsib helistaja, kuidas last silmaarsti juurde kirja panna saab, ning saab vastuse, et seda tehakse kella poole kaheksast alates. Järgmises voorus (rida 4) pakub ta tõlgenduse segaseks jäänud vastuse kohta ja saab vestluskaaslaselt sellele kinnituse; peale mikropausi peab vestluskaaslane vajalikuks oma vastust täpsustada (rida 5). Täpsustus lõpeb langeva intonatsiooniga, kuid järgnev helistaja *mxmx* kas eeldab, et jutt peaks jätkuma, või annab märku sellest, et täiendav täpsustamine on vajalik, ning vastaja jätkabki täpsema seletusega (*то есть*). Selle seletuse piisavust

signaalib 9. rea vooralguse *mxmx*, millega helistaja suleb infoandmise sekventsi ja alustab lõpetamissekventsi rutiinse lõpusignaali *всё ясно*. Vestluskaaslane võtab lõpusignaali vastu *palun*-väljendiga.

(48)

e36

H – patsient, mees

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: a, a mis se `perearst sis peaks ütlema.
2. V: mm ma arvan et ta annab `saatekirja, m kurgu `kõrva `kurguarsti juurde.
3. (.)
4. H: aa
5. (.)
6. V: jah [et see on] `vajalik et `saatekirja saada lihtsalt, ilma saatekirjata ei `saa.
7. H: [{}]
8. (.)
9. H: > **mhmh** < aga `oskate öelda `kuidas seal nüüd see mandli operatsi`ooni järjekord on, et kas: kas on võimalik sep`tembris ära teha.

Eespool kõnes on helistaja küsinud, kuidas saaks teha mandlioperatsiooni, ja saanud vastuse, et ta peaks võtma ühendust perearstiga ning siis registratuuris järjekorda panema. Helistaja on täpsustanud, kas registratuuri tagasi helistama peaks tema ise või ta perearst, ning saanud vastuse, et võib nii ja teisiti. Seepeale küsib ta mõnevõrra segadusse sattunult, mida perearst peaks ütlema (rida 1). Registratuuritöötaja annab ebakindla (*mm ma arvan et*) vastuse, mille uudsust ja ehk ebaootuspärasust osutab helistaja mikropausi järel *aa*'ga (rida 4). Ka vestluskaaslane tõlgendab *aa*'d üllatust väljendavana, kuna hakkab järgmises voorus (rida 6) oma vastust põhjendama ja üle kinnitama. Tema vooralguse ülekinnitava *jah*'i järel püüab helistaja vooru üle võtta, kuid see tal ei õnnestu (rida 7). Järgmises voorus esitab ta uue täpsustava küsimuse, ning vooru alguse kiirendatud *mhmh*'iga suleb tõenäoliselt eelnevat infoandmissekventsi, signaalides vastuvõtmist ja üleminekut uue küsimuse juurde.

4.3.3. Vastus küsimus- või parandussekvents

Naaberpaari teise vooruna, kinnitusena küsimuse või paranduse algatuse järel on *mhmh/mxmx* suhteliselt harv. Nähtavasti seetõttu, et selle partikliga väljendatakse üksnes ootuspärast kinnitust. Võis täheldada, et vene paranduse läbiviimise *mxmx*'sid oli eesti *mhmh*'idest oluliselt rohkem, kuid kas see on tingitud eri vahendite kasutamisest või hoopis parandussekventside eri osakaalust allkorpuses, on praegu võimatu öelda. Kõige tavalisem on *mhmh/mxmx* üleküsimate korduste järel (näide 49–50). Iseloomulik on näide (51), kus kinnitus ei paista vestluskaaslasele ootuspärane.

(49)

e4

H – haiglatöötaja, mees

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: ee (.) 'mis kell ta 'Kärdla läb.=
2. V: =kell 'üheksa.
3. (..)
4. H: kell 'üheksa jah
5. V: **mhmh**
6. (...)
7. H: uhuhuh (.) kui ta 'akki 'tuleb sinna las ta 'helistab mulle 'mobla peale.

Näitelõigule eelnevas kõne alguses pärib haiglatöötaja autojuhi järele ning saab vastuseks, et too peaks olema kusagil maja peal. Real 1 küsib haiglatöötaja, millal autojuht haiglast ära sõidab, ja saab registratuuriõelt kiire vastuse. Järgneb paus ning üleküsimis kordus küsipartikliga *jah*, millele vestluskaaslane kinnitava *mhmh*'iga vastab. Vastus-*mhmh* on tavaline selliste eelmise vooru/lausungi sõnasõnaliste üleküsimiste järel, kui küsijale piisab ka minimaalsest kinnitusest. 5. rea pikk paus ja helistaja järgmise vooru edasilükkav algus osutavad jätkamisraskustele, järgmise vooru planeerimisele. Võimalik, et üleküsimine teenib sama edasilükkamise eesmärki. Lõpuks jätab helistaja autojuhile kaudse käsuna väljendatud teate (rida 7).

(50)

p54

З – helistaja, naine

О – registratuuritöötaja, naine

1. З: добрый [день. скажи]те Пес`карикова ра`ботает щас?
2. О: [добрый день.]
3. (.)
4. О: та:к, она: с=щеты`рѐх будет? (.)
5. З: с четы`рѐх [да,] спасибо.
6. О: [мхмх,]
7. О: пожалуста.

1. real esitab helistaja tervituse järel infosoovi. Vastaja tervitusvoor (rida 2) on tema voorule peale räägitud. Pausi järel märgib vastaja venitatud partikliga *так* valmisolekut vastata ning annab soovitud info. 5. rea voorus kordab helistaja info üle ja tänab. Registraator tõlgendab ta kordust paranduse algatusena ning kinnitab selle korduse lõpule pealeräägitud *мхмх*'ga üle. Seejärel võtab ta *palun*-lausungiga vestluskaaslase tänu vastu ja lõpetab kõne ära.

(51)

p3

З – arst, naine

О – registratuuriõde

1. О: =мм не `знаю, `я не `слышала таких гудков, я посто`янно уот э-за`писываю ви`зиты. .хх ((энергичнее)) @ так, седь`мово февраля ниче`во нету. @
2. (.)
3. З: на сорок `пя[том?]
4. О: [мх]мх
5. З: `точно?
6. О: ну ну=ну смот`рю ведь?

Eespool kõnes on arst küsinud oma jaoskonna koduvisiite (*мне вызова на сорок нятом*) ja väljendanud samas voores pahameelt telefonide halva töö üle. Hakati arendama telefonide teemat ja visiitide teadasaamise soov jäi esialgu õhku rippuma. Arsti väitel on telefon kutsunud, kuid registratuuris pole toru võetud. 1. real kostab õde ebakindlalt (*мм не знаю*), et tema ei ole asjatult kutsuvat telefoni kuulnud, kuigi on kogu aeg visiite vastu võtnud. Toonimuutusega ja piiripartikliga *так* osutab ta tagasiminekut infosoovi juurde ning annab teada, et selleks päevaks visiite ei ole. Arstile on see vastus nähtavasti ebaootuspärane, järgneb mikropaus ja järsult tõusva intonatsiooniga üleküsiv kordus. Registratuuritöötaja viib parandust läbi neutraalse *мхмх*'ga (rida 4), mis ei paista arstile selles olukorras piisav olevat, nii et ta küsib uuesti üle. Vestluskaaslane aga käsitab neutraalset *мхмх*-kinnitust täiesti asjakohasena ning reageerib korduvale üleküsimisele veidi ärritunult (rida 6).

4.3.4. 3. voor küsimus- või parandussekvents

Triaadis küsimus-vastus-*mhmh/мхмх* esinevad mõlema allkorpuse partiklid samuti regulaarselt. Mõlemad esinevad eelistatud kinnitusvoorude järel üldküsimussekventsides (näited 52–54). Näites 55 on vormiliselt tegemist mitte-eelistatud vastusega, kuid et registraatoril on mitte-eelistatud olukorraks lahendus olemas, markeerib ta info vastuvõttu minimaalse *мхмх*'ga ning esitab selle lahendusega seotud küsimuse. Üsna paljud *mhmh/мхмх*'ga lõppevad küsimustriaadid on vahesekventsid: *mhmh/мхмх* signaalib vahesekventsiga sulgemist ja tagasitulekut põhisekventsiga juurde (nt näide 52, 54).

(52)

e5

H – helistaja, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. V: hh e 'tavaline (.) hh hai[ge]
2. H: [ta]valine
3. V: **mhmh**
4. (...)
5. V: hh e 'kolmteist september kell 'kümme 'kakskümmend.

Näitelõigule eelnevas kõnes on helistaja palunud registreerida patsient eriarsti juurde ja registratuuriõde on kirja pannud patsiendi isikukoodi. Seejärel esitab ta 1. real vastust pakkuva küsimuse haige staatuse kohta (on eraldi järjekorrad tavalistele ja meditsiinilist ülevaastust läbivatele haigetele). Vestluskaaslane vastab nõustuva kordusega, mille vastuvõtmist registratuuritöötaja *mhmh*'iga märgib (rida 3). Järgneb pikk paus, mil õde nähtavasti registreerimisnimekirja uurib, ning seejärel pakub ta välja registreerimise aja (rida 5).

(53)

e46

H – patsient, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: ee (.) öelge kas `numbrit saab `ainult `tema juures `kinni [panna.]
2. V: [.hh jah,] ainult `tema [juures,]
`meie siit ei pane.
3. H: [.hh]
4. H: **mhmh**, aga `praegu ta `töötab [juba.]

Eespool kõnes on helistaja uurinud eriarsti telefoninumbrit. Real 1 esitab ta järgmist, vormilt vastust pakkuvat küsimust – tal on olemas mingisugune eelteadmine ja ta küsib sellele kinnitust. Võimalikud on nii kinnituse andmine kui hüpoteesi ümberlükkamine, aga küsimuse jaatav vorm muudab esimese siiski eelistatuks. Registratuuritöötaja annab eelistatud (ja eeldatud) jaatava vastuse küsimusvooru lõppu ootamata ja rõhutab jaatust järgmistes lausungites üle. Vestluskaaslane teeb katse voor üle võtta esimese ülerõhutava lausungi lõpus (3. rea sissehingamine), kuid loobub sellest ning üksnes intonatsiooniliselt lõpetatud järgmise lausungi järel suleb selle sekventsi vastuvõtu-*mhmh*'iga, järgmise sekventsi juurde üle minnes (rida 4).

(54)

p48

З – patsiendi sugulane, naine

О – registratuuritöötaja, naine

1. З: да у меня ба'буля, жи'вот болит, же'лудок видимо или што-то.

2. (1.0)
3. O: прит'ти сюда не 'смогут, да?
4. З: не, она у меня не хо'дячая.
5. O: ммхмх. (1.2) та:к (4.5) говорите пожалуста фа'милию?

Näitele eelnenud kõnelõigus on helistaja palunud saata arst koju ja registratuuritöötaja küsinud kaebuste kohta. 1. rea voorust selgub, et helistaja kutsub arsti vanainimesele ebamäärase kõhuvalu puhul. Vastusele järgneb pikem paus, mida registratuuriõde võib kasutada märkmete tegemiseks või ka järgmise vooru planeerimiseks. Aeg on talvine ja arstide koormus suur. Nagu teistest allkorpuse kõnedest selgub, püütakse neid koduviisiidi soovijaid, kellel kõrget palavikku või muud tõsist alust arsti koju kutsumiseks ei ole, veenda polikliinikusse tulema. Ka siin ei ole kaebused liikumist takistavad, aga et tegu on vanainimesega, esitab O järgmist kontrollivat küsimust eitavas vormis. On huvitav, et ta kasutab küsimuses kummalisena mõjuvat mitmuse 3. isikut, mis aga välistab valesõnastamise ja liigsed seletused: ainsus oleks vastuolus teadmisega, et vanurid ei liigu tavaliselt üksi, *teie*-vormi kasutus eeldaks saatjana helistajat, mis ei pruugiks tõeks osutada. 4. real annab helistaja eitava vastuse koos põhjendusega, mille registratuuritöötaja kergelt venitatud langeva *ммхх*'iga teatavaks võtab. Järgneb pikem paus ja venitatud *так*, mis annab arvatavasti märku tegevuse jätkumisest (võimalik, et ka ühelt tegevuselt teisele üleminekust, näiteks küsitlemissekventsiga lõpetamisest ja registreerimise juurde asumisest). Õigus ja kohustus jätkata kuulub järgmise pika pausi kestel (4.5) registraatorile (helistaja on kõigile küsimustele vastanud ning saab vaid oodata vestluskaaslase uut küsimust või muud vestluse seisukohalt vajalikku tegevust). *так* annab märku, et vaikus on selle tegevusega seotud. Järgmine registraatori lausung alustab uut sekventsiga palvega öelda haige nimi.

(55)

p14

З – patsiendi isa

O – registratuuriõde

1. O: .х 'кодовый замочек 'есть в дверях?
2. З: ээ (.) там 'ключ? [(.) {ну, в принципе}]

3. O: [мхмх, а теле'фон] дома?

Eespool kõnes on helistaja kutsunud tütrele arsti ja registratuuritöötaja paneb andmed kirja. Näitelõigu 1. real uurib ta tavakohaselt, kas trepikojas on koodlukkk. Helistaja vastab takerdudes (vooru alguse üneem ja paus, tõusev intonatsioon), et välisuks käib võtmega, ning järgmises lausungis püüab vististi pakkuda mingisugust lahendust olukorrale, kus arstil on võimatu trepikotta pääseda (rida 2). Registratuuritöötaja katkestab tema vooru, kuna temal on lahendus lukushoitava välisukse jaoks olemas. Helistaja 2. rea vastuse võtab ta vastu *мхмх*'ga ja esitab järgmist asjakohast küsimust (3. rida). *мхмх* kasutus eitavast takerduvast vastusest hoolimata on nähtavasti seotud kojukutsete registreerimise rutiiniga.

Paranduse järel on eesti *mhmh* vene *мхмх*'st mõnevõrra sagedasem (vastupidiselt *ahah*'ile), kuid kasutuses pole suuri erinevusi märgata. Nii *mhmh* kui *мхмх* esinevad peale eelistatud parandusvooru, üleküsimisele või ümbersõnastamisele järgneva kinnituse järel (näited 56–57).

(56)

e64

H – patsiendi õde

V – registratuuritöötaja, naine

1. V: jaa, (.) nii, (.) e `kümnes september kell `kolmteist `viiskümmend.
2. (.)
3. H: otot, (.) ma `vaatan siin
4. V: see on `esmaspäevane päev.
5. H: `esmaspäevane päev ja?
6. (.)
7. V: `kolm`teist `viiskend.
8. (.)
9. H: `kümnes, jah.
10. V: kas ta `saab nii.
11. H: e [kolmteist]
12. V: [siis on] nagu `õhtupoolne vastuvõtt [põhiliselt,]

13. H: [*** mhmh ***] kolmteist? (.)
       viis[kümmend]
14. V: [viiskümmend]
       jah.
15. H: **mhmh** hästi.
16. V: `sobib jah.
17. H: mhmh, [jah.]
18. V: [**mhmh,**] nii, [`panin `kinni.]

Eespool kõnes uurib helistaja, kuidas eriarsti vastuvõtule saab, teatab, et tahab oma õe järjekorda panna, ning esitab registratuuritöötajale vajalikud andmed. Real 1 pakub registratuuritöötaja välja vastuvõtu aja, mille suhtes ei oska helistaja kohe seisukohta võtta ning palub oodata, põhjendades seda järelevaatamisvajadusega (rida 2). Registratuuritöötaja püüab järelevaatamist hõlbustada ja kiirendada, täpsustades, mis nädalapäevaga tegu on. Järgmises voorus (5. rida) algatab helistaja parandust, esitades kellaaja meeldetuletamiseks lükkusimuse. Vastust saanud, küsib ta üle kuupäeva (rida 9), kuid vastaja ei vii parandust läbi, vaid küsib vastu, kas patsiendil on võimalik sel ajal vastuvõtule tulla. Helistaja takerdub, ta ei saa vastata, sest peab veel kord kellaega üle küsima (11. rida). Vastaja aga tõlgendab takerdumist teistmoodi ja ruttab täpsustama, et sel päeval on õhtune vastuvõtt, andmaks helistajale võimaluse teist mõeldavat kellaega soovida. Pealerääkimise varju jäänud helistaja 11. rea paranduse algatuse katse jätab ta tähelepanuta. Ka helistaja ei käsita registratuuritöötaja täpsustusvooru relevantseks, ta võtab selle teadmiseks vaikse pealeräägitud *mhmh*'i abil ning läheb tagasi oma paranduse algatuse juurde. Seekord saab ta oma üleküsimisele tugeva kinnituse (kordus + *jah*), osutab selle piisavaks *mhmh*'i abil ja nõustub pakutud vastuvõtuajaga (15. rida). Registratuuritöötaja küsib siiski aja sobivust veel kord üle ning saab kinnitava vastuse (*mhmh* ja eraldi lausungina ülekinnitav *jah*). Ometi piisab temale esimesest kinnitavast lausungist, nii et ta suleb parandussekventsi vastuvõtu-*mhmh*'iga ning algatab lõpusignaali.

(57)

p13

З – patsient

О – registratuuritöötaja

1. З: [как] принимает севодня (.) Бого‘словский.
2. О: .х Бого‘словский севодня с пят‘нацати до девят‘нацати.
3. З: с ‘трёх до с:еми, [да?]
4. О: [мхмх?]
5. З: мхмх, спасибо.

1. real küsib helistaja arsti tänast vastuvõtuaega. Registratuuritöötaja vastusele järgneb helistaja ümbersõnastav paranduse algatus, mille õigsust vastaja tõusva *мхмх*’ga kinnitab. Helistaja osutab parandust piisavaks ja ootuspäraseks *мхмх* abil ja tänab, lõpetades lühikese kõne.

4.3.5. 4. voor küsimus- või parandussekventsi järel

mhmh/мхмх võib järgneda ka üksikule tagasisidesignaale, parandus- või küsimustriaadi kolmandale liikmele. Sellist 4. voo partiklit kasutatakse sarnaselt jätkajaga, selle eesmärk on anda vooõigus tagasi eelmisele kõneleajale. Tavaline on 4. voo *mhmh/мхмх* kõne lõpus, kui selle lausujaks on infoandja, kellel ei ole infodialoogi reeglite kohaselt õigust kõnet lõpetada (näide 58). Kui infosaaja on markeerinud infoandja vastuse või paranduse vastuvõttu ega esita uut küsimust/infosoovi, annab infoandja *mhmh/мхмх* kõnevooru edasi infosaajale, signaalides, et infoandja ise ei pea enam vajalikuks midagi lisada ja kõne võib lõppeda. Harilikult esitab infosaaja siis lõpusignaali. Kogemus ütleb, et see strateegia toimib mõlemas keeleühiskonnas (kusjuures jäiga struktuurita argikõnedes on see tavalisem), kuid vene registratuuridialoogides ei ole 4. voo *мхмх* kõne lõpus esinenud. Nähtavasti on põhjus selles, et enamik vene lindistusi pärineb suurest polikliinikust, kus registratuuritöötajate koormus suur; sestap võtavad need tihtipeale endale õiguse kõne lõpetada (näide 59). Ainus venekeelne 4. voo *мхмх* näide (60) pärineb arsti ja registratuuriõe dialoogist ning on nähtavasti tingitud sellest, et kõne keskel infoandja ja infosaaja rollid ootamatult vahetuvad (tavaliselt lõpetab registratuuritöötaja koduviiside loetlemise selge leksikaalse markeriga *всё*).

(58)

e29

H – patsient, vanem mees

V – registratuuriötaja, naine

1. V: [aga järgmine] 'nädal nüüd, kui te 'järgmine nädal kavatsete tulla siis .hh
2. H: ah 'see nädal ei ole.
3. V: ee s jah, siis 'järgmine nädal ei ole 'kolmapäeval ega 'neljapäeval vastuvõttu ei toimu.
4. H: 'ainult esmaspäeval.
5. V: ainult 'esmaspäeval [jah.]
6. H: [ja] ega 'täna 'ka siis ei ole. ((kõne toimub neljapäeval))
7. V: ee täna 'ikka on. (.) täna on kella (.) 'üheni.
8. H: mhmh
9. V: **mhmh**
10. H: no hästi ai[täh]

Eespool kõnes on helistaja küsinud eriarsti vastuvõtuaegu ja registratuuriõde loetlenud nädalapäevad ja kellaajad. Helistaja on tahtnud kõnet lõpetada, kuid vastaja on katkestanud ta tänuvooru 1. rea meeldetulnud teabega järgmise nädala muudatuste kohta. 2. rea vooru sisulisest lõpetamatuses hoolimata on helistaja kasutanud vastaja hingamispausi oma tõlgenduse pakkumiseks. Vestluskaaslane nõustub tõlgendusega, kuigi ta järgnevalt täpsustusest selgub, et tõlgendus ei olnud päris õige (vastuvõttu ei ole kahel päeval kolmest, mitte kogu nädal). 4. real järgneb uus ümbersõnastamine, mille vastaja kordusega kinnitab. 6. real algatab helistaja järjekordse paranduse, kaheldes nüüd käimasoleva neljapäeva vastuvõttu. Vastusvoorus lükkab vastaja ta tõlgenduse ümber ja täpsustab arsti tööaega. See info on helistajale kõne algusest tuntud ja ta suleb parandussekventsiga *mhmh*'iga (rida 8). Kuna vastaja on kogu olulise info edastanud, annab ta järgmise rea *mhmh*'iga vooru helistajale (rida 9). Viimane tõlgendab vastaja *mhmh*'i signaalina kõnet lõpetada (möönev *no hästi*) ja tänab.

(59)

p1

З – patsient

О – registratuuritöötaja

1. З: здравствуйте. [ска]жите пожалуйста как сегодня Збан'дуто работает?
2. О: [здра}]
3. (.)
4. О: минуточку. (1.0) * так Збандуто * (0.5) се'водня с вось'ми до 'трёх.
5. (.)
6. З: а 'завтра?
7. О: то же 'самое, с вось'ми до шес'нацати. **пожа[луста.]**
8. З: [спаси-] спасибо.

Helistaja tervitab ja küsib perearsti tänast vastuvõtuaega (rida 1), tema tervitusele järgnev vastaja tervitus jääb pealerääkimise tõttu pooleli. Peale palvet oodata ja otsingut annab vastaja nõutud teabe (rida 4). Järgmisele helistaja küsimusele vastates lõpetab ta infoandmise vestluskaaslasel kohmetust tekitava *palun*-lausungiga ja paneb toru ära, nii et helistaja jõuab veel vaevu oma tänu kokutada.

(60)

p23

З – arst, naine

О - registratuuritöötaja

1. З: 'Кассиль.
2. О: э (.) 'как 'как?
3. (.)
4. З: Кас'силь.
5. О: 'Кассиль?
6. О: да, 'годик, [(.) ре]'бёнок, [(.) годик,] (.) Кас'силь.
7. О: [аха] [аха]
8. О: аха
9. З: **мх[мх]**
10. О: [всё,] да?

11. (.)

12. 3: да, и 'там будет ещё 'Карли (.) мм Карли 'шеснацать,

Näitelõigule eelnevas kõnes on arst küsinud registratuurist oma koduvisiite ja pannud need kirja. Seejärel on ta palunud registratuuriõdel panna kirja need kojukutsed, mis ta on otse patsientidelt saanud. Real 1 ütleb ta patsiendi nime vale esisilbirõhuga, mistõttu õde ei kuule korralikult ning algatab järgmises voorus paranduse. Helistaja kordab nime õige rõhuga, õde küsib üle, muutes rõhku (5. rida), et rõhutut redutseeritud täishäälikut õigesti märkida. Arst vastab jaatavalt ja täpsustab katkendlikult, et tegu on aastase lapsega; iga reformuleerivat lausungit võtab õde vastu *axa*'ga (sõltumata sellest, kas tegu on uue info või kordusega). Viimasele *axa*'le järgneb arsti *mxmx* (rida 9), mida õde tõlgendab nähtavasti info ammendatuse signaalina või nõrga lõpumärgina, nii et ta küsib üle, kas kõik sai öeldud (10. rida). Järgmise vooru põhjal (rida 12), kus arst esmalt nõustub õe tõlgendusega, kuid siis tuleb meelde veel ühe visiidi, selgub, et arst ei ole kasutanud kõne lõpetamise õigust, kuna ei olnud kindel, kas kõik visiidid kirjas on.

4.3.6. Reaktsioon lõpusignaale

Järjepidevalt kasutavad mõlema allkorpuse kõnelejad *mhmh*'i/*mxmx*'d kõne lõpusekvents. *mhmh/mxmx* on tavalisim lõpusignaali vastuvõtja; infodialoogides järgneb sellele tavaliselt tänusekvents, pikemate kõnede puhul veel hüvastijätku või kõike-head-soovimise sekvents. Lõpetamine on lakooniline töökaaslaste kõnede puhul, kus enamasti piirduaksegi lõpusignaali ja selle vastuvõtmisega (näide 61); huvitav on näide 62, kus infoandja tahab kõnet lõpetada, kuid vajab selleks vestluskaaslase kasvõi minimaalset nõusolekut.

(61)

e4

H – haiglatöötaja

V – registratuuriõde

1. H: uhuhuh (.) kui ta 'äkki 'tuleb sinna las ta 'helistab mulle 'mobla peale.
2. (.)
3. V: ahah, hästi, ma ütlen 'edasi.
4. H: n[oh]

5. V: [mhmh]

Eespool kõnes on helistaja pärinud haigla autojuhi järele ja saanud teada, et registratuuris teda ei ole. Näite esimesel real esitab ta kaudse soovi/käsu, mille vastaja osutab uueks ja oluliseks infoks ning nõustub seda edasi andma (rida 3). Helistaja 4. rea *noh* kasutab oma voorus minimaalset tähendusüksust, milles puudub info ja edasimineku soov. Registratuuriõe järgnev *mhmh* signaalib sellest arusaamist ning lõpetabki kõnet. Pealerääkimine 4. ja 5. real on nähtavasti tingitud lõpetamise prognoositavusest (kõik kõne eesmärgid on täidetud).

(62)

p21

3 – patsient

O – registratuuritöötaja

1. O: температуры нету. (1.2) мхмх (1.7) так, позвоните пожалуйста по теле'фону? (.)
щас вам дам теле'фончик, 'восемь двадцать о'дин двадцать 'восемь.
2. З: а што там?
3. (.)
4. O: 'доктор?
5. (1.5)
6. З: и 'што?
7. O: ну она за'писывает ви'зиты там.
8. (.)
9. З: мм
10. O: по'жалуста.
11. З: мхмх? ((неуверенно))

Tegemist on huvitava kõnega, kus vestluskaaslaste eesmärgid lähevad tugevasti lahku. (Infodialoogile on iseloomulik see, et infoandja võtab infosoovija eesmärgi omaks ning need moodustavad kokku ühise eesmärgi, *joint purpose* [Jokinen 1996].) Eespool kõnes on helistaja palunud saata arst koju ning kaevanud kõha ja kähinat rinnas, mida registratuuritöötaja on pidanud ebapiisavaks ja kahtlustavalt küsinud helistaja vanust. Vanuse teada saanud (23), on ta tagasi tõmbunud ja püüdnud välja selgitada helistaja

seisundi tõsidust. (On talvegripi aeg ja arstid visiitidega üle koormatud.) Helistaja on omakorda *palavikku-on?* stiilis küsimusi ignoreerinud ja seletanud ägedalt vastu, et tal pole väikest last kellegagi jätta. Registratuuritöötaja ei ole sellest põhjendusest välja teinud ning näite 1. real resümeerib ta eelnevat jutulõiku tõdemusega *температуры нету*. 1. rea esimene paus (1.2) võimaldab helistajal kokkuvõttele vastu vaielda või sellega nõustuda, mida ta aga ei tee. *mxmx*'d võib siin pidada reaktsiooniks vaikusele, vastuse puudumisele. Teine paus (1.7) on nähtavasti registraatori planeerimispaus, mille kestel on vestluskaaslasel siiski veel võimalik sõna võtta. Lõpuks signaalib registraator üleminekut uue sekvenssi juurde partikliga *mak* ja annab helistajale käsu helistada teisel telefonil. Helistaja, keda on käsu põhjendusest ilma jäetud, küsib sellele ise seletust (rida 2). Registratuuriõe lühikest vastust (rida 4) peab ta selgelt ebapiisavaks, kuna ei võta pikema aja vältel voo (arvatavasti eeldades, et vestluskaaslane jätkab) ning väljendab mittemõistmist järgmise avatud küsimusega (rida 6). Ka 7. rea vastus pole helistaja reaktsiooni järgi piisav (mikropaus ja ebakoopereeriv *mm* 9. real). Ometi otsustab vastaja kõnet lõpetada ja kasutab lõpusignaalina *palun*-vormelit. 10. rea tõusvalt ja nõrgalt hääldatud *mxmx* signaalib nähtavasti helistaja üllatust, kuid ometi võtab lõpusignaali vastu ja annab vestluskaaslasele võimaluse toru ära panna.

4.3.7. Partikli kasutusala

Vene *mxmx* ja eesti *mhmh* on oma mitmekesisuses sarnased: mõlemad on regulaarsed ja loomulikud jätkajana, küsimus-vastussekvenssi sulgeva vastuvõtuvooruna, kõnelemisõiguse üleandmise vooruna, lõpusignaali vastuvõtjana. Mõlemad märgivad ootuspärasust, mõlemad kasutatakse vooruvahetusmehhanismis (üksiesineva partikliga tagastatakse voor vestluskaaslasele, ent partiklit võidakse kasutada ka vooru ülevõtmiseks). Vähesed erinevused on statistilised ja korpuse väiksuse tõttu kaheldavad. Märkimisväärne näib see, et vene *mxmx* on sagedasem naaberpaari teine voor (vastus küsimusele, üleküsimise kinnitus). Paraku ei luba esialgsed tulemused väita, et see erinevus oleks keelelis-kultuuriline ja mitte muudest teguritest tingitud.

4.4. *nii/mak*

See osa vaatlleb eesti partikli *nii* ja vene partikli *mak* keskseid esinemisjuhte. Vaatluse alt välja on jäetud keelendid lausungisiseses osutamiskontekstis (*nüüd on `nii et ma `koodi ei tea `isikukoodi; ну так вы `mak `сразу и гово`рите что вам нужен*) kui korpusel statistiliselt marginaalsed (1–2 esinemisjuhtu allkorpusel) ning tagasisidekasutusest kauged. Partikli kasutusjuhud on allkorpuseti grupeeritud positsiooni ja funktsiooni põhjal, allkorpusete sarnasused ja erinevused on järgnevalt välja toodud.

4.4.1. Reaktsioon info soovile või -küsimusele

Kõige suurema funktsionaalse rühma moodustavad kõne põhisoovile või -küsimusele järgnevad *mak*'id. Selles positsioonis esineb *mak* enamikus vene allkorpusel kõnedes; üheski eesti allkorpusel kõnes *nii* soovile või küsimusele ei järgne. *nii* ja *mak*'i erinev esinemus võrdluskorpusel (91 *mak*'i ja 52 *nii*'d) võib olla tingitud suuresti ka sellest kasutuskontekstist.

Põhiliselt järgneb *mak* arsti vastuvõtutaja päringule ning esineb infoandmisvooru alguses eraldi intonatsioonilise üksusena. Partikliga võetakse soov vastu ja asutakse seda täitma: vajalikku infot edastama (näide 63) või otsima, vastuse tingimusi täpsustama (näide 64). *mak* võib täita ka edasilükkamise funktsiooni, osutada käimasolevale infootsingule, sel juhul on partikkel venitatud (näide 65). Ent sama järjekindlalt kasutatakse *mak*'i juhtudel, kus infoandja edastab käepärast teavet (näide 66) või algatab rutiinse vahesekventsiga (näide 67). Tiit Hennoste arvamus mööda alustab *mak* paljudel juhtudel infoandmist, milles vastaja on kindel. Usutavasti on partikli üheks funktsiooniks vestluskaaslase tähelepanu püüdmine, järgneva relevanttsuse osutamine.

(63)

p50

3 – patsient, naine

O – registratuuritöötaja, naine

1. ((звонок))

2. (0.8)

3. 3: добрый день

4. O: добрый [день, > поликлиника <]

5. 3: [подскажите] `Сойкина с`дня `как принимает.

6. (.)

7. O: так, `Сойкина она сиодня до `часу работает.

8. З: до ч- оч=хоро`шо? (.) [спасибо.]

Lõik on pärit lühikese infokõne algusest. Toru tõstnud registraatori reaktsioon viibib (paus real 2) ja helistaja alustab ise tervitusega. Seepeale tervitab infoandja vastu ning jätkab voo ruutiinse institutsiooni tutvustusega (rida 4), ent helistaja esitab tervitust lõpuni kuulamata oma infosoovi. Mikropausi järel signaalib infoandja partikliga *так* soovivooru piisavust ja mõistetavust (rida 7) ning annab asjakohase vastuse, mille helistaja pärast katkijäänud vastuvõtukordust entusiastliku hinnanguga vastu võtab.

(64)

p32

З – patsient, naine

O – registratuuritöötaja, naine

1. ((ЗВОНОК))

2. O: м поликлиника?

3. (.)

4. З: здравствуйте.

5. O: добрый день?

6. (.)

7. З: а подска`жите `как завтра работает детский оку`лист.

8. (.)

9. O: так, `завтра у нас п(.)пятница `чётное, да?

10. З: мх[мх]

11. O: [.x] так, сейчас (0.5) .xx (2.0) .xx (.) мм (.) та:к, < што-то я никак не мо`гу >

(2.2) хм (3.2) так так так? @ `вот ведь? @ ((сокрушенно, удивленно)) (.)

Збан`дуто, {Фро`лова,} .xxx (.) @ ах `вот она где, @ ((с энтузиазмом, напористо)) так, `завтра будет она с ут`ра работать,

12. З: мхмх

13. O: э с вось`ми до полдвe`надцатого.

14. З: мхмх [спа`сибо] большое.

15. O: [пожалуста.]

Näites on esitatud väiksem infokõne tervikuna. Registratuuritöötaja võtab kutsungi vastu asutuse tutvustamisega, järgneb tervituste vahetamine ja kliendi infosoov, erialaarsti vastuvõtuaja päring (read 4–7). Päringule järgneb mikropaus ja *так*, mis signaalib soovivooru vastuvõtmist (read 8–9). Seejärel algatab registraator vahesekvents, küsides helistajalt kinnitust oletusele, et kõnealune päev on paariskuupäev (selles polikliinikus sõltub arstide reedene graafik kuupäevast); helistaja kinnitab selle oletuse intonatsiooniliselt neutraalse *мхmx*-partikliga, mis vene kõnedes esineb kinnitava vastusena küllalt sageli (read 9–10). Sekvents sulgeva *так*'iga naaseb vastaja pealiinile ning asub infosoovi täitma, otsides teavet ja lükates vastust edasi (*сечас*). Märkimist väärivad partikli *так* järgnevad esinemisjuhud 11. rea voores: Pikema otsimispausi järel (mida osaliselt täidavad kuuldavad sissehingamised ja üneem *мм*) annab venitatud partikkel märku otsingu jätkumisest ja voores hoidmise soovist. Sama funktsiooni täidavad muu hulgas ka aeglasemalt hääldatud kahetsus otsingu pikalevenimise üle, kolmekordne *так* ühe, veidi ülespoole jääva intonatsioonikontuuriga, tõusva intonatsiooniga imestushüüe, otsingut saatev arstinimede loetlemine ning entusiastlik teatamine vajaliku arsti leidmisest. Ka sellele järgnev, rahulikuma ja asjalikuma tooniga hääldatud *так* võib osaliselt täita sedasama edasilükkamise funktsiooni, kuid eelkõige annab ta märku otsingu lõppemisest ja info andmise algusest, nõudes vestluskaaslase tähelepanu. Pika voores lõpus annab registraator üldise vastuse, mille helistaja võtab vastu neutraalse *мхmx*-jätkajaga, ning täiendab seda järgmises voores (rida 13). Ka sellele reageerib helistaja minimaalselt, mistõttu peab registraator vajalikuks anda selgema lõpusignaali *palun*-lausungiga (rida 15), mis saab tänulausungile peale räägitud (rida 14).

(65)

p54

З – helistaja, naine

О – medõde, naine

1. З: добрый [день. скажите] О`решникова ра`ботает щас?
2. О: [добрый день.]
3. (0.5)
4. О: **та:к**, она с=щеты`рех будет?
5. З: с четы[`рех да,] спасибо.

Lõik on pärit lühikese infokõne algusest. Helistaja tervitab ja küsib, kas tema perearst võtab hetkel vastu (1. rida). Vastaja tervitus 2. real on helistaja tervituslausungi lõpule ja soovilausungi algusele peale räägitud. Päringule järgneb poolesekundiline paus ja infoandja venitatud *так* (rida 4) – koos järgmise lausungi venitustega (*она:*, eessõna ja põhisõna venitatud algushääliku kokkusulamine *с=щетырëх*) osutab see infootsimisele ja katsele vastusvoor optimaalselt sõnastada: patsiendile antakse teada arsti vastuvõtuoja algus ning lausungilõpu tõusev intonatsioon osutab valmidusele infoandmist jätkata, kuid 5. rea vóorus võtab helistaja korduse ja üllatust väljendava *да*'ga info vastu ning tänab, osutades selle piisavaks.

(66)

p2

З – helistaja, noorem naine

О – registratuuritöötaja, naine

1. З: подска`жите, `как Фа`лангин с`дня работает.=
2. О: =**так**, за Фа`лангина работает `доктор Мар`тынова. се`водня работает она с две`нацати до че`тырнацати.
3. З: аха, а медсест`ра э-это Фа`лангина?

Helistaja 1. rea vóorus on standardne arsti vastuvõtuoja päring. Kuigi helistaja küsitud arst sel päeval mingil teadmatul põhjusel vastu ei võta, ei valmista vastusvooru planeerimine vastajale vaeva. Tema reaktsioon on kiire, ta räägib vastuvõtu-*так*'i vestluskaaslase vóorule otsa ning sõnastab vastuse kahes lausungis, rahulikult ja selgelt, ilma takerdumisraskusteta (rida 2). Helistaja võtab uue teabe vastu *аха*-partikliga ning esitab uuest infost lähtudes järgmise, täpsustava küsimuse (rida 3).

(67)

p38

З – patsient, naine

О – registratuuritöötaja, naine

1. З: здравствуйте.
2. О: добрый [день?]
3. З: [а мне] нужно (.) вра`ча `на дом `вы[звать.]
4. О: [.xx] **так**, а `кто у вас семейный доктор?

5. 3: доктор (.) Мед`ведкова=x.

Lõik on pärit kõne algusest. Helistaja tervitab ja vastutervitust lõpuni kuulamata teatab arsti kojukutsumise vajadusest (rida 3). Vastajale piisab vestluskaaslase soovi mõistmiseks juba rõhutatud võtmesõnadest (*вра`ча `на дом*), nii et juba enne vooru lõppu hingab ta kuuldavalt sisse, alustades oma vooru. Vastaja *так* osutab soovivooru piisavaks, seejärel asub ta soovi täitmiseks vajalikku infot koguma.

Paistab, et eesti partikkel *nii* võiks samuti sobida mõnesse sarnasesse konteksti, eriti edasilükkamise funktsioonis. Ometigi ei kasutata seda vestluse alguses, vestluse põhisoovi vastuvõtmiseks üheski eesti allkorpuse kõnes. Vastuvõtuaaja päringute kõnede puhul ei kasutata partikleid sõltumata sellest, kas vastust on võimalik anda kohe (näide 68) või vajab registraator aega teabe järelevaatamiseks (näide 69). Teist liiki kõnede puhul, kus helistaja põhisoov ei nõua vastajalt infot, vaid tegutsemist, kasutavad eestlased samas positsioonis vastuvõtu-*jah*'i, mille järel asuvad soovi täitma (näide 70) või täitmiseks vajalikku infot koguma (näide 71). Vene *да*'le on see positsioon võõras.

(68)

e26

H – helistaja, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: ee tere? (.) palun ütelge mis 'kellast täna 'nahahaiguste 'kabinetist e (.) vastu võtab, [kas]
2. V: [ee] kella kolmeteistkümnest kuueteist- kaheksateistkümneni on täna.
3. H: ahah, hästi, ai[täh teile]

Lühikeses infokõnes pärib helistaja arsti vastuvõtuaaja alguse järele. Infosoov järgneb tervitusele (rida 1) ja on sõnastatud täpselt, aga üneem ja mikropaus lausungi keskel viitavad planeerimisraskusele või eneseparanduskatsele. Lausungi poollangev intonatsioon osutab helistaja tahtmisele jätkata, kuid registraator alustab juba vastusvooru helistaja küsisõnale pealeräägitud üneemiga. Vastusvoor on sõnastatud standardselt, teatatakse vastuvõtuaaja algus ja lõpp. Helistaja osutab selle relevantsusele ja täielikkusele 3. rea vastuvõtupartikliga *ahah* ja hinnanguga *hästi*, seejärel tänab, andes märku vestluse lõpetamise soovist.

(69)

e1

H – patsient, vanem mees

V – registratuuriõõõtaja

1. V: registratuur tere
2. (.)
3. H: tervist. (.) ‘õõelge mulle palun ‘mis kellast hakkab täna (.) doktor ‘Kutsar vastu võtma.
4. V: ee (..) doktor=e Kutsar=e hakkab hh > ma nüõd ei ‘tea kas nüõd on ‘õõiged kellaajad meil siin, < kahe’teistkümmnest kuueteistkümmeni, aga võõite ‘kabinetist ‘järgi küsida, kaheksakend neli, neli üks seitse.

Lõõik on pärit kõõne algusest. Registratuuriõõõtaja esitluse ja tervituste vahetamise järel (read 1–3) küsib helistaja arsti vastuvõõtuaja algust. Registraator ei oska küsimusele kohe vastata ning planeerimisaja võõitmiseks kasutab vastusvooru alguses üneemi *e(e)*, mis on kahel korral kleepunud eespool olevatele sõõnadele, pause (poolesekundiline paus lausungi alguses ning väljahingamispaus *hh*) ning lausestust, mis jäõtab küsitud ajamääruse lausungi lõõppu. Lausungit lõõpetamata lausub ta kiiremas tempos vahele jäõrgneva info suhtes ebakindlust väljendava kiilungi. Vastuvõõtuaja teatab registraator standardse kellast-kellani vormeliga, seejäõrel teeb helistajale ettepaneku kontrollida info õõigsust otse kabinetist ning annab küsimata telefoninumbri, püõüdes olla võõimalikult informatiivne.

(70)

e3

H – medõõde, naine

V – registratuuriõõõtaja, naine

1. V: registratuur tere
2. H: tere, (.) ‘Riina olen, vaata kas ‘on doktor Moorõi ‘haigeid täna ‘hommiku kuhugi (.) ‘spetsialistide juurde minemas.
3. V: **jaah** (...) ma loen ‘ette sis, ‘Pohlamoos (.) Nele juurde (.) ‘Kutsar Merle,
4. (.)
5. H: [ei ole]

6. V: ['Varis] Tiiu,
7. H: ei ole
8. V: e Ivar 'Kaar,
9. H: ei ole
10. V: 'Kivilo 'Siim,
11. (.)
12. H: ei ole
13. V: 'Kilt 'Sirli?
14. (.)
15. H: ei ole
16. V: e 'Kübar 'Anu?
17. (.)
18. H: ei ole
19. V: 'Rohutirts (.) Mari'anna.
20. (.)
21. H: ei ole
22. V: .hh nii, sis ma vaatan 'Miku juurde. (.) .hh ee (.) 'Roni Tiit,
23. H: mqm

Helistaja on perearsti medõde. Peale tervituste vahetamist esitleb ta ennast ja palub registraatoril järele vaadata, kas tema arsti haigetest on keegi selleks hommikuks eriarsti vastuvõtule registreeritud. Registraator võtab soovi vastu venitatud *jah*'iga, peale pikemat otsimispausi teeb ta ettepaneku kõik eriarstide juurde registreerunud ette lugeda (temal ei ole andmeid patsientide perearsti kohta) ning alustab loetlemist Nele Pohlamoosi_juurde registreerunutest. Helistaja lühikesed eitavad reaktsioonid annavad märku, et tegu ei ole doktor Moori patsiendiga ning registraator võib peatumata loetelu jätkata. Mainimist väärrib, et näitelõigust palju pikema kõne lõpuks selgub: ühtegi doktor Moori patsienti sel päeval mujale registreeritud ei ole. Järelikut ei saa 3. rea *jaah* kuidagi olla jaatav vastus 2. rea *kas*-küsimusele, see väljendab pelgalt soovi vastuvõtmist ja ehk ka nõusolekut soovi täita (Tiit Hennoste kogemust mööda väljendab venitatud *jaah* pigem koguni kahtlust kui jaatust). Eelduspäraselt kasutatakse selles kõnes ka partiklit *nii*: 22. real tähistab registraator sellega üleminekut ühe eriarsti nimekirja juurest teise juurde.

(71)

e11

H – helistaja, naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: .h tere. (.) ma paluks `kõrva `nina ja `kurguarsti juurde=h.
2. (...)
3. V: **jaa**, isiku`kood [palun.]

Esimeses voorus palub helistaja peale tervitust registreerida end eriarsti juurde. Peale tehnilist pausi annab vastaja märku soovi vastuvõtmisest *jaa*-ga ning alustab vahesekventsi, küsides helistajalt registreerimiseks vajalikku infot (isikukoodi, mille alusel saab ta helistaja andmetele ja olekumuutustele juurdepääsu).

Keelekandjate väitel ei tundu soovile järgnev *nii* päris ebaloomulik; ometigi ei esine see eesti allkorpuses kordagi. Allkorpuste erinevus võib teatud määral olla tingitud ka välisteguritest: arstide rohkus polikliinikus (mis on vene elanikkonnaga tööstuslinnades osutunud suuremaks), graafiku muutuste sagedus (kas arstide töögraafik on püsiv või muudetakse sageli) jms määravad seda, kas registraatorid annavad infot peast või vajavad viivitust vastuvõtjaja järelevaatamiseks. Siiski tundub, et *mak*'i regulaarset kasutust ja *nii* puudumist infosoovi järel ei saa põhjendada pelgalt välisteguritega: mõlemas allkorpuses on nii ootuspäraseid ja sagedasi kui ootamatuid ja harvaesinevaid infosoove, mis ei paista mõjutavat korpusesisest partikli kasutust. *mak*'ile on see positsioon registratuurikõnedes loomulik, *nii*'le aga mitte.

4.4.2. Reaktsioon soovile

Võiks arvata, et *mak*'i kasutus vestluse põhisoovi vastuvõtjana on pelgalt registratuurikõnede rutiin. Ometigi kasutavad *mak*-partiklit palve/soovi ja vastuse vahel ka registratuuri helistajad. Tundub, et *mak* osutab ka siin soovi relevantsusele ning täpse ja olulise info andmise algusele (näide 72).

(72)

p48

3 – patsiendi sugulane, keskealine naine

O – registratuuritöötaja, naine

1. З: [а:] (.) вра'ча на дом 'можно вы[звать?]
2. О: [..xx] а 'кто у вас семейный [доктор?]
3. З: [·'Чурико]ва.
4. (.)
5. О: а што случилось?
6. З: да у меня ба'буля, жи'вот болит, же'лудок видимо или што-то.
7. (1.0)
8. О: прит'ти сюда не 'смогут, да?
9. З: не, она у меня не хо'дячая.
10. О: ммхmx. (1.2) та:к (4.5) говорите пожалуйста фа'милию?
11. З: так, Любимова Ольга, (.) восемьдесят один,
12. (1.8)
13. О: та:к, (.) адрес?
14. З: Кингисепа тринадцать девятнадцать.
15. (.)
16. О: Кингисепа тринадцать?
17. З: девятнадцать.
18. О: девятнадцать. ..xx так и што:?' боли в животе?
19. З: да, в животе, в желудке там видимо.
20. (1.0)
21. О: .x (.) так, та: рвоты нет тош[но-]

Näitelõik algab helistaja küsimusega arsti kojuvisiidi võimalikkusest (rida 1). Registratuuritöötaja küsib seepeale harjunult (pealerääkimine vooru alguses) perearsti nime. Paistab, et ka helistaja on vestluse reeglitega hästi tuttav, sest ta annab küsimusele vastuse pealeräägituna enne vooru lõppu. Poolesekundilise, nähtavasti tehnilise pausi järel pärib registraator kaebuste järele. Helistaja vastusest selgub, et tegemist on vanainimese ebamäärase kõhuvaluga. Järgmises vahesekventsisis pikema pausi järel uurib registraator, kas koduvisiit on tingimata vajalik (ometigi on tema eitavas vormis küsimuse eelduseks vanuri võimetus tulla ning helistaja vastus kinnitab selle, mainides, et haige ei liigu omal jalal; vastuse ootuspärasusele osutab ka 10. rea vastuvõtu-*mxmx*). Venitatud *так* kahe pausi vahel annab märku tegevuse jätkumisest (nt kestavast andmete ülesmärkimisest) või teisele tegevusele üleminekust, registreerimise juurde asumisest.

Järgneb palve öelda haige nimi, millele helistaja reageerib vastuvõtu-*mak*'i ja infoandmisega. Võimalik, et *mak*'i kasutus osutab kõneleja teadlikkust registratuurikõne rutiinist: ta tunneb eelnevas lausungis ära ülemineku järgmise, registreerimissekventsi juurde. (Helistaja harjumust rutiiniga näitab seesama voor, kus ta ei anna registraatori palve konkreetsusest hoolimata üksnes perekonnanime, vaid ka eesnime ja – hästi ajastatud mikropausi järel – vanuse. Lähedat tutvust rutiiniga näitavadki muuseas üles helistajataolised keskealised naised, skaala teises otsas asuvad noored mehed). Kuid samuti signaalib *mak* nähtavasti järgneva teabe olulisust, nõudes vestlusekaaslaselt pingsat tähelepanu. Ülesmärkimise järel lausub helistaja jällegi sekventsi sulgeva ja edasilükkava kergelt venitatud *mak*'i, asudes uue küsimussekventsi juurde. Pärast mittekuulmisest või mittemõistmisest tingitud parandust (read 16–17) markeerib ta *mak*'iga nähtavasti piiri kahe parandussekventsi abil: kahe järgneva küsilausungiga naaseb ta jällegi kõne alguses mainitud visiidipõhjuse juurde (kõhuvalu). Helistaja reageerib üleküsimisele kinnitavalt, lisades täpsustuse (oletatavasti maovalu). Järgneb ülesmärkimise paus, selle lõppu tähistav *mak* ja sümptomeid täpsustav küsimus.

Partiklit *mak* kasutatakse naaberpaari liikmete vahel järjekindlalt. Ka *nii*'d sobib keelekandjate sõnul kasutada selles positsioonis teatud funktsioonide täitmiseks; ometi ei leidu korpuses selle kohta ainsatki näidet. Kindlasti väärrib see edasist uurimist, praegu saame vaid osutada tähenduslikule erinevusele.

4.4.3. Reaktsioon pooleliolevale infole

Näiteid *nii*'st ja *mak*'ist reaktsioonina pooleliolevale infole ei ole korpuses arvestatavate järelduste tegemiseks piisavalt. Vene *mak* on esinenud poolelioleva infoandmise järel kaks korda (näited 73, 74). Eesti *nii* on sarnases positsioonis esinenud ühel korral (näide 75). Siiski tundub, et erinevus allkorpuste vahel on oluline: vene *mak* esineb küsimus-vastus sekventsides vastusvooru järel, mis lõpeb jätkuva intonatsiooniga ning esitab küsitud info vaid osaliselt – mõlemad vestluskaaslased teavad, et infoandmine veel jätkub. Jätkaja-*mak* on häälstatud neutraalselt ning pigem registreerib ühe infoüksuse vastuvõtmist kui innustab jätkama. Ainus eesti *nii*, mida on võimalik jätkajana käsitleda, esineb selgelt lõpetatud parandussekventsi vastusvooru ja poolesekundilise pausi järel. Selle tõusev intonatsioonikontuur ja pausijärgne positsioon osutavad nii innustusfunktsioonile kui sellele,

et eelmist vooru ei käsitle *nii*-ütleva piisavana vastusena parandusealgatusele. *nii*'d on selles kontekstis võimalik käsitleda ka uue paranduse algatusena.

(73)

p23

З – arst, keskealine naine

О – registraator, noorem naine

1. З: 'э: мо'ё, 'каждый ['день] ((жалобно, эмоционально))
2. О: [хх] 'четыре у вас.
3. З: че[тыре, пять]
4. О: [Баба]'дусе двацать восемь 'трицать один,
5. (.)
6. З: **так,**
7. О: Вабадусе двацать восемь 'семдесят восемь,
8. З: двацать восемь 'трицать один? [(.) двацать восемь]

Lõik on pärit arsti ja registraatori kõnest. Eespool on arst küsinud temale sel päeval registreeritud koduviitide ja registraator tundnud talle kaasa visiitide rohkuse üle. 1. real vannub arst kaeblikult, kurtes igapäevast suurt koormust. 2. real esitab registraator täpse visiitide arvu, mille peale kaebab arst jällegi liigse koormuse igapäevasust, jätkates visiitide koguse rõhutamisega 1. rea mõtet. Sellega paralleelselt alustab registraator aadresside loetlemist. Esimesele aadressilausele reageerib arst mikropausi järel vastuvõtu-*так*'iga, märkides selle tähtsust ja terviklikkust, üleminekut olulise infoandmissekvents'i juurde. *так* on hääldatud neutraalse poollangeva intonatsiooniga – mõlemale vestluskaaslasele on selge, et infojagamine jätkub (visiite on neli). Jätkaja järel esitab registraator teise aadressi, mis erineb esimesest ainult korterinime poolest, ning rõhutab intonatsiooni ja rõhuasetustega seda erinevust. Arst satub sellegipoolest kimbatusse ja alustab 8. real paranduse algatuse.

(74)

p25

З – helistaja, naine

О – registratuuritöötaja, noorem naine

1. 3: [a] скажите сегодня завтра как Маслютик прини[мает?]
2. O: [ш:ас]
минуч:ку, (.) сегодня она работает с пятнадцати до девятнадцати,
3. 3: [так]
4. O: [.xx] завтра четное пятница, с тринадцати до семнадцати,

Tegemist on lühikese infokõnega. Esimeses reas küsib helistaja arsti vastuvõtuaegu helistamise päeval ja järgmisel päeval. Registraator reageerib edasilükkava üks-hetk lausungiga ning mikropausi järel annab info helistamispäeva kohta. Infolausungi lõpuintonatsioon on kergelt langev, mõlemad vestluskaaslased teavad, et infoandmine jätkub (küsitud on kahe päeva aegu). Samaaegselt *так*'iga alustabki registraator järgmist infovooru, mille alguses tuletab ta meelde, et tegemist on libiseva graafiku päevaga.

(75)

e57

H – registratuuriõde, noorem naine

V – meditsiinitöötaja, vanem naine

1. H: [ma=olen] `Liina, (.) kuule? (.) vaata see, (.) noh e Kai käskis nüüd selle `ukse siit `kinni panna selle `kiirabi vaheukse. (.) e oled `teadlik jah.
2. V: ei ole?
3. H: ei ole? (.) aa. aga ma (.) tändab `Janne {üts aga} kus `tema siis oma koristus`võtmeid siia saab tuua kui see `uks õõseks `kinni läheb. (.) no tändab kui `mina ära lähen `poole `viie ajal.
4. V: oota `sina `millise ukse sa paned [kinni.]
5. H: [no selle] `kiirabi vaheukse siit, mis se kiirabi kasu- (.) no tändab see `kiirabi ja `meie vaheline uks=e.
6. (0.5)
7. V: [nii?]
8. H: [{}-] `Kai käskis selle nüüd õõseks `kinni panna noh, (.) see tähendab seda et ma län pool viis ära panen ta ju `kinni. (.) aga `Janne ütles et tema võtab siit neid (.) `võtmeid ja `röntgen võtab siit neid `võtmeid ja `nädalavahetusel võetakse neid `võt[meid ja]

9. V:

[aga aga] `surnukuuri võti

on `ka ju seal [{kapis} .]

Suhtlejad on sama haiglamaja töötajad. Registratuuriõde helistab vanemale kolleegile, et küsida nõu. 1. real tutvustab ta ennast ja – riivamisi – probleemolukorda (kiirabi vaheuks kästi kinni panna) ning küsib, kas kolleeg on asjast teadlik. Tema küsimus on vormistatud vastust pakkuvana, see esitab oletuse ja ootab vestluskaaslaselt kinnitust, ning eitav vastus valmistab temale suurt üllatust. Ta reageerib üllatatud üleküsimiskordusega ning info uueks osutava *aa'*ga ega oska esialgu jutuga edasi minna (3. rea voo alguse planeerimisraskused ja ümbersõnastamine). 3. rea voo sõnastab ta ukse kinnipanekust tingitud mured. Vestluskaaslase jaoks see voo olukorda ei selgita ning 4. reas algatab ta paranduse, küsides, mis uksest juttu on. Vastusvoo sees seletab helistaja seda täpsemalt, kuid ikkagi jääb kolleegile arusaamatuks, milles probleem seisneb. Poolesekundilise pausi järel innustab ta tõusvalt hääldatud *nii'*ga vestluskaaslast jätkama ning probleemi lähemalt tutvustama. Vestluskaaslane järeldeb pikemast pausist isegi, et ta seletus ei ole olnud piisav, ning alustab *nii'*ga ühel ajal korrapärasemat ja üksikasjalikumat üleseletust. Nüüd saab kolleeg juba probleemist aru ning lisab pealeräagituna ka helistajal märkimata jäänud probleemitahu (surnukuuri võtmete kättesaamatus), lülitades arutlusse.

4.4.4. Sekventsi lõpetaja

Sekventsipiir on sagedasim partikli esinemiskontekst mõlemas allkorpuses. Partikkel võib esineda nii kolmanda voo küsimus-vastus paaride järel (näited 76, 77 rida 13) kui ka pikemate, sees- ning järellaiendatud sekventsides lõpetajana (näited 77 rida 11, 78, 79). Selles positsioonis tähistab partikkel piiri, üleminekut teise (ala)teema või kõnefaasi juurde. Partikli lausujaks, sekventsi lõpetajaks, on üldjuhul selle algataja; tavaliselt kuulub see roll registraatorile, kes pädevama õigusega tegevust ja seega ka vestlust juhib (ülemineku-*nii* ja juhirolli vahekorrale juhib tähelepanu Leelo Keevallik artiklis “The deictic *nii* in interaction“, ilmumas). Aga ka helistaja kõne initsiaatorina saab vestlust juhtida ja uusi sekventse algatada. Näite 78 kahe järjestikuse voo *nii'*d (read 36-37) ilmestavad situatsiooni, kus registraatori õigus teemat lõpetada ja helistaja õigus teemat vahetada langevad ajaliselt kokku. Sekventsi lõpu partikkel järgneb tavaliselt vestluskaaslase voo, aga ka kirjapanekupausile (näited 76, 79 rida 8) või lausuja enda mõttearendusele (näide 79 rida 33). Mõlema allkorpuse partiklid häälduvad eraldi intonatsiooniüksusena, enamasti poollangeva jätkuintonatsiooniga; juhtudel,

kui sekventsi lõpetajaks ja algatajaks on sama kõneleja ning sekventsipiiril toimub hääletooni või -kvaliteedi muutus, kuulub piiripartikkel hääletoonilt kokku uue sekventsi alguslausungiga (näide 79 rida 33, samuti näide 62, 4.3.6).

(76)

e44

H – arst, naine

V – registratuuritöötaja, vanem naine

1. H: [tervist,] kule tahaks gastro'skoopiat, doktor 'Alpikann siin.
2. (.)
3. V: ahah? (...) ee 'neliteist sep'tember kas: (.) kell 'kaheksa sobib=h.
4. H: jah, ma arvan 'küll.
5. (0.5)
6. V: **nii**, kuidas 'nimi on.

Arst helistab registratuuri sooviga haigele uuringu aeg kinni panna. Esimesel näitelõigu real esitab ta oma soovi ja tutvustab ennast, mispeale registraator signaalib soovi vastuvõtmist ning asub seda täitma. Pärast 3. voozu pikka otsimispausi kontrollib ta leitud uuringuaja sobivust. Järgmise rea voozus nõustub arst pakutud ajaga ning poolesekundilise pausi järel küsib registratuuritöötaja patsiendi nime, osutades *nii*'ga aja fikseerimise lõppu ja üleminekut registreerimise juurde.

(77)

p65

З – haige sugulane, noor naine

О – vanemõde, keskealine naine

1. О: семисят три, (.) какие `жалобы скажите.
2. (.)
3. З: затруд`нённое очень ды`хание, [не] хватает `воздуха ему.
4. О: [аха,]
5. О: затруд`нён[ное] (.) ды`хание, (.) а в-`скорую не вызы`вали?
6. З: [мк]
7. З: нет, не вызы`вали. (.) `вот хотели вра`ча вызвать.

8. O: ну вы (.) смот`рите по состо`янию если мало ли ухуд`шение будет [то
`ско]рую вызовите `ладно?
9. З: [мхмх.]
10. З: ко`неч[но.]
11. O: [.хх] так, э `кодовый замочек есь у вас в две[рях?]
12. З: [да,] че`тырнацать `восемдесят
[код.]
13. O: [так,] че`тырнацать `восемсят код, (.) теле`фон какой?

Näitelõigust eespool on helistaja palunud saata arst koju ning vastaja teinud selgeks, kuhu ja kellele arst saata tuleb. Esimesel real kordab ta üle haige vanuse ning pärib kaebuste järele. Saanud teada, et haigel on hingamisraskused ja õhupuudus, küsib ta, kas kiirabi ei ole kutsutud (rida 5). Eitava vastuse järel soovib registrator haige seisundit jälgida ning ägenemise korral kiirabisse pöörduda, küsides vestluskaaslaselt kinnitust (*ладно?*). Vestluskaaslane nõustub soovitusel nii lausungi keskel pealeräägitud langeva *мхмх*-partikliga (rida 9) kui soovitusel järgneva rõhutatud *конечно*-vooriga (rida 10). Peale kinnituse saamist naaseb registrator selle olulise kõrvalepõike juurest haige andmete täpsustamise juurde, mida tähistab 11. rea vooru alguse *так*. Küsimusele koodlukust vastab helistaja jaatavalt ja annab koodi. 13. rea vooru alguse *так* võtab selle info vastu koos koodi kirjapanekukordusega, järgneb uus andmeküsimus.

(78)

e64

H – patsiendi õde, vanem naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: e e ma tahtsi- aga `öelge kas ma näiteks tema juurde `saan järje[korda.]
2. V: [jaa] (.) `meie juurest siit
`saa[tegi.]
3. H: [mhmh]
4. (.)
5. V: `soovite panna.
6. H: ma `tahaks jah.
7. (.)

8. V: **nii**, [ee]
9. H: [`ðe] panna.
10. V: `ðe, kas te tema nüid, kuidas tal `nimi on.
11. H: `Talve `Alma.
12. (.)
13. V: `on ta käinud siin [ka.]
14. H: [jaa] on, ta `pidevalt käib.
15. V: `Talve.
16. (.)
17. H: jah.
18. (...) ((V toksib arvutisse))
19. V: jaa, (.) **nii**, (.) e `kümnes september kell `kolmteist viis`kümmend.
20. (.)
21. H: otot, (.) ma `vaatan siin
22. V: see on `esmaspäevane päev.
23. H: `esmaspäevane päev ja?
24. (.)
25. V: `kolmteist `viiskend.
26. (.)
27. H: `kümnes, jah.
28. V: kas ta `saab nii.
29. H: e [kolmteist]
30. V: [siis on] nagu `õhtupoolne vastuvõtt [põhiliselt,]
31. H: [* mhmh *] kolm`teist? (.)
`viis[kümmend]
32. V: [viiskümmend] jah.
33. H: mhmh hästi.
34. V: `sobib jah.
35. H: mhmh, [jah.]
36. V: [mhmh,] **nii**, [panin `kinni.]
37. H: [**nii** otot mul] on teile `veel üks `kü[simus.]
38. V: [jaah?]
39. H: e see, (.) mis `kellani teil see `labor see `vere e m töötab.

Tegemist on pika kõnega, milles vanem naisterahvas registreerib oma õde eriarsti juurde. Näitelõigust eespool on helistaja uurinud arstiga ühenduse võtmise võimalusi ning välja selgitanud, et sel nädalal arst enam vastu ei võta. Esimesel real küsib ta, kas on võimalik ette registreerida, ning saab registraatorilt kinnituse. Ta võtab selle teatavaks kinnituse lõppu pealeräägitud *mhmh*'iga (rida 3) ning registraator täpsustab järgmisel real, kas helistaja soovib kohe registreeruda. Saanud helistajalt kinnituse, lausub ta partikli *nii* ning kavatseb voo ru jätkata, kuid järgmine lausung jääb vestluskaaslase pealeräägitud täpsustuse tõttu pooleli. Selle tõttu on raske midagi kindlat väita 8. rea *nii* kohta, kuid nii teiste korpuse kõnede eeskuju kui järgmine registraatori küsimus (nimepäring) lasevad oletada, et *nii* on piirimarker, signaal eelmise faasi lõpetamisest ja üleminekust andmete täpsustamise juurde. Seda tõestab ka kerge intonatsiooni langus. Järgnevalt tehakse kindlaks õe nimi (read 10–11) ja olemasolu andmebaasis (read 13–19). 19. rea voo ru *jaa* andmete sisestamise pausi järel viitab oletatavasti nimepõhise otsingu tulemuslikkusele või vastuvõtuaja leidmisele, järgnev *nii* nõuab helistaja tähelepanu järgmiseks alateemaks, sobiva aja kindlakstegemiseks. Pärast pikka täpsustuste ja paranduste jada (read 21–35) tähistab registraator selgelt registreerimise lõppu: 36. rea voo ru *mhmh* on tõenäoliselt eelneva parandussekventsi (read 34–35) lõpetaja, *nii* ja eksplitsiitsema lõpulausungi *panin kinni* abil teatab registraator registreerimise õnnestumisest, sulgedes teema (ja ehk pakkudes võimaluse kõnet lõpetada). Järgmise voo ru *nii*'ga (rida 37) kinnitab ka helistaja eelmise teema ammendatust ning avab järgneva küsimusega uue teema.

(79)

p42

З – haige lapse ema tuttav, naine

О – registratuuriõde, naine

1. О: а што случилось?
2. (.)
3. З: темпера`тура?
4. (.)
5. О: {а} ка`кая?
6. З: {ну меня попросили} @ `триц восемь и `пять, @ ((нарочито уверенно)) (.)
* я не знаю ре`бёнка, мне просто не дозво`няться из магазина. *
7. (0.8)

8. О: .xx (.) **так**, сколько `лет?
9. З: пят`нацать лет.
10. (0.5)
11. О: .x а фа`милию пожа^лу[ста.]
12. З: [Ла]`гашина (.) Ма`рия. ((громкие голоса в регистратуре))
13. О: как?
14. (.)
15. З: Ла`гашина Ма`рия.
16. О: `первая буква (.) [ `ла?]
17. З: [`эл] `эл (.) Ла`гашина.
18. О: Ла`гашина [да?]
19. З: [да.]
20. О: просто здесь много на`роду [и:: не] рас`слышать.
21. З: [{}]
22. (.)
23. О: Ла`гашина? (.) Ма`рия, да?
24. З: да.
25. (0.5)
26. О: .x `адрес?
27. З: Мессершмидта три`нацать сто `пять.
28. (.)
29. О: `Мессершмидта тринадцать, (.) `сто `пять. .x **так**, там `кодовый замок у [них на две`рях?]
30. З: [{} ой я `даже} не] `знаю.
31. О: вот, надо обя`зательно это знать, [а то вра-]
32. З: [ну если `што] пере- пере`звоним
33. О: врач [п- врач] при`дёт `так, теле`фон до`машний у них `есть?
34. З: [{}]
35. (.)
36. З: не (.) `дали мне ниче`го.
37. О: м `очень `плохо. (.) .xx ну `всё тогда `ждите.

Helistaja kutsub arsti tuttava lapsele, kuna mingil põhjusel ei saa lapse ema seda teha. Lõigust eespool on vestluskaaslased vahetanud tervitused ning helistaja palunud perearstile koduvisiit registreerida, järgneb andmete kogumise sekvents. 1. real pärib registraator kojukutse põhjuse järele. Helistaja ühesõnaline vastus (rida 3) on rõhutatud hüüatus – see mõjub veidi ebaadekvaatsena, sundides registraatorit paluma täpsustust. Järgmises vastusvoorus (rida 6) tunnistab helistaja oma teadmatust, põhjendades seda vahendajarolliga; keset vooru siiski teatab ta kindlatooniliselt (silmnähtavalt suvalise) palaviku määra, jättes põhjenduse katki – annab registraatorile võimaluse formaalsed registreerimisnõuded täita. Kirjutamispausi järel osutab registraatori *mak* sellele, et kaebusi puudutav kõneosa on lõppenud, juhatades sisse uue küsimus-vastussekvents (rida 8). *mak* võib markeerida siin ka piiri sissejuhatava ja keskosa vahel: esimeste, perearsti ja kaebusi selgitavate küsimuste põhjal otsustab registraator muuhulgas, kas (kindla) arsti koduvisiit on võimalik ja vajalik, järgmised küsimused kuuluvad otsesemalt registreerimise juurde. Järgnevalt täpsustatakse vanus (read 8–9), nimi (read 12–24, mitmed parandused halva kuuldavuse tõttu) ning aadress (read 26–29). Real 29 kordab registraator aadressi kirjapaneku ajal üle ning tähistab üleminekut järgmise alateema juurde neutraalse *mak*'iga. Küsimusele koodluku olemasolu kohta ei tea helistaja jälle vastata ning saab registraatorilt rõhutatud manitsuse (read 31, 33); real 32 pakub ta olukorrale hädalahendust, ent registraator jätab selle tähelepanuta noomitust jätkates. 33. rea vooru keskel katkestab ta noomituse ja naaseb registreerimisrutiini juurde, kus sissepääsutakistuse kahtluse korral küsitakse kodutelefon. Üleminekut tähistab järgneva küsimusega samas toonis energiliselt hääldatud *mak* (rida 33). Ka sellele küsimusele ei oska helistaja vastata ja lükkab vastutuse enda pealt ära tugevalt rõhutatud umbisikulise verbivormiga (*he* (.) `danu). Viimases voorus saab ta registraatorilt emotsionaalse negatiivse hinnangu ning lõpetamist signaaliva käsu oodata (rida 37).

Ka helistaja võib kasutada partiklit sekvents lõpetamiseks. Helistaja osutab *nii/mak*'i kasutamise sekvents lõpus teemavahetust (näited 80, 81): täpsustuste ja paranduste puhul, mida kõneleja käsitleb samasse teemasse kuuluvana, partiklit ei kasutata. Teemavahetus on registratuurikõnedes harv (harilikult helistatakse lahendamaks kindlat olukorda ning püstitakse ühe teema piires kogu vestluse kestel), nõnda ka helistajapoolsed *nii*'d või *mak*'id sekvents lõpetajana.

(80)

e14

H – helistaja, noorem naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: tere? (.) ma olen veel `uuesti, ma tahtsin `küsida et kas `naiste nõuandlasse (.)
panete (.) `teie või saab `kabineti[st.]
2. V: [ee] `kabinetist.=
3. H: =`kabinetist jah.
4. V: üheksakend neli kuus viis neli.
5. H: kuus viis neli, (.) **nii=m** (.) aga `seda oskate öelda kas=e (.) `kuna see (.)
`Maigi Mo`giila on.

Näitelõigu esimene rida on pärit lühikese kõne algusest. Patsient helistab tagasi, kuna talle meenub miski küsimata jäetu. Pärast valikvastuse ja vajaliku telefoninumbri saamist kordab ta numbri lõpu üle ning mikropausi järel sulgeb sekventsipiiritleva *nii*'ga. Leelo Keevallik on osutanud, et *nii* tähistab tõenäoliselt just numbri ülesmärkimise, kirjutustegevuse lõppu, kuna see on tegelik sekventsipiiritleva lõpp-punkt, kustmaalt üleskirjutaja vabaneb edasiseks vestluseks. *nii*, millele on otsa hääldatud lühike planeerimisüneem, juhatab samuti sisse järgmist küsimust konsultantiarsti tuleku kohta. Kuigi 5. rea voo küsimus on 1. rea voo omaga seotud (Maigi Mogiila on maakonnalinna günekoloog, kes väikelinna naiste nõuandlas mõned korrad kuus käib), osutab 5. voo *nii*'le järgnev vastandav sidesõna ja rõhutatud pronoomen koos *nii*'ga, et helistaja käsitleb küsimust vähemalt eraldi alateemana.

(81)

p34

З – helistaja, noor mees

О – registratuuritöötaja, naine

1. З: будьте доб`ры подска`жите пожалуйста `доктор `Барс (.) `как сегодня работает?
2. О: мм так, се`водня она с двух до шес`ти.
3. З: так, [д-д] с `двух до шес`ти,
4. О: [{м}]
5. О: [да]

6. З: [.xx] а вот е`щё один вопрос она `где принимает на Коми`саров [{вот}] тут или (.) [{дру`гой адрес}.]

Näitelõigu esimesel real pärib helistaja arsti vastuvõtutaja järele. Vastaja annab vastuse väikese viivitusega (üneem *мм* ja partikkel *так*). Helistaja võtab uue info vastu neutraalse *так*'i ja eelmise vooru osalise kordusega (rida 3), mida vastaja tõlgendab nähtavasti paranduse algatusena ning järgmises voorus üle kinnitab (rida 5). Helistaja jätkab aga samal ajal oma vooru (litereeringus on voorujätk pealerääkimiste selgemaks esitamiseks tõstetud reale 6) küsimusega, kummas arstiabikeskuses tema arst sel päeval vastu võtab. Seega on 3. rea *так*'i kasutus seotud ka üleminekuga ühe teema juurest teise juurde (6. rea vooru eelteade *а вот ещё один вопрос* näib osutavat sellele, et helistaja käsitleb oma küsimusi iseseisvana).

Tundub, et vene registraatorid kasutavad piiripartiklit mõnevõrra sagedamini, kaudselt nähtub see ka *так*'i suuremast esinemissagedusest korpuses. Kuid pole teada, kuivõrd sõltub see kõne- ja keelevälistest teguritest: allkorpuses valitseva koduvisiitide või ambulatoorsete vastuvõttude registreerimise rutiini erinevusest, andmebaasi eripärast (nt kas registreeritava teatud andmed märgitakse eraldi või ühte lahtrisse), registraatori harjumusest.

4.4.5. Järelduse vormistaja

Eraldi rühma vene allkorpuses moodustavad intonatsiooniliselt järgneva lausungiga kokkukuuluvad *так*'id, mis vormistavad järeldust vestluskaaslase voorust või kogu eelnevast kõnelõigust. *так* loob loogilise seose temale järgneva lausungi ning vestluskaaslase eelmise vooru vahel. Huvitaval kombel on *так*'iga algavad järelduslausungid kas otsesed või kaudsed direktiivid ja nende eeldatav vestluskaaslase tegevus on vastandatud tema tegelikule eelnevale tegevusele (näited 82, 83). Nähtavasti kannab *так* nii järeldavat kui vastandavat tähendust. Seda kinnitab positsioonilt ja funktsioonilt lähedaste järeldusevormistajatega *так* ja *так что* minimaalpaaride kõrvutamine: *так что приходи* oleks puhas kokkuvõte eelnevast jutust ja võiks (aga ei pruugiks) ka eelnevale kokkuleppele viidata, *так приходи* osutaks sellele, et eelnevalt ei olnud vestluskaaslasel seda kavatsust. Vastandustähendus on omane ka sõnaraamatunäidetele järeldavast sidendist: /1/ *Нигде не найдут. – Так сыскать его!*; /2/ *Ты умереть не мог со славой, Так удались* /--/ (ССРЛЯ 1963: 49).

(82)

p39

З – vanemõde, naine

О – haiglatöötaja, mees

12. З: [x] у нас здесь в-в (.) пришли в-в (.) проводят кажется для ком`пьютера какие-то в прово`да, (.) и вот `им `нужен э`лектрик.

13. (.)

14. О: а, на поли`клинику элект[рик?]

15. З: [да,] на поли`клинику.

16. О: **так** вы: не сю`да [зво`ни]те,

17. З: [.xx]

18. О: вас обслуживает Ва`силь, в инфекци`онном отде`ле[нии.] ((несколько раздраженный тон))

19. З: [аах?] ой про[`стите по`жа]луста, а вы не под`скажете как туда зво`нить.

Polikliiniku vanemõde helistab registratuurist haiglasse, kuna tehniline abi on asutustel ühine. Real 1 kirjeldab ta lahendamist vajavat olukorda (polikliinikus pannakse arvutijuhtmeid ja panijatel on vaja elektrikut, mida paluja palve kaudsustamiseks tugevalt rõhutab). 3. real pakub haiglatöötaja tõlgenduse eelmisest voo­rust, täpsustades abivajaja­üksust. Vestluskaaslase kinnituse järel teatab ta, et tema numbril helistatakse asjata, polikliinikule on kinnistatud teise osakonna töömees (5. ja 7. reale pealerääkimiste tõttu paigutatud tervikvoor). 5. rea voo­ru alguse *так* loob ühtaegu järel­dusseose eelneva jutuga ning vastandusseose helistaja teguviisiga. Voor tervikuna on kaudne direktiiv, mis kirjutab vestluskaaslasele ette teistsuguse toimimisviisi. Vestluskaaslane signaalib arusaamist sellest infostaatuse muutuse markeerimisega (tõusva intonatsiooniga *aa(x)*, mis on nii infokäsituspartikli kui afektiivse imestus- või kahetsuskeelendi moodi), rõhutatud vabandusega ning soovitatud teguviisi suhtes relevantse küsimusega.

(83)

p47

З – helistaja, noor naine

О – registratuuritöötaja, keskealine naine

1. З: =а как Шленду`хова принимает?

2. (0.5)
3. O: та:к, < `доктор Шленду`хова, > .xx она севодня будет с `трех до се`ми.
4. З: аа?
5. (0.8)
6. O: мм пожалуста.
7. З: а (.) мне вра`ча бы вызвать, у меня у ре`бёнка темпера`тура.
((растерянно))
8. (0.5)
9. O: ну **так** вы `так `сразу и гово`рите что вам `нужен
10. (1.2)
11. З: {-} у неё `трицть `восемь и `девять. (0.8) три `годика ре`бёнку.

1. rea küsimus on pärit kõne algusest, see on otse kutsungi vastuvõtmisvoorule otsa räägitud. Registraator pausijärgne venitatud *так* ja aeglane kordus *доктор Шлендухова* osutavad otsingu käimisele; leidnud ajagraafikust vajaliku nime, annab registraator vastuse. Selle võtab helistaja vastu info uudsust (ja järsu tõusva intonatsioonikontuuri järgi üllatust) signaaliva *аа*'ga. Kuna helistaja ei esita uut küsimust ega algata kõne lõpetamist, annab registraator 5. rea pausi järel ise lõpusignaali. Helistaja lükkab aga selle tagasi (tema voor seitsmendal real algab vastandava *а*'ga), esitades tinglikus vormis soovi ja selle põhjenduse. Ta hääл reedab nõutust ning laseb seega aimata 5. rea pausis hesitatsiooni. Registraatorile on soov siiski mõnevõrra ootamatu (8. rea paus) ning 9. rea direktiivse vooruga osutab ta vestluskaaslase suhtlusveale, sidudes vóorus soovitatud teguviisi eelmise vóору olukorrajeldusega ning vastandades seda helistaja eelnevale suhtlustegevusele. Järeldust ning vastandust loovale *так*'ile eelneb intensiivsuspártikkel *ну*. See direktiiv on õigupoolest kaudne noomitus, kuna helistajal ei ole enam võimalik selle järgi toimida – ka vóору ütleja saab sest aru, kuna jätab vóору intonatsiooniliselt ja grammatiliselt lõpetamatuks, vóору lõpp justnagu kustub ära. Pikema pausi järel, mille kestel otsib registraator nähtavasti vajalikku kausta, hakkab helistaja probleemi lähemalt kirjeldama, rõhutades olukorra tõsidust (kõrge palavik väiksel lapsel).

Eesti *nii*'le on see funktsioon võõras. Sarnast funktsiooni täidab liitpártikkel *nii et*, mis vormistab järeldusi või kokkuvõtteid nii lausuja enda (näide 84) kui vestluskaaslase jutust (näide 85). Vene allkorpuses vastab sellele pártikkel *так что* (näide 86), mis esineb küll

märkimisväärselt vähem. Leelo Keevalliku (2000) *et ja nii et* keelendite uurimusest nähtub, et enamiku *nii et* abil vormistatud järelduste seos eelneva jutuga on loogilisest põhjus-tagajärg seosest kaudsem: *nii et*'i abil tehakse kokkuvõtte iseenda või vestluskaaslase eelnevast jutust või minnakse üle uude vestlusfaasi (Keevallik 2000: 347–351). Viimast funktsiooni registratuurikõnedes ei tähelda: oletatavasti ei vaja kindla ning vestluskaaslastele tuntud struktuuriga kõnes osapooled neid vahendeid vestlusfaaside vahetuseks, erinevalt muud tüüpi kõnedest.

(84)

e19

H – patsient, vanem mees

V – registratuuritöötaja, naine

8. H: te:rvist, (.) ma (...) 'paluksin=e sellist 'asja teada et kuna (.) 'Männistele saab (.) 'p(h)anna järjekorda.
9. (.)
10. V: mt ta nüüd 'puhkusel ja tuleb nüüd ok'toobri 'esimesel 'nädalal, (.) **nii=et** 'kuskil sep'tembri 'lõpu poole.

Helistaja küsimusele eriarstile etteregistreerumise võimaluse kohta vastab registraator esmalt, millal (ja miks) arsti vastuvõtt jälle algab, seejärel esitab eraldi lausungina järelduse sobiva registreerumisaja kohta. *nii et* seob voo lausungid põhjus-tagajärg seosega (registreeruda saab septembri lõpu poole, **sest** arst tuleb puhkuselt oktoobri alguses) ning samuti võtab eelneva jutu kokku, tõstes esile olulisima vooosa.

(85)

e37

H – medõde, noorem naine

V – registratuuritöötaja, naine

1. H: [ole] hea, `ütte palun, `millal `ortopeedid meile siia tulevad, ja `mis `firma nüüd tuleb=h. (.) neid on `kaks.
2. (.)
3. V: jaa, nüüd `Kadoks oli ära, nüüd üks [ `üksteist] september [tu]leb
4. H: [oot-]
5. H: [üks]

6. (.)
7. V: see mis on: `Tartus `Filosoofi üks, ma ei oskagi ortopeedia[`kes]kus lihtsalt.
8. H: [ah]
9. V: `Filosoofi üks.
10. H: ahaa. [nii et] `see `teisipäev [{tuleb} tuleb siia]
11. V: [{}]
12. V: [jah, `üksteist september,] mhmh
13. H: aga `Kadoks tuleb nüüd [ `jälle?]

Taastusravi osakonna õde uurib registratuurist proteesifirma järgmise haiglassetuleku kohta. Esimese rea voorus esitab ta kaks küsimust. Eraldi lausungina vooru lõpus põhjendab ta küsimust firma nimest, tuletades registraatorile meelde, et firmasid on kaks. Registraator nõustub järgmises voorus selle väitega ning asub tuletama vastust vooru formuleerimise käigus, toetudes oma teadmistele (üks on juba käinud, on oodata teist). Pika vooru kestel (3., 7. ning 9. rida) üritab vestluskaaslane korduvalt vooru üle võtta: käimasoleva tegevuse “stopsignaal” oot (Keevallik 2003: 134, 140) neljandal real, 5. ja 8. rea ühesilbilised katkestused; ometigi jätab ta need katsed katki, võimaldades registraatoril sõnastada mõte lõpuni ning ka eraldi lausungina üle korrata teadmata nimega firma aadress. Alles seejärel võtab ta lõpuks vooru üle, osutades langeva intonatsiooniga *ahaa* abil saadud vastuse relevantseks ja terviklikuks ning esitades ümbersõnastava järelduse vestluskaaslase jutust (rida 10). *nii et* osutab loogilisele seosele vestluskaaslase vooruga: selles sisalduvast teabest teeb helistaja kokkuvõtte, noppides välja enda jaoks olulise ning sõnastades selle ka endale sobivamal moel ümber (nädalapäev kuupäeva asemel). Tema voor jääb vastaja kinnitava pealerääkimise tõttu katki (vastaja reageerib kinnitusega just ümbersõnastatud vooruosale), seejärel esitab helistaja järgmise infoküsimuse (rida 13).

(86)

p77

3 – medõde, noorem naine

O – tema ema, vanem naine

1. 3: .xx ну `ладно, (.) ты это самое, (.) у нас теле`фон `выключили городской,
2. (.)

3. O: ну?
4. З: так што (.) я те до'мой не смо'гу звонить.
5. O: ну хорошо.

Polikliinikus on lindistamispäevast kehtestatud uus kord, mille tõttu õed ei saa enam oma töökohalt polikliinikust välja helistada. Medõde helistab registratuurist (kus keeld ei fkehti) koju, et ema ette hoiatada. 1. rea hinnangulausung *ну ладно* käib eelmise sekventsiga, pisipoja järele pärimise juurde. Seejärel teatab helistaja toimunud muutusest. Ta alustab sina-pöördumisega, aga jätab tõenäoliselt formuleerimiskõnede tõttu (hesitatsioonikeelend *это самое*, paus) lausungi mõtte pooleli ning järgnevas lausungis kirjeldab olukorra teisest tahust. Mikropausi järel produtseerib ema tugeva jätkaja *ну?*, kuna seos kahe 1. voo lausungi vahel jääb temale ähmaseks. Sellele reageerib tütar järelusega, mis võtab tema eelneva jutu kokku (rida 4). *так што* osutab samuti teabe olulisusele – nõnda käsitleb seda ka ema, kes reageerib nõustuva lausungiga, taibates teabe olulisust temale.

4.4.6. Partikli kasutusala

Eesti *nii* keskne funktsioon allkorpuses on sekventsiga lõpetamine ja üleminek uue sekventsiga juurde, kõnefaaside, kõnetegude ja alateemade eristamine. Tõusva intonatsiooniga *nii*'d võidakse kasutada ka vestlukaaslase kõnelema ärgitamiseks, paranduse algatamiseks (tõusva intonatsiooniga *nii* kaduvväike osakaal Lõuna-Eestis lindistatud allkorpuses tõestab nähtavasti kaudselt ka selle soomemõjulisust). Vene *так*'i kasutusala on oluliselt laiem. Kuigi *так* tähistab samuti sekventsipiire, kasutatakse seda laiemalt sama kõnefaasi sees, näiteks registreerimise jätkudes andmeküsimuste vahel. Aga peale selle kasutatakse neutraalse, kergelt langeva intonatsiooniga *так*'i ka ühe sekventsiga piires, soovivooru vastuvõtjana või neutraalse jätkajana, kus ta signaalib edastatava info relevantisust ja täpsust. *так* lausungi alguses, mis intonatsiooniliselt lausungiga kokku kuulub, vormistab järeluse eelnevast jutust. Erinevalt samuti järeluse või kokkuvõtteid alustavatest paralleelsetest partiklitest *nii et* ja *так што* vormistab lausungialguline *так* otseseid ja kaudseid direktiive, luues vastandust järeluse eeldatava teguviisi ja vestlukaaslase eelneva teguviisi vahel. Nii *так* kui *nii* on seotud vestluses juhirolliga, partiklit kasutab see vestluspartner, kes parajasti vestlust või tegevust juhib – ning registratuurikõnedes kuulub see roll eri vestlusfaasides mõlemale osalisele.

5. Kokkuvõte

Käesolevas uurimuses on autentse keelematerjali põhjal vaadeldud nelja tagasiside andmiseks kasutatava partikli sarnasusi ja erinevusi eesti- ja venekeelses allkorpuses. On analüüsitud partiklite funktsioone ning liigitatud partikleid sekventsliigi põhjal (nt küsimuse/direktiivi järel esinev partikkel) ja asendi põhjal sekventsliigis (2., 3., 4. voor). Statistilised erinevused on mainitud, kuid käsitlemata jäänud: põhirõhku on pööratud sellele, kas partikkel on allkorpuses teatud positsioonis esinenud. Korpuse üldpilt on huvitav: neljal vaadeldud partiklil paistab olevat ühine tegevusväli (kuhu võivad kuuluda ka vaatluse alt välja jäänud partiklid), mille piires on neil erinev ulatus.

Vene *axa* kasutusala on eesti *ahah*'i omast laiem:

- Vene *axa* on regulaarne äratundmisreaktsioon enesetutvustusele; eesti *ahah* on enesetutvustuse järel võimalik, ent äärmiselt harv (harilikult võtab enesetutvustuse vastu *jah*). Oletus, et *axa* märgib enesetutvustuse järel äratundmist, vajab kontrollimist suurema materjali peal.
- Reaktsioonina direktiivile märgib eesti *ahah* direktiivivoorus esitatud info piisavust ning ka uudsust; vene *axa* esineb üksnes vestluse põhiosa alustavate infoosovide järel ning täidab tõenäoliselt olukorra äratundmise funktsiooni. Eesti *ahah* vestluse põhisoovi järel on harv, tavaliselt võetakse see vastu *jah*'iga.
- Nii *ahah* kui *axa* esinevad korrapäraselt sekventsliigi sulgeva kolmanda vooruna küsimus- või parandussekventsliigis. *ahah*'i/*axa*'d kasutatakse siis, kui vastust osutatakse uueks või oluliseks, iseloomulik on partikli kasutus kinnitust nõudvatele küsimustele järgnevate laiemate infoandmistele järel.
- Vene *axa* on mõnel korral esinenud ka kolmanda vooruna (infosoovi või ettepanekuga algavas) direktiivsekventsliigis. Selle kasutuse puhul on partikkel väljendanud naaberpaari järelliikme mitte-eelistatust. Eesti allkorpuses ei ole sellist konstruktsiooni (direktiiv – mitte-eelistatud järelliige [info puudumine, keeldumine]) ette tulnud, kogemus aga ütleb, et *ahah* pole sellises järjendis võimatu.
- Vene *axa* on regulaarselt esinenud ka naaberpaari teise vooruna, kinnitava vastusena üldküsimusele. Seejuures on sagedasem *axa*-kasutus parandust läbiviiva kinnitusena. Eesti *ahah*'ile on see positsioon võõras, korrapäraselt esineb kinnitusena *jah*.

- Vene *axa* on korrapäraselt väljendanud ka vestluse lõpusignaali vastuvõtmist, mida eesti *ahah* ei tee. Lõpusignaali võetakse eesti allkorpuses vastu *mhmh*'i, harvem *jah*'iga.
- *axa* saab paikneda korduslausungi lõpus. Harilikult on need kolmanda vooru vastuvõtukordused, mida vestluskaaslane kaldub üle kinnitama, kuigi neil puudub üleküsimisele iseloomulik intonatsioon. Eesti *ahah* kordusele ei järgne.

ahah/axa analüüsi tulemusi võiks üldistada järgmiselt: ehkki mitmes järjendis kasutatakse eesti ja vene partiklit sarnaselt, tulenevad erinevused sellest, et eesti *ahah*'il puudub vene *axa*'le omane kinnituse andmise funktsioon.

Vene *da*'l on eesti *jah*'ist selgelt kitsam kasutusala:

- Mõlema keele partikkel on loomulik kutsungi vastuvõtmise funktsioonis, kui vastajal pole kohustust ennast või asutust tutvustada.
- Eesti *jah* on sage reaktsioon enesetuvustusele, mis osutab selle edasiminekuks piisavaks ja võib signaalida äratundmist. Vene kõnedes on enesetuvustuse järel loomulik *axax*, üksik *da* on esinenud harvem ning äratundmist saab väljendada *da* eripärane intonatsioon.
- Vestluse põhisoovi järel märgib *jah* eelmise vooruüksuse vastuvõtmist ja valmidust soovi täita, vene *da*'le on see positsioon võõras (võidakse kasutada partiklit *mak*).
- *jah* on tavaline nõustumist eeldavate vooruüksuste järel arusaamise ja nõusoleku markerina, *da* ei ole kordagi nõustumisreaktsioonina esinenud.
- Mõlemad partiklid on loomulikud üldküsimuse küsisõna ning jaatava vastuse rollis küsimus- ja parandussekventsisis.
- Eesti *jah* esineb korrapäraselt küsimus- ja parandussekventsisis kinnitava kolmanda vooruna; vene *da*'le on see positsioon võõras, vabatahtliku reaktsiooni *da* kutsub esile parandust, selgitust, ülerõhutamist.
- Vene tõusva intonatsiooniga *da* algatab parandust, eesti *jah*'il see funktsioon allkorpuses puudus, kuid suulise kõne korpuse andmete põhjal saab *jah* samuti paranduse algatusena esineda.
- Eesti *jah*'i kasutatakse ka jätkajana, reaktsioonina pooleliolevale infole. Vene *da* pole jätkajana kordagi esinenud, harilikult kasutatakse selleks kas *mxmx*- või *mak*-partiklit.

Keskne on nii *jah*'i kui *da* jaoks jaatuse väljendamine, kuid vabatahtliku reaktsioonina ei osuta *da* eesti *jah*'i kombel info tavalisusele ja korduvusele, vaid pigem mitteootuspärasusele, algatades parandust, selgitust.

Vene *mxmx* ja eesti *mhmh* on oma mitmekesisuses sarnased:

- Mõlemad partiklid on regulaarsed ja loomulikud jätkajana, reaktsioonina pooleliolevale infole, kuuldeloleku ja tähelepanu markeerijana.
- Mõlemat kasutatakse sekventsiks ja voo ülevõtmiseks.
- Nii *mhmh* kui *mxmx* esinevad 3. voo parandus- ja küsimussekventsis, kui vastust pakkuvale küsimusele järgneb eelistatud kinnitus.
- Mõlemad saavad esineda jaatava vastuse positsioonis eelmise voo üksuse üleküsimise järel, kinnitada vastuvõtukorduste õigsust (sel juhul on vastuvõtukordust käsitletud paranduse algatusena ja kinnitust paranduse läbiviimiseks).
- Nii *mhmh* kui *mxmx* on esinenud kõnelemisõiguse üleandmise voo ehk nn. 4. voo: oma kõnevoor täidetakse minimaalse reaktsiooniga, milles puudub sisuline info ja mis annab vestluskaaslasele märku edasimineku initsiatiivi puudumisest kõnelejal. Eesti kõnedes on 4. voo *mhmh*'iga järjend tavalisem, kuid see erinevus sõltub eelkõige kõnevälistest teguritest (töökorraldusest asutuses).
- Lõpusignaali vastuvõtjana on samuti esinenud mõlemad partiklid.

Partikli sarnase esinemuse põhjus allkorpustes peitub arvatavasti *mhmh/mxmx* minimaalsuses: partikkel märgib info ootuspärasust, eelistatust, minimaalsuse tõttu kasutatakse seda edukalt voo vahetuse mehhanismis (üks voo moodustava partikliga tagastatakse kõnelemisõigus vestluskaaslasele, ent partiklit võidakse kasutada ka voo ülevõtmiseks [iseloomulik on partikli kiirem häälde alguses]). Vähesed erinevused on statistilist ja korpuse väiksuse tõttu kaheldavat laadi.

Eesti *nii* kasutus on vene *mak*'i omast palju kitsamalt piiritletud.

- Mõlemat partiklit kasutatakse sekventsiks, tegevuste ja teemade lõpetamiseks ning vahetamiseks. Eesti *nii*'d on seejuures kasutatud põhiliselt kõnefaaside ning teemade piiril, vene *mak*'i ka sama faasi sees ning sama teema arendamisel.
- Mõlemat partiklit on allkorpustes kasutatud infoandmise kestel voo vestluskaaslasele tagastamiseks. *mak* on esinenud neutraalse jätkajana poolelioleva info järel, *nii* tõusva intonatsiooniga jätkaja või paranduse algatusena intonatsiooniliselt ja pragmaatiliselt lõpetatud, kuid vestluskaaslase silmis puuduliku vastuse järel. Paraku on näiteid selles funktsionaalses rühmas nii vähe, et selgeid järeldusi sõnastada pole võimalik.
- Vene *mak* on esinenud ka naaberpaari ees- ja järelliikme vahel, infosoovi või küsimusele järgneva infoandmise alustajana. Partikkel on intonatsiooniliselt iseseisev

ning märgib eelmise voo vastuvõtmist ja täpse ning relevantse infoandmise või rutiinse küsimussekventsiga algust, signaalides järgneva voo relevanttsust eelmise suhtes ning nõudes seega vestluskaaslase tähelepanu.

- *mak*'i huvitav funktsioon on ka järelalusungite vormistamine: lausungialguline *mak* loob järelalususe eelmise (vestluskaaslase) voo või pikema eelneva kõnelõiguga ning vastandab järelalusava direktiivi soovitatavat tegevust vestluskaaslase tegelikule eelnevale tegevusele. Järeldusi ja kokkuvõtteid vormistavatel (paralleelselt kasutatavatel) liitpartiklidel *nii et* ja *mak umo* vastandusfunktsioon puudub, need alustavad kokkuvõtteid enda või tõlgendusi vestlusekaaslase jutust.

nii ja *mak*'i kasutuserinevused on üsna suured ning tõenäoliselt tingitud rohkem partikli olemusest kui välisteguritest. *mak* paistab olevat põhikasutuselt piirimarker nagu *nii*'gi, kuid *nii*'st siiski oluliselt nõrgem – sestap saab seda kasutada mitte üksnes sekventsipiiridel, vaid ka sekventsiga ja alateema arendamisel. Väärrib märkimist mõlema partikli seos vestlusosalise rolliga: partiklit kasutab see vestluspool, kes parajasti kõnekäiku või tegevust juhib, ning registratuurikõnedes võib see roll kuuluda nii institutsiooniesindajale kui infokliendile, kõne- ja teemaalgatajale. Funktsiooni määramisel on oluline partikli intonatsiooniline kontuur, eriti eraldi voo esinevate partiklite puhul.

Tulemused esitavad tähtsaimad ja ilmsemad erinevused partiklite kasutamises ning lubavad määrata uurimise edasise suundi. Kindlasti oleks vaja arvestada klassifitseerimisel partiklite intonatsioonierinevusi ja hääldusvariante, võib-olla ka partikli täpsemat kohta ütleja enda ja vestluskaaslase lausungiga suhtes. Tagasiside vaatlemine tervikuna peaks hõlmama teisi sama tegevusvälja partikleid (*mmh jt*) ja leksikaalseid tagasisidevahendeid (kordused, kokkuvõtted), kuna sellestki ülevaatlusest tööst nähtub, et eesti ja vene keeles on nende osakaal erinev. Kahtlemata oleks hea kontrollida analüüsitulemusi teise, erinevast valdkonnast pärit materjali peal. Loodetavasti tõestab töö regulaarsete erinevuste olemasolu ja edasise uurimise vajalikkust. Olulisim töö tulemus tundub olevat see, et kõigil partiklidel on kahes keeles olemas kasutusala ühisosa, aga ka arvestatavad erinevused kasutuses. Need erinevused on veaohtrikud, aga ühisosa olemasolu tõttu väheteadvustatavad – ning vajavad seetõttu erilist tähelepanu suhtluskompetentsi väärtustavas keeleõppes.

Kasutatud kirjandus

- Allwood Jens et al 1993.** On the Semantics and Pragmatics of Linguistic Feedback. – Journal of Semantics Vol. 9 No. 1.
- Clancy P.M., S.A. Thompson, R. Suzuki, H. Tao 1996.** The conversational use of reactive tokens in English, Japanese and Mandarin. – Journal of Pragmatics 26, 355–387.
- Dialoogide märgendusjuhend 2004.** Eestikeelse dialoogi modelleerimise töörühma liikmete ühistöö. Käsikiri Tartu Ülikooli suulise kõne laboris.
- Добрушина Н. Р. 2000.** Исследования средств выражения обратной связи в американской лингвистике. – Вопросы языкознания 1, 135–141.
- Gardner, Rod 1998.** Between Speaking and Listening: the Vocalisation of Understandings. – Applied Linguistics 19/2, 204–224.
- Hakulinen, Auli 1986.** Vestlus keelenähtusena. – Keel ja Kirjandus 8, 449–458.
- Hakulinen, Auli 2000.** Partikkelit ja konjunktiot. Peatükk ilmuvast soome keele deskriptiivsest grammatikast. Käsikiri, 2000, 4–9.
- ten Have, Paul 1999.** Doing Conversational Analysis: a Practical Guide. London: Sage.
- Heinz Bettina 2003.** Backchannel responses as strategical responses in bilingual speakers' conversations. – Journal of Pragmatics 35, 1113–1142.
- Hennoste, Tiit; Triin Vihalemm 1998.** Vene noorte toimetulek spontaanses argivestluses eesti eakaaslastega: sissejuhatus probleemistikku. – Mitmekultuuriline Eesti: väljakutse haridusele. Põltsamaa: Vali Press.
- Hennoste, Tiit; Triin Vihalemm 1999.** Võõrkeele suhtlusstrateegiad. – Akadeemia 8 (125), 1571–1608.
- Hennoste, Tiit 2000a.** Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. Suulise kõne erisõnavara III. Partiklid. – Akadeemia 8, 1773–1806.
- Hennoste, Tiit 2000b.** Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. Lausung suulises kõnes I. – Akadeemia 10, 2223–2254.
- Hennoste, Tiit 2001.** Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. Lausung suulises kõnes IV. – Akadeemia 1, 179–206.
- Hutchby, Ian; Robin Wooffitt 1998.** Conversation Analysis. Principles, Practices and Applications. Cambridge: Polity Press.
- Jansons, Airi 2001.** Partikkel *siis* eesti suulises kõnes: üldiseloostus ja funktsioonid. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele õppetoolis.

- Jefferson, Gail 1983.** Notes on systematic deployment of the acknowledgement tokens “Yeah” and “Mm hm”. – *Tilburg Papers in Language and Literature* 30, 1–18.
- Jokinen, Kristiina 1996.** Goal Formulation based on Communicative Principles; <http://el.aist-nara.ac.jp/lab/papers/kris/coling.ps> (kasutatud 02.03.2004).
- Keevallik, Leelo 1999.** Informatsioonikäsitluse partikkel *ahah* telefonivestluses. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat* 43. Tartu: ETA Emakeele Selts, 34–56.
- Keevallik, Leelo 2000.** Keelendid *et* ja *nii et* vestluses. – *Keel ja Kirjandus* 5, 344–358.
- Keevallik, Leelo 2003.** From interaction to grammar. Uppsala: *Studia Uralica Upsaliensia* 34
- Keevallik, Leelo, ilmumas.** The deictic *nii* in interaction. Ilmub kogumikus “Deixis: Utterance and Uttering”.
- Kendon, Adam 1967.** Some functions of gaze direction in social interaction. – *Acta Philologica* 26, 22–63.
- Kähar, Andres 2000.** Vene-eesti sõnaraamat. Tallinn: Art Neon.
- Oreström, B. 1977.** Supports in English. – Report from the Survey of the Spoken English. Lund.
- Pajusalu, Renate 1999.** Deiktikud eesti keeles. – Tartu: *Dissertationes philologiae estonicae Univesitatis Tartuensis* 8, 70–72.
- Rääbis, Andriela 2000.** Telefonivestluse sissejuhatus. – *Keel ja Kirjandus* 6, 409–419.
- Rääbis, Andriela; Riina Vellerind 2000.** Müügiläbirääkimised kui institutsionaalne dialoog. – *Eesti keele allkeeled. Tartu ülikooli eesti keele õpetooli toimetised*, 148–173.
- Sacks, Harvey; Emanuel Schegloff, Gail Jefferson 1974.** A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. – *Language* 50 (4), 696–735.
- Schegloff E.A. 1982.** Discourse as an interactional achievement: some uses of “uh huh” and other things that come between sentences. – *Analysing Discourse: Text and Talk*. Georgetown.
- Словарь современного русского литературного языка (ССРЛЯ) 1963.** Академия наук СССР. Институт русского языка. – Москва, Ленинград. Т. 15.
- Современный русский язык 2003.** Социальная и функциональная дифференциация. Российская академия наук. Ин-т русского языка им. В.В. Виноградова. – Москва, Языки славянской культуры.
- Strandson, Krista 2000.** Teise vooru reformuleeringud eesti vestlustes. Bakalaureusetöö. Käikiri Tartu ülikooli eesti keele õpetoolis.

Strandson, Krista 2002. Vestluskaaslase algatatud reformuleeringud eesti vestlustes: reformuleeringualgatuse vahendeid ja põhjuseid. Magistritöö eesti keele alal. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele õppetoolis.

Stubbe, Maria 1998. Are you listening? – Journal of Pragmatics 29, 257–289.

Swann, Joan 2000. Gender and Language Use – Introducing Sociolinguistics. Edinburgh University Press, 216–248.

Tamm, Jaan 1977. Eesti-vene sõnaraamat. Tallinn: Valgus.

Tartu ülikooli suulise kõne uurimisrühma kodulehekülg:
<http://sys130.psych.ut.ee/~linds/>

Винер Норберт 1966. Кибернетика и общество. Москва.

Yngve, Victor H. 1970. On getting a word in edgewise. – Papers from the Sixth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society, 567–578.

Резюме

Частицы рассмотрения информации да/jah, аха/ahah, мхмх/mhmh и так/nii в эстоно- и русскоязычных телефонных разговорах.

Владение языком подразумевает знание лексических единиц и правил их использования. Большую часть их мы усваиваем и используем подсознательно. Осмысление безотчётных языковых норм становится необходимым, если они не являются для собеседников общими. Наряду с традиционной грамматической компетенцией в обучении языку всё большее внимание уделяется коммуникативной компетенции, сопоставлению единиц и стратегий коммуникации в разных языковых сообществах.

Обратная связь – одно из явлений коммуникации, заслуживающее внимания в практическом изучении языка. Обратная связь представляет собой реакцию говорящего на сказанное собеседником. При помощи обратной связи говорящий направляет дальнейший ход беседы; кроме того, сигналы обратной связи используются в разговоре как средство смены говорящего и маркеры секвенциальных границ. Наиболее экономичными единицами обратной связи является ряд прагматических частиц, называемых также частицами диалога или частицами рассмотрения информации.

Целью данной работы является описание основных функций четырех частиц рассмотрения информации (*da/jah, аха/ahah, мхмх/mhmh, nii/так*) в эстоно- и русскоязычных телефонных разговорах, а также определение важнейших различий в их использовании. Сравнительный корпус телефонных разговоров состоит из двух подкорпусов аутентичных звонков в регистратуру поликлиники, записанных в одноязычных регионах Эстонии. В качестве метода исследования применялся разговорный анализ.

Вторая часть работы содержит беглый обзор истории исследования обратной связи и частиц рассмотрения интонации, а также анализ сильных и слабых сторон функционального исследования.

Третья часть работы знакомит со сравнительным корпусом телефонных разговоров и описывает процесс сбора и обработки материала, а также принципы анализа.

В четвёртой части работы рассмотрены основные случаи употребления частиц относительно их позиции в речевой последовательности и предшествующего высказывания. Представлены обобщения, полученные путём сопоставления функциональных групп подкорпусов.

Анализ выявил, что рассмотренные частицы имеют одинаковое поле деятельности, в рамках которого каждая частица имеет свою степень распространения.

Русское *да* по сравнению с эстонским *jah* используется более узко: обе частицы используются в качестве утвердительного ответа на вопрос, подразумевающий утверждение или отрицание, а также в качестве вопросительной частицы в таком вопросе. Естественны обе частицы в начале разговора как ответ на звонок, обе могут выражать узнавание. Однако русское *да* не может служить побуждением к продолжению, выражать согласие с директивом, выступать подтверждающей реакцией вслед за ответом на вопрос. В качестве добровольной реакции эстонское *jah* указывает на ожидаемость и привычность информации, русское же *да* указывает на неожиданность и может инициировать реформулирование, пояснение. Большую часть функций *jah* в русском языке выполняют частицы *мхмх*, *аха*, *так*.

Сфера употребления *аха* в русском языке шире, нежели чем у эстонского *ahah*. *аха* может служить подтверждающим ответом на вопрос (в т.ч. подразумевающий реформулирование), выражать согласие с директивом, узнавание, может выступать в составе заключительного ритуала. Эстонское *ahah* ни разу не встретилось в качестве утвердительного ответа, реже выступало в качестве реакции на ответ, не сопутствовало повторам. Эстонское *ahah* прежде всего показатель новизны, русскому *аха* присуще в большей степени утверждение.

Функции частицы *мхмх/mhmh* в обоих языках практически одинаковы. Частица *mhmh/мхмх*, для которой прежде всего характерна минимальность реакции, регулярно употребляется в качестве реакции на незаконченное высказывание, как предпочтительный утвердительный ответ на вопрос, при передаче инициативы в

разговоре, как реакция на сигнал окончания разговора. Незначительные различия имеют статистический характер, и поэтому сомнительны.

Русское так имеет значительно более широкий спектр использования, чем эстонское *nii*. Кроме обозначения секвенциальных границ и переходов от одной деятельности к другой, свойственному эстонскому *nii*, *так* употребляется в качестве реакции на информационный запрос и незаконченное высказывание, а также для оформления выводов из предыдущей реплики собеседника. Обе частицы связаны с ведущей ролью собеседника в разговоре и используются тем, кто в данный момент руководит беседой либо деятельностью.

Результаты этого небольшого исследования намечают дальнейшие направления в исследовании частиц рассмотрения информации и обратной связи. Для дальнейшей работы необходима более подробная классификация частиц, а также расширение корпуса.

Lisa

Transkriptsioonimärgid

1. Abimärgused

e1, p69 – vestluse tähistus korpuses

H – helistaja

V – vastaja

З – звонящий

О – отвечающий

H2, O2 – teine helistaja/vastaja rollis osaleja sama telefonikõne ajal

2. Sõna

- sõnade märkimisel on kasutatud kuuldeortograafiat.
- redutseeritud täishäälikud ning helitustatud kaashäälikud vene sõnades on märgitud kirjakeele ortograafia päraselt.
- koha- ja isikunimede alguses on suurtäht.

3. Paus

(.) – mikropaus: kuni 0,2 sekundit

(..) – 0,5 sekundi pikkune paus

(...) – 0,5 sekundist pikem paus

(1.2) – pausi pikkus sekundites

4. Lausung

. – langev intonatsioon (tähistab lausungi lõppu)

, – poollangev intonatsioon (tähistab osalausungi lõppu)

? – tõusev intonatsioon (võib tähistada lausungi lõppu)

[– pealerääkimise algus

] – pealerääkimise lõpp

= kahe iseseisva üksuse kokkuhääldamine

5. Prosoodia ja paralingvistilised nähtused

‘neljapäevane, много‘вато – sõna rõhulisust märgitakse rõhulise silbi ees.

> ... < – muust kõnest kiirem lõik

< ... > – muust kõnest aeglasem lõik

* mhmh * – muust kõnest vaiksem lõik

hehe/xexe – lahtise suuga naer

mhemhe/мхемхе – kinnise suuga naer

@ ... @ - märkimisväärne tooni või hääle kvaliteedi muutus

.hh/.xx – kuuldav sissehingamine

hh/xx – kuuldav väljahingamine

juurde=h, Меркурьева=x – väljahingamine sõna lõpul

ko-, спаси- – sõna jääb pooleli

6. Ebaselgused, kommentaarid

{ ... } halvasti kuuldud sõna või üksus

{--} ebaselgeks jäänud tekstiosa

((...)) litereerija kommentaarid dialoogi ja situatsiooni kohta